

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Konstitucinės ir administracinės teisės katedra**

Neakivaizdinio skyriaus
Valstybės valdymo atšakos
V kurso studentės
Dovilės Kraulaidienės

Magistro darbas

**Atsakomybė už žalą miškui: teisinio reguliavimo
ir praktinio taikymo problemos**

Vadovas: asist. dr. Indrė Žvaigždiniene
Recenzentas: prof. dr. Antanas Marcijonas

Vilnius
2008

Turinys

Įžanga	3
1. Miško kaip teisinės apsaugos objekto samprata ir reikšmė	5
2. Atsakomybė už žalą miškui – viena efektyviausių teisinės apsaugos formų	15
2.1. Atsakomybės už žalą miškui samprata	19
2.2. Atsakomybės už žalą miškui pagrindas	21
2.3. Atsakomybės už žalą miškui sąlygos	23
2.4. Atsakomybės už žalą miškui rūšys	26
2.4.1. Civilinė (materialinė) atsakomybė už žalą miškui	27
2.4.2. Baudžiamoji atsakomybė už žalą miškui	32
2.4.3. Administracinė atsakomybė už žalą miškui	39
3. Užsienio valstybių praktikos reguliuojant atsakomybę už žalą miškui analizė	53
Išvados	63
Literatūros sąrašas	65
Priedas	70
Santrauka	73
Summary	74

Ižanga

Temos aktualumas. Miškas yra vienas pagrindinių Lietuvos gamtos turtų, jis tenkina tiek valstybės, tiek visuomenės poreikius, saugo kraštovaizdžio stabilumą, aplinkos kokybę bei teikia ekonominę naudą. Nepriklausomai koks yra miško statusas: ar tai privatus miškas ar jis priklauso valstybei - jis yra nacionalinis turtas. Miškas ne tik teikia medieną ir kitus miške augančius produktus, bet jis yra esminis ekologinės pusiausvyros garantas. Miškai suteikia galimybę žmonėms poilsiauti ir pramogauti, bet pirmiausia jie yra floros ir faunos "namai". Miškas saugo paviršinius ir gruntinius vandenis, stabdo dirvos eroziją, absorbuodamas anglies dvideginį gryną orą. Svarbus miško vaidmuo yra atmosferos anglies kaupime, lemiantis šiltnamio efektą sukeliančių dujų balansą bei globalinį klimato pokyčių švelninimą. Šiuo metu mokslininkai visame pasaulyje susirūpinę globaliniais pokyčiais, ypač klimato šiltėjimu. Miškas yra tas saugiklis, kuris sugeria iš oro CO₂, tuo mažindamas šių dujų kiekį atmosferoje ir užkertantis kelią globaliniams pokyčiams. Ši funkcija labiausiai gali atsiskleisti suintensyvintus ūkininkavimą.

Atkūrus nuosavybės teises į mišką, pagausėjo miško teikiamų išteklių naudojimas. Vienas iš labiausiai žalojančių mišką - neteisėtas miško kirtimas. Siekiant užtikrinti įvairių visuomenės grupių poreikius miškui ir užtikrinti miškų išsaugojimą ateities kartoms, atkreipiant dėmesį į ilgą miško augimo trukmę ir atsižvelgiant į nuosavybės formų skirtumus bei sąveiką, įstatymai numato atsakomybę už žalą padarytą miškui.

Miškas yra svarbiausias atkuriamasis šalies gamtos išteklius, todėl įstatymų nuostatos užtikrina miško savininkų, valdytojų ir naudotojų atsakomybę už miškų būklę ir subalansuotą miško išteklių naudojimą bei atkūrimą.

Temos naujumas yra akivaizdus, kadangi ši tema nėra plačiai nagrinėjama teisinėje literatūroje ar mokomosiose leidiniuose. Apie mišką ir jo teikiamą reikšmę visuomenei, galima pasiskaityti gamtos mokslininkų monografijose, knygose. Šiame darbe bus atlikta administracinių, baudžiamųjų ir civilinių bylų analizė, nurodyti pagrindiniai skirtumai tarp administracinės ir baudžiamosios atsakomybės, bei skirtumai tarp civilinės atsakomybės ir materialinės atsakomybės už žalą padarytą miškui.

Darbo tikslas - išanalizuoti administracinės, baudžiamosios, civilinės (materialinės) atsakomybės taikymą už žalą padarytą miškui teoriniu bei praktiniu aspektu. Atsakomybės taikymas už žalą padarytą miškui yra efektyviausia priemonė, kovojant su neteisėtu miško išteklių naudojimu. Detaliau darbe bus aptarti neteisėti miško kirtimai, nes būtent tokiu būdu yra padaromi didžiausi nuostoliai gamtai.

Tyrimo objektas - atsakomybė, kylanti dėl neteisėtų veiksmų, kuriais padaroma žala miškui, bei jos taikymo specifika. Norminių teisės aktų analizė, kuriais nustatomas miško, kaip nuosavybės objekto, valdymas. Žalos, atsiradusios dėl teisės aktų pažeidimų, atlyginimo tvarka ir principai.

Siekiant nurodyto tikslo, keliami tokie **uždaviniai**:

- išaiškinti atsakomybės už žalą miškui sampratą, nurodant atsakomybės požymius;
- apibūdinti teisės pažeidimų už miškui padarytą žalą sudėties elementus;
- atskleisti nubaudimo sampratą;
- pateikti atsakomybės taikymo teismų praktikoje analizę;
- atkreipti dėmesį į atsakomybės rūšių skirtumus.

Tyrimo metodai. Tiriant atsakomybės taikymą už žalą padarytą miškui, naudojami įvairūs mokslinio pažinimo metodai: loginės analizės, istorinis, lyginamasis. Vienas pagrindinių darbe naudotų metodų - loginės analizės, nes buvo analizuojama norminė, speciali ir praktinė literatūra. Vėliau buvo formuluojamos ir pagrindžiamos išvados, apibendrinimai. Darbe naudotas lyginamasis metodas, suteikiantis galimybę palyginti galiojančias normas, Lietuvos ir užsienio autorių mintis atsakomybės tyrinėjimo klausimais. Siekiant nuoseklių tyrimo rezultatų šie metodai buvo tarpusavyje derinami.

Darbo originalumas. Lietuvoje teisinių mokslinių darbų apie gamtos srityje susiklosčiusius visuomeninius ir teisinius santykius yra nedaug. Darbe bus apžvelgta, kokią reikšmę visuomenei teikia miškų išsaugojimas ir planingas jų naudojimas asmeniniams poreikiams. Šis darbas naudingas ir dėl to, kad jame bus analizuojamos tiek materialinės, tiek ir procesinės atsakomybės už žalą padarytą miškui normos. Apžvelgta užsienio valstybių praktika. Taip pat darbe bus aptarta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, apžvelgtos Lietuvos Konstitucinio Teismo ir Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo išvados bei konsultacijos.

Svarbiausi šaltiniai. Pagrindiniai šaltiniai, kuriais remtasi rašant šį darbą yra šie: Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos Administracinės teisės pažeidimų kodeksas, Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas, kiti nacionaliniai norminiai aktai. Darbe naudoti A. Marcijono, B. Sudavičiaus, A. Andriuškevičiaus, A. Vaišvilos, S. Vansevičiaus, P. Petkevičiaus, S. Šedbaro, I. Žvaigždinienės, A. Kučinsko darbai. Taip pat remtasi Europos Sąjungos norminiais aktais.

1. Miško kaip teisinės apsaugos objekto samprata ir reikšmė

Lietuvos Respublikos Konstitucija¹ ir kiti įstatymai įtvirtina natūralios gamtinės aplinkos išsaugojimo, racionalaus gamtos išteklių naudojimo ir jų gausinimo užtikrinimo principus. Juose aiškiai sakoma, kad mūsų šalis rūpinasi natūralios gamtinės aplinkos, gyvūnijos ir augalijos, atskirų gamtos objektų ir ypač vertingų vietovių apsauga, prižiūri, kad jie būtų naudojami saikingai, taip pat atkuriami ir gausinami. Mišku laikoma ne kiekviena medžių grupė, o tik vientisos uždaros, tarpusavyje susijusios medžių grupės, veikiančios aplinką ar atskirus jos elementus. Taip miškas apibūdinamas biologiniu aspektu. Teisės normos, apibrėžiančios mišką kaip nuosavybės, naudojimo ir apsaugos objektą įtvirtintos Lietuvos Respublikos Miškų įstatyme (toliau – Miškų įstatymas)². Lietuvoje, pagal Miškų įstatymo 2 straipsnio 1 dalį, ne mažesnis kaip 0,1 hektaro žemės plotas, apaugęs medžiais, kurių aukštis natūralioje augavietėje brandos amžiuje siekia ne mažiau kaip 5 metrus, kita miško augalija, taip pat išretėjęs ar dėl žmogaus veiklos bei gamtinių veiksnių netekęs augalijos (kirtavietės, degavietės, aikštės).

Medžių grupės esančios laukuose, pelkėse, prie kitų vandens telkinių, siauros iki 10 metrų pločio - medžių juostos, gyvatvorės, pavieniai medžiai ir krūmai, bei kaimo vietovėse įveisti parkai mišku nelaikomi.³ Miškui nepriklausanti augalija teisinėje literatūroje pagal jos teisinį režimą skirstoma taip:

- medžiai, jų grupės ir kita sumedėjusi augalija;
- reti ir nykstantys, unikalūs augalai;
- vaistiniai augalai.⁴

Dabartiniais duomenimis miškas užima 32,7 procentus visos šalies teritorijos, tai yra 2135,8 tūkstančių hektarų miško. Labai svarbus Lietuvos miškų socialinis vaidmuo, didelė dalis miško turi rekreacinę paskirtį. Dar didesnė miškų gamtos apsauginė reikšmė: beveik pusė miško žemių yra saugomose teritorijose ir kitose ekologiškai vertingose teritorijose. Iš jų net 590 tūkstančių hektarų yra taikomi įvairūs ūkinės veiklos apribojimai.⁵

Miškai yra skirstomi į miškų grupes, atsižvelgiant į ūkininkavimo tikslus, ūkininkavimo režimą ir pagrindinę jų funkciją. Rezerviniai miškai priklauso I grupei. Tai

¹ Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992-10-25 referendume. Valstybės žinios, 1992-11-30, Nr. 33-1014 (su pakeitimais ir papildymais)

² Miškų įstatymas 1994 11 22 Nr.I-671, V.Ž. 1994, Nr.96-1872

³ Cit.op.2, str.2

⁴ Marcijonas A., Sudavičius B. Ekologinė teisė. Vilnius. Eugrimas, 1996, p.168

⁵ Statistika iš <http://www.am.lt/VI/index.php#r/1040>

valstybinių rezervatų, valstybinių parkų bei biosferos monitoringo teritorijose esančių rezervatų ir rezervinių apyribių miškai. Šiuose miškuose kirtimai neatliekami, išskyrus atvejus numatytus saugomų teritorijų įstatyme ir rezervatų nuostatuose. Ūkininkavimo tikslas - palikti miškus natūraliai augti.

Įvairūs draustiniai, valstybiniai parkai ir rekreaciniai miškai priskirti II grupei. Šių miškų ūkininkavimo tikslas - išsaugoti arba atkurti miško ekosistemas, formuoti ir išsaugoti rekreacinę miško aplinką. Tokiuose miškuose leidžiami neplyni kirtimai, iškertami gamtinę brandą pasiekę medynai. Kertami sanitariniais tikslais stichinių ar biotinių veiksnių suardyti medžiai.

Apsauginiai miškai priskiriami III grupei. Tai geologiniai, geomorfologiniai, hidrografiniai, kultūriniai draustiniai. Ūkininkavimo tikslas - formuoti produktyvius medynus, galinčius atlikti dirvožemio, oro, vandens, žmogaus gyvenamosios aplinkos apsaugos funkcijas. Leidžiami neplyni ir nedidelio ploto iki 5 hektarų kirtimai, o plyni - tik ugdymo ir sanitariniais tikslais.

Ūkiniai miškai priskiriami IV grupei. Tai visi kiti miškai nepriskirti I, II ir III grupėms. Ūkiniuose miškuose, kurie sudaro apie 70 procentų visų Lietuvos miškų, produktyvių medynų formavimas ir nepertraukiamas medienos tiekimas - pagrindinis ūkininkavimo tikslas. Šie miškai tam ir auginami, kad nukirtus juose medžius būtų gaunama kuo daugiau ir kuo geresnės medienos.⁶

Brandžiame miške sukaupta mediena šiandien yra pagrindinis miško produktas, teikiantis miško savininkui tiesioginių pajamų. Žinoma, nepertraukiamą medienos tiekimą galima užtikrinti tik tuomet, kai iškertama ne daugiau medienos, negu jos priauga. Tai ir yra svarbiausias miško kirtimų teisinio reglamentavimo uždavinys. Miškuose laikantis aplinkosaugos reikalavimų leidžiami visi kirtimai, plynų kirtimų biržės negali būti didesnės negu 8 hektarai.⁷

Mišką kaip vientisą objektą sudaro ne tik medžiai, bet ir miško žemė, bei miško paklotė. Pagal Miškų įstatymą miško žeme laikoma - apaugęs mišku (medynai) ir neapaugęs mišku (kirtavietės, žuvę medynai, miško aikštės, medelynai, daigynai, miško sėklinės plantacijos ir žaliaviniai krūmynai bei plantacijos) plotas. Miško žemei taip pat priskiriami tame pačiame plote esantys miško keliai, kvartalų, technologinės ir priešgaisrinės linijos, medienos sandėlių bei kitų su mišku susijusių įrenginių užimti plotai, poilsio aikštelės, žvėrių

⁶ Cit.op.2

⁷ Cit.op.2

pašarų aikštelės, taip pat žemė, skirta miškui įveisti.⁸ Miško paklotę sudaro nukritę spygliai, samanos ir kiti po medžiais esantys augalai, kurie saugo dirvožemį nuo erozijos.

Miške ar su mišku susijusiose ekosistemose randama dauguma Lietuvoje gyvenančių žinduolių (66 proc.), didelė dalis paukščių (42 proc.) ir augalų (40 proc.). Lietuvoje kasmet identifikuojama po keliolika naujų grybų ir vabzdžių rūšių, todėl miškų biologinės įvairovės saugojimas yra ypač svarbus. Miškų biologinė įvairovė saugojama nacionaliniuose parkuose, rezervatuose, draustiniuose. Saugomų teritorijų plotas užima daugiau 12 procentų šalies teritorijos, apima trečdalį miško ploto. Saugomi plotai turėtų dar labiau išsiplėsti. Gamtos buveinių, laukinės augmenijos ir gyvūnijos Direktyva (92/43EEC)⁹ numato beveik 200 retų ir sparčiai nykstančių Europos buveinių apsaugą bei jų įtraukimą į ES saugomų teritorijų tinklą vadinama NATURA 2000, o iš Lietuvoje esančių 52 saugotinos europinės reikšmės buveinių net 11 yra miškuose. Remiantis laukinių paukščių apsaugos Direktyva (79/409/EEB)¹⁰ Lietuvos miškuose atrinktos 236 vietovės atitinkančios kriterijus ir skirtos laukinių paukščių apsaugai.¹¹

Miškų įstatymas numato, kad miškas gali priklausyti nuosavybės teise valstybei arba Lietuvos piliečiams. Nors žemės reforma Lietuvoje vyksta jau dešimtmetį, kol kas nuosavybės teisės į mišką atkurtos tik truputį daugiau negu pusei ploto, kuriame turėtų ir galėtų būti atkurtos. Šiuo metu privačių miškų Lietuvoje yra 755,6 tūkstančių hektarų, tai sudaro 35,4 procentus bendro mūsų šalies miškų ploto. Privačių miškų savininkų skaičius yra apie 225 tūkstančių. Valstybinės reikšmės miško žemė užima 1026 tūkstančius hektarų. Tai urėdijų valdomi miškai, nacionaliniai parkai ir valstybiniai rezervatai. Daugiau negu 300 tūkstančių hektarų miško rezervuota nuosavybės teisėms atkurti.¹² Manoma, kad pasibaigus žemės reformai, apie 40 procentų šalies miškų ploto priklausys privatiems asmenims.

Daugelyje Europos šalių vyrauja privati nuosavybė; daugiau kaip 50 proc. valstybinių miškų yra Vokietijoje, Šveicarijoje, Švedijoje. Kai kuriose Vakarų Europos šalyse privati miškų nuosavybė pradėjo viršyti valstybinę. Tai susiklostė istorijos raidoje, kuomet stambūs žemvaldžiai - dvarininkai valdė ne tik didžiulius žemės, bet ir miškų plotus. Vėliau vykstant vienokiai ar kitokiai žemės reformai, daugelyje šalių šie miškai nebuvo nacionalizuoti ir liko privatūs. Šiandien nė vienoje Europos šalyje esantys valstybiniai miškai nėra privatizuojami.

⁸Cit.op.2

⁹ 1992m. gegužės 21d. Tarybos Direktyva 92/43/EEB dėl natūralių buveinių ir laukinės faunos bei floros apsaugos, OL L 206, 1992 liepos 7d.

¹⁰ 1979m. balandžio 2d. Tarybos Direktyva 79/409/EEB dėl laukinių paukščių apsaugos, OL L 103, 1979 balandžio 25d.

¹¹ Ozolinčius R. Šiuolaikinės miškotyros mados, Mokslas ir gyvenimas 2006 Nr.10 p.30.

¹² Statistika iš - <http://www.am.lt/VI/index.php#r/1040>

Vyksta netgi atvirkštinis procesas. Švedijoje ir Suomijoje valstybinių miškų plotai didinami - jie išperkami iš privačių asmenų ir kompanijų.

Miškas jau dabar labai vertinamas kaip perspektyvi verslo niša, pelninga ar ateityje tapsianti pelninga nekilnojamo turto rūšis. Ūkinė veikla miško žemėje labai ribojama ir bene labiausiai kontroliuojama, tačiau miško paskirties žemė yra viena geidžiamiausių. Savininkas iš savo miško finansinę naudą gali gauti keliais būdais: parduodamas mišką su žeme, parduodamas nenukirstą mišką išsikirsti, pats vykdydamas kirtimus ir parduodamas medieną, vykdydamas savo miško ūkyje kitokią veiklą - organizuodamas kaimo turizmą, medžioklę, veisdamas vaistažolių ūkius, uogynus.

Lietuvos Respublikos Aplinkos apsaugos įstatymas (toliau - Aplinkos apsaugos įstatymas)¹³ bei Miškų įstatymo nuostatos nurodo, kad šalyje miškų ištekliai turi būti gausinami, o juose ūkininkaujama racionaliai. Šie įstatymai nustato pagrindines juridinių bei fizinių asmenų teises ir pareigas, išsaugant mūsų šaliai būdingą biologinę įvairovę, ekologines sistemas bei kraštovaizdį, užtikrinant sveiką ir švarią aplinką, racionalų gamtos išteklių naudojimą, miškų produktyvumo didinimą. Miškų įstatymas nustato, kad Lietuvoje miškingumas turi būti didinamas, įveisiant mišką tose vietose, kurios netinkamos žemės ūkio veiklai.

Gamtoje viskas paremta pusiausvyra ir ji pati sugeba ją išlaikyti bei atkurti, jei tik žmogus, pats būdamas gamtos dalis, savo dažnai neapgalvotais veiksmais, nesukeltų negrįžtamų aplinkos pokyčių. Pats žmogus savo sąmoninga ir tikslinga veikla gali padėti atkurti sutrikdytą gamtos pusiausvyrą.

Svarbiausia priežastis, kodėl taip sunku ūkiniuose miškuose palaikyti biologinę įvairovę yra ta, kad labai išaugus miškų išteklių naudojimui, resursai vartojami per daug intensyviai. Labai svarbu, kad nebūtų peržengiama riba, kuomet žmonių veiklos pasėkoje gamtos buveinės pakinta tiek, kad tam tikrų rūšių vietinės populiacijos gyvūnai nebegali išlikti, nes prie tokių buveinės pokyčių jie nebuvo prisitaikę. Labiausiai miškų ūkio veiklai jautrios yra taip vadinamos tikrosios miško gyvūnų rūšys, kurioms būdingos didelės individualios teritorijos, be kitų apimančios ir retus miško biotopus. Kodėl svarbu saugoti miškų biologinę įvairovę? Kiekvienas organizmas, kiekviena rūšis turi savo vietą ekosistemoje, atlieka nematomą darbą - teikia gyvybiškai svarbius produktus aukštesnėje pakopoje esančioms rūšims. Galų gale visa tai sukuria žmogui gyvenamąją aplinką ir suteikia įvairiausių produktus, kuriuos jis naudoja buityje.

¹³ Lietuvos Respublikos Aplinkos apsaugos įstatymas Nr. I-2223, V.Ž 1992, Nr. 5-75

Miškų gaisrai padaro didelę žalą tiek miškų savininkams, tiek ir pačiam miškui ir visai miško ekosistemai. Jie per trumpą laiką sunaikina medynus, žolinius augalus, smulkia florą ir fauną, didina anglies dvideginį atmosferoje, kelia pavojų žmonių sveikatai ir gyvybei. Vienas didžiausių paskutiniiais metais Lietuvoje kilusių gaisrų - 2006 metais Kuršių Nerijoje, kuomet išdegė daugiau nei 250 hektarų miško, o nuostoliai viršijo milijoną litų. Tačiau dar ir dabar nėra žinomos tikros šio gaisro kilimo priežastys.

Europos Sąjungos Komisija valstybėms narėms rekomendavo programą „Forest Focus“¹⁴, įpareigojančią įsteigti miškų gaisrų ekspertų grupes ir keistis informacija, siekiant Europos mastu sukurti tobulesnius miškų gaisrų rizikos vertinimo metodus bei sudaryti išdegusių teritorijų žemėlapi. „Forest Focus“ programoje daug dėmesio skiriama miškų apsaugos nuo atmosferos teršalų monitoringui, miško gaisrų, jų priežasčių bei pasekmių monitoringui ir miško gaisrų prevencijai. Remiantis minėta programa, Lietuvoje ir Europos Sąjungoje buvo įsteigta miškų gaisrų ekspertų grupė, kurią sudaro nacionalinių institucijų, įskaitant civilinės saugos tarnybas, ekspertai. Ši grupė yra vienintelis bendras gaisrų ekspertų tinklas ES lygmeniu. Jos nariai atstovauja visoms valstybėms narėms ir kai kurioms trečiosioms Viduržemio jūros regiono šalims. Ekspertų grupė sukūrė Europos miškų gaisrų informacijos sistemą. Lietuvos miškuose, nepriklausomai nuo jų nuosavybės formos, privalo būti sukurta ir palaikoma bendra valstybinė priešgaisrinių priemonių sistema. Šią bendrą valstybinę priešgaisrinių priemonių sistemą rengia ir jos įgyvendinimą organizuoja miškų urėdijos, valstybinių parkų direkcijos ir savivaldybės.

Miško valdytojai, savininkai ir naudotojai privalo saugoti mišką nuo gaisrų. Lietuvos Respublikos Vyriausybė 1995m balandžio 7d. nutarimu Nr. 500 patvirtino priešgaisrines apsaugos taisykles¹⁵, kurių laikymasis privalomas miško savininkams ir miško lankytojams, tiek urėdijų darbuotojams. Miško valdytojai ir savininkai privalo vykdyti miškotvarkos projektuose numatytas miško priešgaisrines priemones, savo lėšomis įrengti, atnaujinti priešgaisrines juostas.

Piliečiai turi teisę lankytis miškuose, išskyrus privačius miškus, esančius iki 100 m atstumu nuo savininkų sodybos, jei jų lankymasis nesusijęs su vykdoma miškų ūkine veikla ar medžiokle. Lietuvos Respublikos Aplinkos apsaugos ministerija 1996m. gruodžio 5d.

¹⁴ Komisijos ataskaita Tarybai ir Europos Parlamentui dėl „forest focus“ programos įgyvendinimo pagal 2003m. lapkričio 17d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą (EB) Nr.2152/2003 dėl miškų ir aplinkos sąveikos monitoringo Bendrijoje (Forest Focus) (SEC(2008)30).

¹⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995m balandžio 7d. Nutarimas Dėl miškų priešgaisrinės apsaugos taisyklių patvirtinimo Nr.500, V. Ž. 1995, Nr. 32-751

Nr.176/240 patvirtino lankymosi ir poilsiaavimo miškuose taisyklės¹⁶, kurios įtvirtina tam tikrus draudimus ir reikalavimus. Miško lankytojams draudžiama kurti laužus tam tikslui neįrengtose vietose, mėtyti neužgesintas nuorūkas, gaudyti ir naikinti laukinius gyvūnus, plauti transporto priemones, šiukšlinti mišką. Taisyklės numato galimybę sausros metu visiškai uždrausti lankytis miškuose.

Miško valdytojams, savininkams ir naudotojams Lietuvos Respublikos Miškų įstatyme nustatytas įpareigojimas saugoti mišką nuo ligų ir kenkėjų. Lietuvos Respublikos Aplinkos ministro 2007 balandžio 11d. patvirtintas įsakymas Nr.D1 - 204 numato miško sanitarinės apsaugos taisyklės¹⁷. Šios taisyklės nustato pagrindinius reikalavimus miško apsaugai nuo kenksmingų faktorių ir reikalauja, kad visi darbai būtų atliekami nesukeliant neigiamo poveikio aplinkai, miško būklei. Miško valdytojai, savininkai ir naudotojai sanitariniais ir kitais kirtimais privalo iškirsti vėjo ar sniego aplaužytus medžius, kenkėjų apniktus ar apkrėstus grybinėmis ligomis medžius. Medienos ruošėjai, kertantys mišką, privalo išvalyti kirtavietes.

Miško savininkas neįgyja teisės kirsti medžius savo miške taip, kaip jam patinka. Miškas turi būti tvarkomas pagal nepertraukiamo naudojimo principą, kad mediena ir kiti miško ištekliai būtų nuolat teikiami, kad būtų išlaikyta periodinė pusiausvyra tarp prieaugio ir naudojimo masto. Siekiant kontroliuoti šią pusiausvyrą, reikia pastoviai turėti informaciją apie tai, kiek medienos yra miškuose ir, kiek jos galima iškirsti. Lietuvos Respublikos Miškų įstatyme įtvirtinti reikalavimai, įpareigojantys atlikti miškų inventorizaciją, miškų apskaitą ir miškų kadastrą. Lietuvos Respublikos Aplinkos ministras 2001m. liepos 2 dieną įsakymu Nr.352 patvirtino valstybinės miškų inventorizacijos, apskaitos, miškotvarkos projektų derinimo, duomenų kaupimo ir tvarkymo tvarką.¹⁸

Šios inventorizacijos paskirtis:

- žinoti duomenys apie miškų kokybinius ir kiekybinius rodiklius;
- atlikti valstybinių miškų apskaitą, kontroliuoti miškų būklę;
- parengti miškų žemėlapius.

Miškų inventorizacijos ir apskaitos objektas yra visi Lietuvos miškai, nepriklausomai

¹⁶ Lietuvos Respublikos Aplinkos apsaugos ministerija/ Lietuvos Respublikos Miškų ūkio ministerijos įsakymas 1996m. gruodžio 5 d. Nr.176/240, Dėl lankymosi miške taisyklių patvirtinimo, V.Ž. 1996-12-13, Nr. 120-2833

¹⁷ Lietuvos Respublikos Aplinkos ministro 2007 balandžio 11d. patvirtintos įsakymu Nr.D1 – 204 Miško sanitarinės apsaugos taisyklės, Valstybės žinios, 2007-04-14, Nr. 42-1596

¹⁸ Lietuvos Respublikos Aplinkos ministro 2001 liepos 2d. įsakymas Nr.352 Dėl valstybinės miškų inventorizacijos, valstybinės miškų apskaitos, miškotvarkos projektų rengimo, derinimo ir tvirtinimo, miškotvarkos duomenų centralizuoto kaupimo, tvarkymo ir pateikimo miško savininkams bei valdytojams tvarkos patvirtinimo, Valstybės žinios, 2001-07-19, Nr. 63-2301

nuo nuosavybės statuso. Šiuos darbus atlieka Valstybinis miškotvarkos institutas valstybės lėšomis. Miškų inventorizacija skirstoma į nacionalinę miškų inventorizaciją ir sklypinę miškų inventorizaciją. Nacionalinės miškų inventorizacijos metu tiesioginių matavimų būdu nustatomi svarbiausi medynų našumo rodikliai - prieaugis, iškritusių, iškirstų medžių bei sukauptos medienos tūriai. Sklypinė miškų inventorizacija - tai miško valdų inventorizacija, atliekama miško savininko lėšomis ir iniciatyva. Ji atliekama norint parengti atskirus miškų valdų miškotvarkos projektus.

Miško projekto pagrindu organizuojamas miškų ūkis ir atliekami visi miškų atkūrimo darbai. Šis projektas sudaromas visoms miško valdoms. Miškų įstatyme numatomi du miškotvarkos projektų tipai: miškų tvarkymo schemas, skirtos miško žemių naudojimo politikai nustatyti ir vidinės miškotvarkos projektai, rengiami miško valdytojų privačioms miško valdoms. Vidinės miškotvarkos projektai skirti konkrečioms tvarkymo priemonėms.

Privataus miško tvarkymas reglamentuotas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. liepos 24 dienos nutarimu Nr.799¹⁹. Šie nuostatai reglamentuoja miškų ūkio organizavimą privačiuose miškuose, šių miškų miškotvarkos projektų rengimą, jų naudojimą, atkūrimą ir apsaugą, taip pat miškų savininkų teises ir pareigas, susijusias su privačių miškų tvarkymu, priežiūra ir naudojimu.

Siekiant užtikrinti nepertraukiamą medienos tiekimą, o miškus išsaugoti ateities kartoms, nustatyta pakankamai efektyvi, nors ganėtinai sudėtinga, teisės aktais reglamentuota miškų išteklių naudojimo tvarka. Svarbiausiame miškų ūkio veiklą reglamentuojančiame teisės akte - Miškų įstatyme - nustatyta, kad draudžiama atlikti kirtimus ar kitaip naudoti miško išteklius, negavus nustatyta tvarka išduoto leidimo, kai pagal galiojančius teisės aktus toks leidimas yra reikalingas. Leidimus kirsti mišką išduoda Lietuvos Respublikos Aplinkos ministerijos regionų aplinkos apsaugos departamentų pareigūnai. Privačių miškų tvarkymo ir naudojimo nuostatai²⁰, patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės, nustato išimtis, kai leidimai kirsti mišką, vykdant jau minėtus šviesinimo ir valymo darbus, neprivalomi. Visais kitais atvejais miško savininkai, prieš kirsdami medžius savo miške, privalo kreiptis į regionų aplinkos apsaugos departamento agentūrų pareigūnus. Norint gauti leidimą pagrindiniams plyniems ar neplyniems kirtimams, reikalingas ir miško valdos miškotvarkos projektas, kuriame suprojektuojami ir su aplinkinėmis miško valdomis suderinami miško kirtimai,

¹⁹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. liepos 24d. Nutarimas Nr.799 Dėl privačių asmenų tvarkymo ir naudojimo nuostatų patvirtinimo, V.Ž. 1997, Nr.71-1808

²⁰ Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. liepos 24 d. nutarimo Nr. 799 "Dėl privačių miškų tvarkymo ir naudojimo nuostatų patvirtinimo" pakeitimo, 2007 m. kovo 14 d. Nr. 248 // Valstybės žinios, 2007-03-20, Nr. 33-1191

iškirsto miško atkūrimas ir kita ūkinė veikla dešimčiai metų į priekį. Tokius projektus savininkų užsakymu ir jų lėšomis rengia Lietuvos Respublikos Aplinkos ministerijos atestuoti miškotvarkos specialistai. Leidimų kirsti mišką išdavimo tvarką detalizuoja Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2004 m. liepos 14d. įsakymas Nr.D1-386²¹ patvirtintas leidimų kirsti mišką išdavimo tvarkos aprašas. Aprašo 5 punkte nustatyta, kad leidimai išduodami kiekvienam privataus miško savininkui ar savininko įgaliotam asmeniui pagal pateiktą notaro patvirtintą įgaliojimą. Kirtimai derinami tarpusavyje ir išdėstomi taip, kad nebūtų iškertama medienos daugiau, nei priauga per tą patį laiką visos šalies mastu. Už savavališką arba neteisėtą kirtimą nustatytos pakankamai griežtos sankcijos.

Miškuose taikomi plynai, sanitariniai, atvejiniai ir atrankiniai pagrindinių miškų kirtimo būdai. Plynais kirtimais medynai iškertami, paliekant tikslinę gyvybingą pomiškį, jaunuolynų grupes, sėklinius bei aplinkosauginiu požiūriu vertingus medžius, jų grupes. Maksimalus iškertamos plynų kirtimų biržės (sklypo) plotas IV miškų grupės miškuose - 8 ha, III miškų grupės miškuose - 5 ha.

Lietuvoje labiausiai paplitęs kirtimų būdas - plynai kirtimai. Tačiau taip gali būti kertamas tik užaugintas ir subrendęs, o tuo pačiu didžiausią ekonominę vertę pasiekęs medynas. Vėliau tame pačiame plote turi būti vėl sodinami miško medeliai ir auginama nauja miško karta. Plynai kirtimai turi privalumų: jų metu gaunamas maksimalus iškertamos medienos kiekis, o kartu ir didesnės pajamos. Pastaruoju metu vis labiau populiarėja ir dažniau taikomi neplynai pagrindiniai kirtimai, kitaip vadinami atvejiniai kirtimai. Tai tokie kirtimai, kai subrendęs medynas nukertamas ne visas iš karto, o iš pradžių jis praretinamas taip, kad po likusiais augti medžiais patektų daugiau šviesos ir susidarytų kuo geresnės sąlygos savaime želti naujiems medeliams, iš kurių vėliau bus formuojama nauja miško karta. Sanitariniai kirtimai vykdomi nepriklausomai nuo medyno amžiaus, kai medžiai pažeisti miško ligų ar kenkėjų, o taip pat išversti ar išlaužti vėjo ar sniego. Kai medynas pažeistas taip stipriai, kad belieka iškirsti visus medžius ir sodinti naują mišką, jis kertamas plynais sanitariniais kirtimais.

Tuomet, kai miško ūkio veikla labai skiriasi nuo natūralių gamtoje vykstančių procesų, grėsmė iškyla ir kitiems organizmams, kurie gana lengvai plinta, ir jų mikropopuliacijos funkcionavimui nereikalingi didelio ploto miškai. Sanitariniais kirtimais ilgą laiką sistemingai iš miško pašalinant tik ką nudžiūvusius arba pradėjusius džiūti medžius miškuose labai sumažėjo kerpių ir grybų įvairovė. Pasirodo tokie ilgalaikiai kirtimai neigiamai veikia kitų rūšių biologinę įvairovę.

²¹ Lietuvos Respublikos Aplinkos ministro 2004 m. liepos 14d. įsakymas D1- 386 Dėl leidimų kirsti išdavimo tvarkos aprašo patvirtinimas, Valstybės žinios, 2004-07-27, Nr. 116-4348

Valstybinės aplinkos apsaugos inspekcijos teritoriniai miškų kontrolės padaliniai pagal miškotvarkos projektus ir vadovaujantis Lietuvos Respublikos Aplinkos ministro 2003 m. gruodžio 19 dienos įsakymu Nr. 670 išduoda leidimus kirsti mišką.²² Jei miškotvarkos projekto nėra, pagrindiniai kirtimai privačiose valdose draudžiami, išskyrus kai kurias išlygas įtvirtintas įstatymuose. Leidimai išduodami pateikus biržių atrėžimo ir įvertinimo taisyklėse nustatytus dokumentus. Biržių atrėžimo ir įvertinimo taisyklės patvirtintos 2004m. lapkričio 10 dieną Lietuvos Respublikos Aplinkos ministro įsakymu Nr.D1 - 577.²³ Šios taisyklės reglamentuoja biržių atrėžimo visų nuosavybės formų miškuose. Biržių atrėžimas ir įvertinimas yra skirtas medynų sklypų kirtimų atribojimams ir apmatavimams, medžių ženklinimui, kirstinų medžių tūrio nustatymui bei nenukirto miško įvertinimui.

Miško kirtimai yra sudėtinga miškų ūkio veiklos dalis, užtikrinanti medienos tiekimą gyventojų ir pramonės poreikiams tenkinti. Kirtimų rūšys ir jų būdai priklauso nuo medyno amžiaus, rūšinės sudėties, miško tipo ir kitų veiksnių. Ugdymo kirtimai skirti produktyviems ir atspariems medynams auginti. Tai periodiškai nustatytais laiko tarpais nebrandžiame miške išskertama dalis medžių, kuriuos palikti augti ūkiniu ar biologiniu požiūriu yra netikslinga. Ugdymo kirtimai vykdomi visų miškų grupių ir kategorijų miškuose, išskyrus rezervatinius miškus.

Pagrindiniai atvejinių kirtimų tikslai - naujo tikslinio medyno suformavimas atžėlimu ir medyno išauginimo laiko sutrumpinimas bei racionalesnis medienos panaudojimas, kai medyną sudaro nevienodo brandumo medžiai.

Atrankiniai kirtimai paprastai taikomi įvairiaamžiuose medynuose ir kartojami kas 7-15 metų. Pirmiausia kertami brandūs, neperspektyvūs, nepageidautinų rūšių medžiai. Brandžių medžių iškirtimas taikytinas mišriuose įvairiaamžiuose, pusamžiuose ir bręstančiuose medynuose. Privačiuose miškuose nebrandžiuose medynuose kertant drebulės, baltalksnius, blindes ir gluosnius po kirtimų paliekamas skalsumas neturi būti mažesnis kaip 0,6 skalsumo.

Saugomų teritorijų miškuose, priskirtuose II ir III miškų grupėms, o nacionaliniuose parkuose - visuose miškuose, pagrindiniai miško kirtimai draudžiami nuo kovo 1 d. iki rugpjūčio 1 d., jei saugomoje teritorijoje kitais teisės aktais nėra nustatytas kitoks miško kirtimų laikas.

²² Lietuvos Respublikos Aplinkos ministro 2003 gruodžio 19d. įsakymas Nr.670 Dėl pagrindinių miško taisyklių pakeitimo, V.Ž. 2004 -01 - 20, Nr. 10 - 284.

²³ Lietuvos Respublikos Aplinkos ministro 2004 lapkričio 10d. įsakymas Nr.D1 - 577 Dėl biržių atrėžimo ir įvertinimo taisyklių patvirtinimo, V. Ž. 2004-11-17, Nr. 167-6157

Miškas atkuriamas ir įveisiamas mišką želdinant, laikantis Miškų įstatymo ir Lietuvos Respublikos Aplinkos ministerijos tvirtinamų Miško atkūrimo ir įveisimo nuostatų.²⁴ Želdintose ir atželiančiose kirtavietėse ir degavietėse miškas turi būti atkurtas ne vėliau kaip per trejus metus po jų atsiradimo, žuvę želdiniai - ne vėliau kaip per dvejus metus nuo jų išnaikinimo fakto nustatymo. Neteisėtai iškirstas miškas turi būti atkurtas ne vėliau kaip per metus nuo neteisėtų kirtimų fakto nustatymo. Jei miško savininkai per penkerius metus neatkuria miško, tai savininko lėšomis atkūrimą organizuoja Lietuvos Respublikos Aplinkos ministerija²⁵. Miško valdytojams, savininkams ir naudotojams leidimai pagrindiniams miško kirtimams nėra išduodami, jei jų valdose per penkerius metus neatkurtas iškirstas miškas. Miškų įstatymas įpareigoja miško savininkus, valdytojus ir naudotojus tvarkyti mišką pagal nepertraukiamumo principą. Tai reiškia, kad mediena bei kiti miško išteklių turi būti naudojami racionaliai, turi būti išlaikoma periodinė pusiausvyra tarp medienos prieaugio ir jos naudojimo. Kadastro duomenimis miškingumas Lietuvoje didėja, beveik 20 proc. šalies medynų yra brandūs, tad galima sakyti, kad Miškų įstatymas įgyvendinamas tinkamai.

Užtikrinant ilgalaikę ir kryptingą miškų ir miškų ūkio plėtrą, 2002 m. rugsėjo 17d. Aplinkos ministro įsakymu Nr.484²⁶ patvirtinta miškų ūkio politika ir jos įgyvendinimo strategija.

²⁴ Lietuvos Respublikos Aplinkos ministro 2003m. gruodžio 18d. įsakymas Nr.659 Dėl miško atkūrimo ir įveisimo nuostatų bei miško želdinamų darbų želdinių ir žėlinių apskaitos bei vertinimo metodikos patvirtinimo, V.Ž., 2004-03-13, Nr. 39-1280.

²⁵ Cit.op.2

²⁶ Lietuvos Respublikos Aplinkos ministro 2002 rugsėjo 17d. įsakymas Nr.484 Dėl Lietuvos miškų ūkio politikos ir jos įgyvendinimo strategijos patvirtinimo, V.Ž. 2002, 93 – 4029.

2. Atsakomybė už žalą miškui – viena efektyviausių teisinės apsaugos formų

Nuo seno Lietuvai būdingos miškų apsaugos tradicijos. 1929 m. birželio 7 d. privačių miškų savininkams taikytose taisyklėse buvo numatyta, kad savininkų miškai priklauso Miškų Departamento priežiūrai ir savininkams galiojo gana griežta miško kirtimo tvarka. Savininkai, pažeidę miško kirtimo taisykles, buvo traukiami atsakomybėn pagal Baudžiamojo Statuto normas, o neteisėtai iškirsti medžiai sulaikomi ir sekvestruojami.²⁷

Šiuo metu aplinkos apsaugos reikalavimai įtvirtinti ir detalizuoti atitinkamų įstatymų normose, kurios nustato miškų savininkų, valdytojų ir naudotojų pareigas bei teises. Miškų apsauga - tai gamtinių, teisinių, ekonominių ir kitų priemonių visuma. Svarbus vaidmuo tenka teisinėms priemonėms. Ypač svarbu saugoti mišką ir jo išteklius nuo neteisėtų veiksmų: miško kirtimo, miško išteklių grobstymo, miško teršimo, šiukšlinimo, miško padegimo, miško naudojimo taisyklių pažeidimo, naminių gyvulių daromos žalos.

Miškui, kaip aplinkos sudedamajai daliai, yra taikomi bendrieji apsaugos principai: miško apsauga yra valstybės bei kiekvieno piliečio rūpestis ir pareiga, tiek vieši, tiek privatus interesai turi būti skirti miško išsaugojimui, jo išteklių racionaliam ir kompleksiškam naudojimui. Atsakomybė už žalą miškui yra sudėtinė teisinės atsakomybės instituto dalis. Jai būdingi bendrieji atsakomybės požymiai. Tačiau ji turi ir specifinių požymių, išskiriančių ją iš kitų tarpo.

Atlikus neteisėtas veikas ir padarius žalą miškui, nukentėjusiais tampa valstybė - jei tai valstybiniai miškai ir savininkai - jei miškas privatus. Tačiau Konstitucinis teismas, nagrinėdamas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991m. rugpjūčio 14d. nutarimo Nr.329 „Dėl miškams padarytos žalos atlyginimo“ 3.4 punkto 3 pastraipos atitikimą Lietuvos Respublikos Konstitucijai²⁸, pasisakė, kad žala gali atsirasti ne tik valstybei ir savininkams, bet ir pačiai gamtai. Savininkas, savavališkai kirsdamas privačios nuosavybės teise jam priklausantį mišką, sukelia dvejopus teisinius padarinius: miško savininkas pažeidžia įstatymo ar poįstatyminio akto nustatančio privačių miško tvarkymo ir naudojimo tvarką, tokiu būdu darydamas teisės pažeidimą, už kurį traukiamas teisinė atsakomybėn, bet ir daro žalą aplinkai.²⁹ Nesvarbu ar taikoma administracinė ar baudžiamoji atsakomybė - atsiranda prievolė atlyginti žalą padarytą aplinkai.

²⁷ Lietuvos Respublikos konstitucinio Teismo 1998 m. birželio 1 d. nutarimas „Dėl LRV 1991 m. rugpjūčio 14 d. nutarimo Nr. 329 „Dėl miškams padarytos žalos atlyginimo“ 3.4 punkto 3 pastraipos atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Valstybės žinios, 1998, Nr.52-1435

²⁸ Cit.op.27

²⁹ Cit.op.27

Miškas, kaip privačios nuosavybės objektas yra specifinis. Jis tenkina ne tik miško savininko, bet ir visuomenės interesus, yra vieningos ekologinės sistemos dalis. Toks ypatingas miško statusas sąlygoja tam tikrus miško savininkų nuosavybės teisės apribojimus ir suvaržymus.

Lietuvos Respublikos Civilinis Kodeksas³⁰ (toliau – LR CK) nenustato miško savininko atsakomybės už nuosavybės teise priklausančio miško išskirtimą ir žalos atlyginimą sau pačiam, nes kirsdamas savo mišką, savininkas nepadaro ekonominio poveikio - jo turtas nesumažėja, žala neatsiranda. Tačiau, miško savininkas savavališkai kirsdamas mišką, naikindamas medžius ir krūmus, jam nuosavybės teise priklausančiame miške, pažeidžia galiojančius teisės aktus ir daro žalą pačiai gamtai (aplinkai) ir už tai turi būti traukiamas atsakomybėn.

Gal būt gali kilti klausimas, kad apribojami savininko interesai ir teisės valdyti savo turtą, naudotis ir disponuoti juo, taip kaip įtvirtina Lietuvos Respublikos Konstitucijos 23 straipsnis. Tačiau savininkai turi teisę pirkti, parduoti, perleisti neatlygintinai, mainyti, įkeisti miško žemę, įstatymu numatyta tvarka. Aiškinantis konstitucines nuostatas, negalima apsiriboti vien vieno straipsnio konstatavimu, nes Konstitucija suprantama kaip vientisas aktas. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 28 straipsnis apibrėžia, kad įgyvendinamas savo teises ir naudodamasis savo laisvėmis, žmogus privalo laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir įstatymų, nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių.³¹ Ir tai reikštų, kad savininkai įgyvendindami subjektyvias nuosavybės teises, turi atsižvelgti į viešuosius interesus. Konstitucinis teismas konstatuoja, kad miško savininkams nustatyti miško išteklių naudojimo apribojimai nepažeidžia 23 straipsnio nuostatų.

Apžvelgdami Europos valstybių miško apsaugos reikalavimus matome, kad visose valstybėse miško kirtimas reguliuojamas, nustatyti aplinkosaugos reikalavimai, taip pat ir atsakomybė už padarytus įstatymų pažeidimus, nepriklausomai nuo nuosavybės statuso.

Miškų apsaugos valdymo praktika turi būti nukreipta į visuomeninius bei privačius interesus aplinkos kokybei gerinti, skatinti miško išteklių naudotojus ieškoti būdų ir priemonių, kaip išvengti arba sumažinti neigiamą poveikį aplinkai išskirtus mišką. Miško teikiami ištekliai turi būti naudojami racionaliai ir kompleksiskai, atsižvelgiant į aplinkos išsaugojimo bei atkūrimo galimybes ir mūsų šalies gamtos bei ekonomikos ypatumus.

³⁰ Lietuvos Respublikos Civilinis Procesas Kodeksas//VŽ, 2002, Nr. 36-1340

³¹ Cit.op.1, str.28.

Neteisėtai iškirastos medienos kiekis parodo, koks medienos tūris yra iškertamas nesilaikant teisės aktų. Apžvelgiant statistiką³² matome (žr. Priedą Nr. 1), kad daugiausiai pažeidimų ir didžiausias medienos kiekis buvo iškirstas nuo 1997 iki 2000 metų. Šie pažeidimai daugiausiai padaryti valstybiniuose miškuose, ne todėl, kad visi privačių miškų savininkai buvo labai sąžiningi, o dėl to, kad tuo laikotarpiu privačių miškų plotai buvo mažesni negu valstybiniai. Tai akivaizdu, kai palyginame pažeidimus nuo 2001 metų: pažeidimų skaičius privačiuose miškuose augo, o valstybiniuose miškuose mažėjo. Mažėjo ir bendras pažeidimų skaičius tiek valstybiniuose miškuose, tiek privačiuose miškuose: pavyzdžiui, 1997 metais privačiuose miškuose nustatytas 361 pažeidimas, valstybiniuose miškuose 1490 pažeidimų, iškirstas medienos kiekis apie 11800 kubinių metrų; 2001 metais valstybiniuose miškuose nustatyti 838 pažeidimai, privačiuose 919 pažeidimų, iškirto medienos kiekis net 42000 kubinių metrų. Iš anksčiau pateiktų duomenų matyti, kad nors ir mažėjo pažeidimų skaičius, tačiau medienos iškertama buvo žymiai daugiau. Taigi neteisėtų kirtimų mastai buvo itin dideli. Ir tik nuo 2005 metų pradėjo mažėti neteisėtų kirtimų pažeidimų skaičius. Tai pat buvo iškertama žymiai mažiau medienos .

Neteisėtų kirtimų Lietuvos miškuose ir toliau mažėja. Tai paaiškėja apžvelgus miško apsaugos 2007 metų rezultatus. Regionų aplinkos apsaugos departamentų, miškų urėdijų, nacionalinių parkų ir rezervatų valstybiniai miškų pareigūnai 2007 metais iš viso nustatė 606 neteisėtus miško kirtimo atvejus, iškirto 11317 kubinių metrų medienos. Valstybiniuose miškuose nustatyti 229 neteisėti miško kirtimo atvejai, iškirto 1392 kubinių metrų medienos, o privačių savininkų miškuose aptikti 377 neteisėti miško kirtimo atvejai, iškirto 9925 kubinių metrų medienos. Tokie džiuginantys skaičiai pasiekti, todėl, kad buvo sutvarkyta įstatyminė bazė, reguliuojanti miško kirtimus. Miško savininkai po truputį atsikrato vartotojiško požiūrio į mišką. Aplinkos Ministerijos regionų aplinkos apsaugos departamentų ir miškų urėdijų pareigūnų skaičius buvo padidintas, jie įgavo patirties vykdant prevencines akcijas.

Bendromis Aplinkos ministerijos regionų aplinkos apsaugos departamentų, miškų urėdijų ir policijos pajėgomis organizuojamos miškosaugos akcijos. Pavyzdžiui, akcijos „Miškas 2007“ metu buvo suorganizuotas 531 reidas ir patikrintos 393 lėtpjūvės, 2132 privačios miško valdos ir nustatyta 61 neteisėtas kirtimas privačiose valdose, iškirstas medienos kiekis 604 kubinių metrų. Miškų urėdijų mobilios miško apsaugos grupės 2007 metais suorganizavo 3997 reidus, nustatė 663 pažeidimus, administracinėmis baudomis

³² Statistika paimta iš www.forest.lt/lit/Neteisetu_kirtimu_Lietuvos_miskuose_tol/1772/2

nubaudė 669 pažeidėjus, jiems skyrė 85,2 tūkstančius litų baudų. Be to, penkiasdešimties pažeidimų medžiaga buvo perduota teisėsaugos institucijoms.³³

Valstybės miškų pareigūnai turi teisę sustabdyti arba uždrausti neteisėtą ūkinę veiklą miško valdoje, jei šia veikla yra pažeidžiamas Miškų įstatymas. Tai įtvirtinta šio įstatymo 6 straipsnio 2 dalies 6 punkte.

³³ Cit.op.32

2.1. Atsakomybės už žalą miškui samprata

Filosofinėje ir teisinėje literatūroje sąvoka “atsakomybė” vartojama dviem reikšmėmis: perspektyvine (pozityvioji) ir retrospektyvine (negatyvioji). Perspektyvinė (arba į ateitį) reiškia, kad tam tikra žmonių grupė ar konkretus žmogus atsako už savo veiksmus žiūrėdamas į ateitį. Retrospektyvinė (arba už praeitį) - tai atsakomybė už tai, kas yra padaryta praeityje. Teisinė atsakomybė paprastai yra retrospektyvinio pobūdžio, t.y. atsakomybė už praeityje padarytą teisės pažeidimą. Vienok, teisinę atsakomybę reikėtų suvokti plačiau, atsižvelgiant ir į perspektyvinę atsakomybę. Iš esmės šios dvi atsakomybės rūšys papildo viena kitą, sudarydamos vieną tęstinę atsakomybę.

Atsiradus formalioms elgesio taisyklėms, atsirado ir atsakomybė už jų nesilaikymą. Atsakomybė suvaržo žmogaus laisvę, nes jis privalo elgtis ir gyventi pagal priimtas normas, o jas pažeidus, yra baudžiamas. Atsakomybės tikslas - saugoti visuomenę nuo neteisėtų veiksmų, pataisyti ir perauklėti teisės pažeidėjus bei užkirsti kelią naujiems teisės pažeidimams. Teisinė atsakomybė blokuoja priešingą teisei elgesį ir skatina visuomenei naudingą veiklą. Teisinės atsakomybės sąvoka priklauso nuo teisės prigimties. Todėl galima teigti, jog supratimas apie teisę, atitinkamai formuoja ir požiūrį į teisinę atsakomybę.

Filosofinė atsakomybės samprata traktuojama, kaip asmens požiūris į visuomenę ir valstybę, į kitus asmenis, patenkinant atitinkamus jų reikalavimus, savo pareigos visuomenei, valstybei ir kitiems asmenims, suvokimas ir teisingas supratimas.

Teisinėje literatūroje galima pastebėti įvairias teisinės atsakomybės sampratas. Vieni autoriai teigia, jog teisinė atsakomybė - tai taikymas teisės pažeidėjui valstybės prievartos, kurios pobūdis ir mastas nustatytas pažeistos teisės normos sankcijoje. Kiti autoriai mano, kad teisinė atsakomybė - tai dėl teisės pažeidimo atsiradęs teisinis santykis tarp valstybės ir teisės pažeidėjo, kuriam nustatoma pareiga ar taikomos nuobaudos suformuotos teisės normoje.³⁴

Iš esmės galima pritarti šioms nuostatomis. Juk teisinė atsakomybė suprantama kaip loginė konstrukcija, siejanti asmenį su teisinėmis pasekmėmis. Teisinė atsakomybė, kaip ir bet kokia socialinė atsakomybė - tai asmens ryšys su jo veiksmų padariniais. Teisinė atsakomybė apibūdinama kaip neigiama valstybės reakcija į individo neteisėtus veiksmus, pasireiškianti valstybės nustatytų neigiamų poveikio priemonių taikymu teisės pažeidėjui. Tokį teisinės atsakomybės supratimą galėtumėme pavadinti prievartos teorija.

³⁴ Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius, Justitia, 2000, p.356-357.

S. Vanseničius monografijoje „Valstybės ir teisės teorija“ nurodo, jog „teisiškai teisinė atsakomybė suprantama kaip valstybės reakcija į padarytą teisės pažeidimą. Tokiu požiūriu teisinė atsakomybė yra asmens pareiga iškęsti atitinkamą teisinio pobūdžio, numatyto įstatyme už padarytą teisės pažeidimą, praradimą“. ³⁵ Teisinės atsakomybės pradžia - teisės pažeidimas, pabaiga - teisės pažeidėjo teisių suvaržymas. Nepriklausomai nuo teisės šakų ypatumų teisinė atsakomybė visada sukelia: laisvės suvaržymą, garbės pažeminimą, turtines išlaidas. Taigi teisinė atsakomybė yra vienokia ar kitokia bausmė. Atsakomybės pareigos aiškinimas grįstas tuo, kad atsakomybės sąmonė atsiranda kartu su visuomene ir galima tik visuomenėje.

Teisinė atsakomybė kaip aplinkos apsaugos priemonė - tai įstatymų nustatytų valstybinės prievartos priemonių taikymas aplinkos apsaugos teisės aktų pažeidėjams, siekiant juos nubausti ir pašalinti nihilistinį požiūrį į teisės aktuose įtvirtintus apsaugos reikalavimus³⁶.

Teisinė atsakomybė už miško apsaugos ir racionalaus miško išteklių naudojimo pažeidimus yra sudėtinė teisinės atsakomybės instituto dalis. Jai taip pat būdingi bendri teisinės atsakomybės požymiai. Teisinės atsakomybės požymiai už miškams padarytą žalą įtvirtinti Miškų įstatyme, pagal kurį fiziniai ir juridiniai asmenys, padarę žalos miško valdytojų, savininkų ir naudotojų miškui, kitam turtui ir teisėtiems interesams ar miškui, kaip aplinkos objektui, privalo visiškai ją atlyginti arba, jeigu yra galimybė, atkurti iki pažeidimo buvusią būklę.³⁷ Žalos apskaičiavimo tvarką detalizuoja kiti įstatymai ir poįstatyminiai aktai. Teisinė atsakomybė už miškams padarytą žalą pasireiškia tradicinių teisės atsakomybės rūšių taikymu, o ypatybė ta, kad gali būti taikomos ir specifinės atsakomybės priemonės: sustabdyta arba uždrausta neteisėta ūkinė veikla miško valdoje, jeigu šia veikla pažeidžiamas Miškų įstatymas arba kitų teisės aktų reikalavimai ir daroma žala miškui.

³⁵ Vanseničius S. Valstybės ir teisės teorija: mokomoji priemonė. Vilnius, Justitia, 2000, p. 225.

³⁶ Cit. op.4, p. 247

³⁷ Cit. op.2

2.2. Atsakomybės už žalą miškui pagrindas

Teisės teorija teisinę atsakomybę apibūdina kaip procesą, kuris padeda išlaikyti subjektinėmis teisėmis besinaudojantį asmenį visuomenėje, o patį naudojimąsi teisėmis grindžia teisingumo, teisėtumo, civilizuotumo principais. Teisinėje visuomenėje egzistuoja dvi teisės atsakomybės formos: pozityvioji ir negatyvioji. Tad yra ir du skirtingi teisinės atsakomybės pagrindai.

Pozityviosios atsakomybės atsiradimo pagrindas:

- teisės norma, kurios pagrindu atsiranda konkreti subjektinė teisė ir įpareigojimas garantuoti ją atitinkamu pareigų vykdymu;
- naudojimasis subjektine teise;
- žalos padarymas naudojantis šia teise.³⁸

Yra atvejų, kai naudodamiesi savo teise asmenys privalo remtis specialiu leidimu, pavyzdžiui asmenys, įsigiję mišką, negali jame atlikti kirtimų, kol negaus atitinkamų institucijų leidimo.

Negatyviajai teisei atsakomybei atsirasti reikalingos tokios sąlygos:

- teisės norma, įpareigojanti teisės subjektą vykdyti pareigas, legalizuojančias jo teises;
- teisės pažeidimas;
- negatyviosios teisinės atsakomybės subjektas gali būti tik kaltas asmuo ar organizacija;
- teisės taikymo aktas, kuris yra juridinis pagrindas pritaikyti teisės normoje nustatytas sankcijas konkretaus teisės pažeidėjo teisėms.³⁹

Ekologiniai reikalavimai ir miško išteklių naudojimo pagrindai yra įteisinti įstatymais ir poįstatyminiais aktais. Tačiau vien tai neužtikrina, kad jų bus besąlygiškai laikomasi. Būtina, kad reikalavimų pažeidimas sukeltų neigiamus padarinius teisės pažeidėjams, t.y. pradėtų veikti teisinės atsakomybės mechanizmas.

Norint, kad atsirastų teisinė atsakomybė už miškams padarytą žalą, turi būti:

- teisės aktai, reguliuojantys miško išteklių naudojimą;
- teisės normos, nustatančios atsakomybės priemones už miško naudojimo taisyklių pažeidimus;

³⁸ Cit.op.34, p.359.

³⁹ Cit.op.34, p.359.

- daromi tokie teisės aktų pažeidimai.

Teisinės atsakomybės už miškui padarytą žalą pagrindas - kalta neteisėta veika, kuri yra padaroma veikimu ar neveikimu, ir kuria pažeidžiami aplinkosaugos, miško išteklių naudojimo įstatymų reikalavimai, dėl to atsiranda ar gali atsirasti neigiamos ekologinės pasekmės gamtai ar žmonėms. Šie teisės pažeidimai vertinami kaip ekologiškai žalinga veika, nes jais kėsiniama į tam tikrus ekologinius reikalavimus, kurie dažnai sukelia negrįžtamus neigiamus padarinius aplinkoje. Pavyzdžiui, sunaikinus mišką ar jo dalį, pakinta gyvūnų populiacija, blogėja aplinkos kokybė, bei pakinta natūralus gamtos balansas. Miško išteklių naudojimas, neatitinkantis aplinkos apsaugos įstatymų reikalavimų, pripažįstamas neteisėtu bei priešingu teisei ir sudaro pagrindą ekologinės teisinės atsakomybės santykiams kilti. Neteisėtas miško išteklių naudojimas bei nustatytų taisyklių nesilaikymas traktuojamas kaip tam tikras juridinis faktas, kuris lemia teisinės atsakomybės atsiradimą. Teisės pažeidimų pavojingumas bei priešingumas teisei lemia ir jų baudžiamumą. Tai reiškia, kad pažeidėjui, įvykdžiusiam teisės pažeidimą, taikomos įstatymo numatytos atsakomybės priemonės.⁴⁰ Teisės pažeidimą apibūdina ir kaltumo požymis, teisinė atsakomybė gali būti traukiami tik tie asmenys, kurie padarė teisės pažeidimus.

Sąvoka „žala“ Aplinkos apsaugos įstatyme apibrėžiama kaip tiesiogiai ar netiesiogiai atsiradęs neigiamas aplinkos ar jos elementų pokytis arba jų funkcijų, turinčių savybių naudingų aplinkai ar žmonėms pablogėjimas.⁴¹ Žala nuostolių forma suprantama kaip neigiamas poveikis tam tikriems saugomiems objektams ar vertybėms, pasireiškia ūkinės vertės sumažėjimu, turtinių vertybių sunaikinimu. Ekonominio pobūdžio žala padaroma miško savininkams, naudotojams, iškertant jų privatą ar valdomą mišką. Ši žala siejama su turto sumažėjimu (negaunant pajamų). Ji nebūtinai turi būti susijusi su neigiamais pasikeitimais miško ekosistemoje.

Miškų įstatymas įpareigoja miško savininkus laikytis nustatytų reikalavimų valdant miškus. Šie reikalavimai išdėstyti priimant atitinkamas taisykles, numatančias teisinę atsakomybę miško savininkams už jų nevykdymą ar netinkamą vykdymą.

⁴⁰ Cit.op.4, p. 249.

⁴¹ Cit.op.11, str.1 p.21.

2.3. Atsakomybės už žalą miškui sąlygos

Tam, kad atsirastų atsakomybė už miškui padarytą žalą, būtinos šios sąlygos:

- teisės pažeidimu padaryta žala miškui;
- priežastinis ryšys tarp veikos ir žalos atsiradimo;
- žalą padariusio asmens kaltė.

Atsakomybė gali atsirasti tik tuomet, kai asmens veiksmai nesiderina su teisės nustatyta elgesio taisykle. Priešingas teisei žalą padariusio asmens elgesys pasireiškia priešingu teisei veikimu ar neveikimu. Aplinkos apsaugos teisės aktai daugiausia įtvirtina atitinkamus draudimus, tiesiogiai nurodo draudžiamus veiksmus, nuo kurių gamtos išteklių naudotojai privalo susilaikyti. Priešingas teisei veiksmas - tų draudimų nesilaikymas, pažeidimas. Pavyzdžiui, leidime kirsti mišką nurodoma kiek ir kokių medžių leidžiama iškirsti ir šį limitą viršyti draudžiama.

Atsakomybei atsirasti būtinas ir priežastinis ryšys tarp veikos ir atsiradusių padarinių. Tai reiškia, kad dėl kaltininko neteisėtų veiksmų atsirado padariniai arba, kitaip sakant, žala.

Kaltė yra asmens santykis su daroma veika ir dėl to atsiradusios pasekmės. Skiriamos dvi kaltės formos: tyčia ir neatsargumas. Tyčia yra tais atvejais, kai teisės pažeidėjas numato, kad jo elgesys yra priešingas teisei ir dėl to gali atsirasti neigiamos pasekmės, tačiau tų pasekmių vis tiek siekia arba sąmoningai leidžia joms atsirasti. Pavyzdžiui, asmuo kerta medžius be leidimo, nors puikiai žino, kad medžių kirtimui miške reikalingas leidimas. Visais atvejais, kai yra iškertamas miškas, kaltės forma yra tyčia, nes neatsargiai iškirsti miško neįmanoma. Neatsargumas yra tuomet, kai asmuo numato, kad jo elgesys yra priešingas teisei ir gali sukelti neigiamas pasekmes, bet lengvabūdiškai tikisi šių pasekmių išvengti arba nenumato savo elgesio pasekmių, nors gali ir turi jas numatyti. Pavyzdžiui, asmuo degina laužą ir taip padega mišką. Jis miško padegti nenori, tačiau numato, kad toks elgesys yra priešingas teisei ir gali sukelti neigiamas pasekmes, bet lengvabūdiškai tikisi, kad taip neatsitiks.

Šiuo metu galiojančiame Aplinkos apsaugos įstatyme 34 straipsnio 2 ir 3 dalyse numatyta, kad ūkio subjektams taikoma civilinė atsakomybė, neatsižvelgiant į jų kaltę, už bet kokią žalą aplinkai arba realią jos grėsmę, atsiradusią dėl jų ūkinės veiklos, išskyrus įstatyme numatytus atvejus. Šios normos kilmė sietina su 2004 m. balandžio 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2004/35/EB⁴² dėl atsakomybės už aplinkos apsaugą, siekiant išvengti žalos aplinkai ir ją ištaisyti (atlyginti), kurioje buvo numatyti du aplinkosauginės atsakomybės

⁴² 2004m. balandžio 21d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2004/35/EB Dėl atsakomybės už aplinkos apsaugą siekiant išvengti žalos at ją ištaisyti.(atlyginti), OL L 143, 2004-04-30

režimai. Vienas iš jų - „griežtosios atsakomybės“ režimas, taikomas asmenims, vykdančioms pavojingą aplinkai veiklą, nurodytą Direktyvos priede, o kitas - taikomas visoms veikloms, įrodinėjant operatoriaus kaltę - tyčią ar neatsargumą dėl atsiradusios žalos. Taigi ir Lietuvos teisės aktai nustato dvigubą materialinės atsakomybės režimą: „griežtąją atsakomybę“ už ūkio subjektų padarytą žalą saugomoms rūšims, buveinėms, biologinei įvairovei, miškams ir kt., t.y. atsakomybę be kaltės ir atsakomybę už žalą, padarytą kitiems aplinkos elementams, grindžiamą kaltės principu.

Minėta 2004/35/ET Direktyva dėl atsakomybės už aplinkos apsaugą siekiant išvengti žalos aplinkai ir ją ištaisyti (atlyginti) sukūrė atsakomybės už aplinkos apsaugą sistemą pagal „teršėjas moka“ principą. Šią Direktyvą paskatino priimti tai, kad yra daug užterštų vietovių, keliančių didelį pavojų sveikatai. Be to, per paskutinius kelis dešimtmečius paspartėjo biologinės įvairovės nykimas. Minėtoje Direktyvoje yra numatyta svarbi prevencinė veikla, kai žala dar neatsiradusi, bet yra neišvengiama jos grėsmė. Juk prevencinės priemonės kainuoja mažiau, nei atsiradusi žala aplinkai. Kalbant apie naujos Direktyvos reguliavimo sritį, visų pirma reikia apibrėžti, kad Direktyva ne tik suformuoja atsakomybės už padarytą žalą aplinkai principus ir tikslus valstybėms narėms, tačiau įtvirtina asmenų, kurių veikla kelia realią grėsmę aplinkai, pareigą imtis prevencinių veiksmų ir taip užkirsti kelią atsirasti žalos aplinkai.⁴³ Šia Direktyva norima įtvirtinti bendrą visai Europos Bendrijai žalos aplinkai prevenciją ir atlyginimo mechanizmą. Direktyvoje nėra numatyto ar tiesiogiai įtvirtinto žalos kompensavimo mechanizmo miškams. Joje daugiausiai kalbama apie taršą gamtai. Tačiau, be abejonės, yra žinoma, kad miškai ypatingai jautrūs taršai ir tai gali būti tiesioginė jų mažėjimo ar nykimo priežastis. Ženkliai sumažėjus miškams bus juntama daug negatyvių reiškinių: miško floros ar faunos atskirų rūšių sumažėjimas ar išnykimas, taip pat užterštos koncentracijos padidėjimas ore, kuris neigiamai atsilieps žmonių sveikatai. Visos ES valstybės narės turėjo iki 2007 metų šios Direktyvos nuostatas perkelti į nacionalinę teisę. Šios Direktyvos priėmimas sąlygojo ir Lietuvos Respublikos Aplinkos apsaugos įstatymo, Lietuvos Respublikos Aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės įstatymo⁴⁴ pakeitimus ir papildymus. Vienas iš esminių pakeitimų suformulavo Direktyvoje jau aptartą reikalavimą, numatantį būtinybę įgaliojams pareigūnams įstatymų nustatytu būdu reaguoti į realios grėsmės aplinkai atsiradimą. 2006-06-08 įsigaliojo Lietuvos Respublikos Aplinkos apsaugos valstybinės

⁴³ Žvaigždininė I. Europos Tarybos ir Europos Parlamento Direktyva dėl aplinkosauginės atsakomybės, atsižvelgiant į prevenciją ir žalos aplinkai atlyginimą, bei šios Direktyvos įtaka Lietuvos ekologiškai teisei. Vilnius, Teisė, 2005 Nr.56, p.94.

⁴⁴ Lietuvos Respublikos Aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės įstatymas 2002 m. liepos 1 d. Nr. IX-1005, V.Ž. 2002, Nr. 72 – 3017.

kontrolės įstatymo papildymas, kuriuo aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės pareigūnams buvo suteikta teisė duoti privalomuosius nurodymus tais atvejais, kai yra grėsmė, kad bus pažeisti aplinkos apsaugą ir gamtos išteklių naudojimą reglamentuojančių įstatymų ar kitų teisės aktų reikalavimai. Taip pat, kai dėl fizinių ar juridinių asmenų veiksmų ar neveikimo gali būti padaryta žala aplinkai, siekiant tokių pažeidimų ir (arba) žalos aplinkai išvengti ar ją sumažinti. Esant šio įstatymo 25 straipsnyje numatytiems pagrindams aplinkai kenksmingą veiklą galima net sustabdyti.

2.4. Atsakomybės už žalą miškui rūšys

Atsakomybės už miškui padarytą žalą rūšys:

- baudžiamoji atsakomybė;
- administracinė atsakomybė;
- civilinė (materialinė) atsakomybė.

Visi teisės pažeidimai už miškui padarytą žalą pagal pavojingumo visuomenei laipsnį skirstomi į nusikaltimus ir nusižengimus.

Nusikaltimas tai yra Lietuvos Respublikos Baudžiamuoju Kodeksu (toliau LR BK) uždrausta visuomenei pavojinga veika už kurią numatyta kriminalinė bausmė - laisvės atėmimas. Nusikaltimai skirstomi į tyčinius ir neatsargius. Tyčiniai nusikaltimai skirstomi į:

- nesunkius, už kurį numatyta laisvės atėmimo bausmė neviršija trejų metų,
- apysunkius, už kurį numatyta laisvės atėmimo bausmė viršija tris metus, bet neviršija šešerių metų;
- sunkius, už kurį numatyta laisvės atėmimo bausmė viršija šešerius metus, bet neviršija dešimties metų;
- labai sunkius, už kurį numatyta laisvės atėmimo bausmė viršija dešimt metų.

Nusižengimai - tai mažiau pavojinga visuomenei veika. Prie jų priskiriami visi kiti teisės pažeidimai, kuriuos įstatymas nelaiko nusikaltimais.

Nusižengimais laikomi tokie pažeidimai:

- baudžiamasis nusižengimas, už kurį numatyta bausmė nesusijusi su laisvės atėmimu, išskyrus areštą;
- administracinės teisės pažeidimai, kurie numatyti Lietuvos Respublikos administracinių pažeidimų kodekse;
- civiliniai teisės pažeidimai, susiję su žalos atlyginimų, sutarčių nevykdymu ar netinkamų vykdymu ir kurių teisinę atsakomybę reguliuoja LR Civilinis Kodeksas.

2.4.1. Civilinė (materialinė) atsakomybė už žalą miškui

Iš Konstitucijos 53 straipsnio 3 dalies nuostatos, jog valstybė ir kiekvienas asmuo privalo saugoti aplinką nuo kenksmingų poveikių, iš Konstitucijos 54 straipsnio 1 dalies nuostatos, kad valstybė rūpinasi natūralios gamtinės aplinkos, gyvūnijos ir augalijos, atskirų gamtos objektų ir ypač vertingų vietovių apsauga, prižiūri, kad su saiku būtų naudojami, taip pat atkuriami ir gausinami gamtos ištekčiai, iš Konstitucijos 54 straipsnio 2 dalies nuostatos, kad įstatymu draudžiama niokoti žemę, jos gelmes, vandenį, teršti vandenį ir orą, daryti radiacinį poveikį aplinkai bei skurdinti augaliją ir gyvūniją, visiems asmenims kyla pareiga tausoti gamtą, o padarius gamtinei aplinkai žalą (nuostolius) - ją atlyginti.⁴⁵

Civilinė atsakomybė yra dviejų rūšių: sutartinė ir deliktinė. Sutartinė civilinė atsakomybė yra turtinė prievolė, kuri atsiranda dėl to, kad neįvykdoma ar netinkamai įvykdoma sutartis, kurios viena šalis turi teisę reikalauti nuostolių atlyginimo ar netesybų, o kita šalis privalo atlyginti dėl sutarties neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo padarytus nuostolius arba sumokėti netesybas. Deliktinė civilinė atsakomybė yra turtinė prievolė, atsirandanti dėl žalos, kuri susijusi su sutartiniais santykiais, išskyrus atvejus, kai įstatymai nustato, deliktinė atsakomybė atsiranda ir dėl žalos, susijusios su sutartiniais santykiais. Civilinė atsakomybė pasireiškia turtinėmis poveikio priemonėmis. Tai reiškia, kad siekiama ne nubausti skolininką, o išreikalauti, kad jis kompensuotų, t.y. atlygintų padarytą žalą. Tokiu atveju skolininkas patiria turtinio pobūdžio praradimus. Pagrindinis civilinės atsakomybės tikslas - žalos ar patirtų nuostolių atlyginimas. Tai turtinė prievolė, kurios viena šalis privalo atlyginti padarytą žalą, kurią sukėlė neleistinomis priemonėmis įgyvendinant savo teises t. y. piktnaudžiaujant teise. Civilinės atsakomybės atveju pareiga atlyginti žalą atsiranda dėl neteisėtų veiksmų.

Civilinė atsakomybė už žalą, padarytą neteisėtai naikinant mišką, yra viena iš plačiai taikomų atsakomybės rūšių. Ji pasireiškia tuo, kad juridiniai ir fiziniai asmenys privalo atlyginti žalą, atsiradusią dėl pažeidimų. Šie pažeidimai padaryti nesilaikant teisės aktuose nurodytų reikalavimų. Civilinės atsakomybės taikymu siekiama kompensuoti padarytą žalą, atsiradusią teisės pažeidimo padarymu. Lietuvos Respublikos Civilinio Kodekso⁴⁶ (toliau LR CK) 6.263 straipsnis nustato, kad bet kokia veikla padaryta žala turi būti atlyginta. Kiekvienas asmuo turi pareigą laikytis elgesio taisyklių, kad savo veiksmais (veikimu ar neveikimu) nepadarytų kitam asmeniui žalos, o žalą, padarytą asmeniui ar jo turtui, privalo visiškai

⁴⁵ Cit.op.1, str.53, 54.

⁴⁶ Lietuvos Respublikos Civilinis Kodeksas, V.Ž., 2000, Nr.74-2262. .

atlyginti. LR CK tiesiogiai nekalba apie žalą miškui ir jos atlyginimą. Žala suvokiama plačiąja prasme ir yra taikoma siekiant atlyginti žalą padarytą miškui. Žala padaryta miškui turi būti ne tik atlyginta, o esant galimybei, ir atkuriami iki pirminės objekto būklės. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002m. balandžio 12d. nutarimo Nr.521 1 punktas⁴⁷ įtvirtina reikalavimą, kad fiziniai ir juridiniai asmenys, neteisėta veikla miškuose padarę žalą aplinkai, privalo ją atlyginti arba, jeigu yra galimybė, atkurti aplinkos objekto būklę. Panašus reikalavimas yra numatytas Aplinkos apsaugos įstatymo 32 straipsnio 2 dalyje gamtos išteklių naudotojai bei asmenys, vykdantys ūkinę veiklą, (toliau – ūkio subjektai) privalo imtis visų būtinų priemonių, kad būtų išvengta žalos aplinkai, žmonių sveikatai ir gyvybei, kitų asmenų turtui bei interesams, o padariusieji žalą privalo atkurti aplinkos būklę, esant galimybei, iki pirminės būklės, buvusios iki žalos aplinkai atsiradimo, ir atlyginti visus nuostolius. Pirminė būklė nustatoma pagal turimą informaciją apie geriausią aplinkos būklę.⁴⁸ Šio įstatymo 32² straipsnio pirmoje dalyje yra įtvirtinta ūkio subjektų, padariusių žalą aplinkai ar sukėlusių realią grėsmę jai kilti, pareiga atlyginti visas prevencines arba aplinkos atkūrimo išlaidas. Miško išteklių natūralios savybės lemia tai, kad neįmanoma atlyginti visos padarytos miškams žalos. Galima atsodinti medžius, tačiau neįmanoma atstatyti pasikeitusių ekosistemos ryšių. Todėl padarius žalą miškui, atlyginami padaryti nuostoliai, kurie sietini su tos vietovės atstatymu, pavyzdžiui atsodinami iškirsti medžiai. Labai svarbu, kad išieškant žalą, ji nebūtų be pagrindo sumažinta.

Civilinės atsakomybės rūšies taikymas yra sąlygotas vieno iš teisėtumo užtikrinimo miško teikiamų resursų naudojimo ir apsaugos srityje principų, reikalaujančių atlyginti žalą, atsiradusią dėl neteisėtos veiklos. Dėl to, kad civilinė atsakomybė yra plačiai taikoma atlyginimui už padarytą žalą, ji yra tapatinama su materialine atsakomybe už miškui padarytą žalą. Šios sąvokos yra labai panašios, tačiau turi ir tam tikrų skirtumų. Civilinė atsakomybė taikoma tais atvejais, kai dėl padaryto teisės pažeidimo savininkas ar gamtos išteklių naudotojas patiria tam tikrų nuostolių, ar dėl padarytos ekologinės žalos (pvz. miško padegimo atveju) atsiranda nuostolių juridiniams ar fiziniams asmenims, jų turtui arba interesams. Tokiais atvejais asmenys, patyrę žalą, turi teisę reikalauti nuostolių atlyginimo CK nustatyta tvarka. Tuo atveju, kai žala padaroma miškui, kaip visuomeninės reikšmės turtui, visuotinai saugomai vertybei, t.y. valstybės interesams, bus taikoma materialinė atsakomybė.⁴⁹

⁴⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002m. balandžio 12d. nutarimas Nr.521, Valstybės žinios, 2002-04-17, Nr. 40-1501.

⁴⁸ Cit.op.13

⁴⁹ I. Žvaigždiniene. Materialinės atsakomybės už žalą aplinkai samprata, Teisė 2006 Nr.59, p. 144

Materialinė atsakomybė už žalą miškui suvokiama, kaip fizinių ar juridinių asmenų pareiga laikytis nustatytų reikalavimų, atlyginti dėl jų veiklos atsiradusią žalą miškui ar kitiems jo komponentams. Materialinę atsakomybę už žalą miškui būtų galima apibrėžti kaip sistemą priemonių, skirtų miško apsaugai ir taikomų asmenims, kurių veikla sukėlė žalą ar gali atsirasti tokios žalos grėsmė, atsižvelgiant į žalos pobūdį ar mastą.

Visais atvejais žala padaryta miškui fiksuojama administraciniame teisės pažeidimų protokole bei nutarime. Jis yra surašomas fiziniam ar juridinio asmens atsakingam asmeniui padariusiam pažeidimą. Pareikšti ieškinius dėl padarytos žalos gali aplinkos ministerijos bei kiti įstatymų įgalioti pareigūnai, kai padaryta žala valstybės interesams; taip pat miško savininkai bei miškų valdytojai, jei žala padaryta jų valdomam ar turimam miškui.

Prie administracinio teisės pažeidimo protokolo yra pridedama medžiaga, kurioje yra apskaičiuojama padaryta žala miškui, kuri išieškoma civilinio proceso tvarka. LR CK numato bendrąjį dešimties metų senaties terminą (1.125 straipsnio 1 dalis), o šio straipsnio 2 dalis - numato sutrumpintus ieškinių senaties terminus atskirų rūšių reikalavimams. LR CK 1.125 straipsnio 8 dalis nustato sutrumpintą trejų metų senaties terminą ieškiniui pateikti, kuris taikomas reikalavimams ir dėl padarytos žalos miškui, atlyginimo. Civilinė atsakomybė yra kompensacinio pobūdžio. Ja siekiama atkurti iki teisės pažeidimo buvusią kreditoriaus turtinę padėtį. Žalos padarymo faktas sukuria prievolę atlyginti žalą - padengti ją natūra ar sumokėti nuostolius pinigais. Nuostoliai žalos miškui padarymo atveju yra atlyginami naudojant taksų metodiką, tai yra nuostoliai atlyginami pagal norminiuose aktuose nustatytas tvirtas pinigų sumas. Tai šiek tiek panašu į administracines baudas, tačiau nuostoliai išieškomi pagal taksas turi kompensacinį tikslą.

Teisingiausia, jei tai būtų atliekama be valstybės prievartinio įsikišimo ir nedelsiant. Delsimas tai padaryti reiškia atsiradusios prievolės nevykdymą ir tolesnį kreditoriaus teisių pažeidimą. Atsižvelgiant į tai, kad iš karto po žalos padarymo atsiranda pareiga padengti nuostolius ir ji nedelsiant turi būti vykdoma. Tuo pat metu kreditoriui atsiranda subjektinė teisė reikalauti žalos atlyginimo. Tai suponuoja jam galimybę apskaičiuoti žalos dydį pagal galiojančias teisės normas. Ginant kreditoriaus interesus, pareiškiamas ieškiny. Žala apskaičiuojama pagal kainas, galiojančias teismo sprendimo priėmimo dieną, turi būti remiamasi bendra taisykle dėl civilinių įstatymų galiojimo laike.

Miškui padarytos žalos dydį lemia neteisėtai iškirstų medžių kiekis, medžių rūšis, jų skersmuo ir amžius, neteisėtos veikos miške pobūdis. Padarytos miškui žalos dydis skaičiuojamas pagal Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. balandžio 12 d. nutarimą Nr. 521 ir jo priedą, kuriame nustatyti fizinių ir juridinių asmenų neteisėta veika padarytos žalos

skaičiavimo įkainiai. Pavyzdžiui, neteisėtas medžių ir krūmų nukirtimas I grupės miškuose plynaisiais kirtimais - 200 litų už 1 kubinį metrą medienos, neplynaisiais kirtimais - 150 litų už 1 kubinį metrą medienos, II grupės miškuose plynais kirtimais - 150 litų už kubinį metrą medienos, neplynais kirtimais - 100 litų už 1 kubinį metrą medienos, III grupės miškuose plynais kirtimais - 70 litų už 1 kubinį metrą medienos, neplynaisiais kirtimais - 40 litų už 1 kubinį metrą medienos, IV grupės miškuose plynaisiais kirtimais - 40 litų už 1 kubinį metrą medienos, neplynaisiais kirtimais - 20 litų už 1 kubinį metrą medienos. Jei neteisėtai nukertami ar sunaikinami (sužalojami) medžiai, tvarkos priede nurodytas padarytos žalos dydis skaičiuojamas taikant koeficientą; II brandumo grupės (pusamžiuose) medynuose 1,1; III brandumo grupės (pibręstančiuose) medynuose 1,2; IV brandumo grupės (brandžiuose) medynuose 1,3. Jei netesėta veika miškuose padaroma žala aplinkai, šios tvarkos priede nurodytas padarytos žalos dydis skaičiuojamas taikant koeficientą: paviršinio vandens telkinių apsaugos zonos 1,1; paviršinio vandens telkinių pakrančių apsaugos juostoje 1,2; retųjų paukščių lizdavičių apsaugos zonos ir kurtinių tuoktuvėse 1,2. Jei miškas sunaikinamas ar sužalojamas jį padegus, patvenkus ar neatsargiai elgiantis su ugnimi, cheminėmis medžiagomis, naftos produktais, pramoniniais ir komunaliniais teršalais bei atliekomis, žalos dydis skaičiuojamas taikant koeficientą 1,3. Pažeidimai padaryti valstybiniuose rezervatuose, valstybinių parkų rezervatuose nuostolių dydis didinamas 5 kartus, jei valstybiniuose draustiniuose, saugomų kraštovaizdžio objektų, valstybiniuose parkų zonos nuostoliai didinami - 3 kartus, jei pažeidimai padaryti savivaldybių draustiniuose, valstybinių (nacionalinių ar regioninių) parkų, valstybinių rezervatų, bei kitose valstybinių parkų zonos nuostolių dydis didinamas 2 kartus. Jei naikinat ar žalojant mišką yra išardomi skruzdėlynai: kai skruzdėlynas yra iki 1,5 metro skersmens prie žemės - 100 litų už vieną skruzdėlyną, jei virš 1,5 metrų - 150 litų už skruzdėlyną. Numatytas žalos atlyginimo dydis miško paklotės naikinimo atveju - 5 litai už 1 kvadratinį metrą.⁵⁰ Lėšos, įstatymų nustatyta tvarka išieškomos iš fizinių ir juridinių asmenų už neteisėta veika miškuose padarytą aplinkai žalą, pervedamos į Lietuvos Respublikos biudžetą.

Apžvelgiant civilines bylas matome, kad didžiausia problema praktikoje yra žalos išreiškimas pinigine verte arba kitaip apskaičiuojant nuostolius. Atkreipiant dėmesį, kad LR CK įtvirtinta nuostata visiško nuostolių atlyginimo, teismai skirtingai taiko apskaičiuotą žalos

⁵⁰ Dėl Fizinių ir juridinių asmenų neteisėta veika miškuose padarytos žalos aplinkai atlyginimo tvarkos bei Fizinių ir juridinių asmenų neteisėta veika miškuose padarytos žalos miško valdytojų, savininkų ir naudotojų miškui, turtui ar interesams atlyginimo dydžių patvirtinimo, 2002 m. balandžio 12 d. Nr. 521// Valstybės žinios, 2002-04-17, Nr. 40-1501

dydį. Įdomi ta aplinkybė, kad nuosavybės teisių atkūrimo (restitucijos) įstatymų nustatyta tvarka grąžinimo faktas, kuris įvyksta vėliau, nagrinėjant ginčo santykius lemiamos teisinės reikšmės neturi, ir žala apskaičiuojama kaip jau esamam miško savininkui. t.y. tik žala aplinkai. Tai yra, asmuo neprivalo atlyginti žalos, atsiradusios dėl turto praradimo ar sumažėjimo, o atlygina tik žalą atsiradusią aplinkai, nors esamu momentu dar nėra šio turto savininkas, o tik pareiškęs norą atstatyti nuosavybės teises.

Tais atvejais, kai mišką valdo ne vienas savininkas, bet keli - jie vadinami bendraturčiais. Bylose esant bendraturčių ginčui dėl nuostolių, atsiradusių vienam iš bendraturčių savavališkai iškirtus dalį miško, apskaičiavimo ir jų dydžio priteisimo, svarbiausia nustatyti, kokią realią žalą patyrė nukentėjęs bendraturtis ir dėl kokių teisei priešingų kito bendraturčio veiksmų. Bendrosios dalinės nuosavybės teisėmis valdomas miškas, juo naudojama ir disponuojama bendraturčių sutikimu. Todėl turi būti sudaroma sutartis, kad vienas iš bendraturčių gali iškirsti dalį ar visą bendrai priklausantį mišką. Jei tokio susitarimo nėra ir vienas iš bendraturčių iškerta visą bendrai priklausantį mišką tai laikoma teisės pažeidimu. LR CK 6.263 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta taisyklė, kad žalą, padarytą asmens turtui, privaloma visiškai atlyginti. Tai reiškia, kad civilinės atsakomybės taikymo tikslas yra nukentėjusiojo asmens turtinių praradimų kompensavimas. Kartu tai reiškia, kad iš žalos padariusio asmens negalima išieškoti daugiau, nei nukentėjusysis patyrė žalos, priešingu atveju nukentėjusysis nepagrįstai praturtėtų. Šių teisės normų prasmė yra ta, kad ieškovams išieškotini nuostoliai apskaičiuotini pagal atsakovų neteisėtai viršytus miško kirtimo kiekius, nes atlyginami tik tie susidarę nuostoliai, kurių atsiradimą nulėmė atsakovų neteisėti veiksmai. Žala negali būti pripažinta atsakovų teisėtais veiksmais, t. y. neviršijant leistino miško kirtimo apimtį, iškirtos medienos vertės.

2.4.2. Baudžiamoji atsakomybė už žalą miškui

Baudžiamoji atsakomybė - griežčiausia iš atsakomybės rūšių. Jai būdingos griežčiausios valstybės represinės priemonės, kurias taiko teismai. Baudžiamosios atsakomybės esmines nuostatas apibrėžia Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Kodekso (toliau – LR BK)⁵¹ 2 straipsnis, kuris numato, kad: asmens padaryta neteisėta veika turi būti uždrausta įstatymu; įstatymo nežinojimas neatleidžia nuo baudžiamosios atsakomybės; padaryta veika turi atitikti nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo sudėtį; draudžiama asmenį bausti du kartus už tą pačią nusikalstamą veiką; asmuo atsako pagal baudžiamąjį įstatymą tik tuo atveju, jeigu jis yra kaltas padaręs nusikalstamą veiką ir tik jeigu veikos padarymo metu iš jo galima buvo reikalauti įstatymus atitinkančio elgesio. Baudžiamosios atsakomybės esmė yra ta, kad valstybė pasmerkia nusikaltimą padariusį asmenį, skiria jam bausmę ir po bausmės atlikimo tam tikrą laiką lieka teisinės pasekmės - teistumas.⁵² Asmens pasmerkimas pasižymi tuo, kad jis netenka dalies turto, laisvės ar kitaip suvaržomos jo teisės, asmuo patiria tam tikrus nepatogumus. Baudžiamoji atsakomybė neigiamai veikia nuteistąjį. Taikant baudžiamąją atsakomybę siekiama pakeisti nuteistojo valios savybes taip, kad jis daugiau nedarytų naujų nusikaltimų. Realizuojant baudžiamąją atsakomybę nustatomos papildomos pareigos, o teisių atžvilgiu atsiranda tam tikri suvaržymai. Taigi valstybės įgaliotos institucijos įgyvendina baudžiamosios atsakomybės prievartos taikymą, neatsižvelgiant į asmens norus. Bausmė taikoma kiekvienam individualiai, atsižvelgiant į nusikaltimo sunkumą, pavojingumą bei kitus kriterijus. Kiekvienam nuteistajam nustatoma neigiamų pasekmių apimtis ir iš to išplaukiantys tam tikrų teisių apribojimai.

Baudžiamoji atsakomybė yra griežčiausia teisinės atsakomybės rūšis kuri gali būti taikoma už padarytą žalą miškui. Jos taikymą lemia tai, kad kai kurie pažeidimai yra labai pavojingi žmonių sveikatai, gamtai, taip pat padaro didelę žalą miškui, sunaikinami ar neteisėtai įgyjami miško išteklių.

LR BK numato tik kelias veikas, kurias galima priskirti prie nusikaltimų, kuriais padaroma žala miškui. LR BK 270 str., 271 str. ir 273 str. numatytos veikos yra LR BK skyriuje, nustatančiame baudžiamąją atsakomybę už nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus aplinkai ir žmonių sveikatai. Šiuos nusikaltimus vienija bendras rūšinis nusikaltimo objektas. Jais kėsiniama į aplinkos apsaugos pagrindus. Be to, dėl šių nusikaltimų

⁵¹ Lietuvos Respublikos Baudžiamasis Kodeksas, 2000 m. rugsėjo 26d, Nr. VIII – 1968, V. Ž., 2000, Nr.89 - 2741

⁵² Cit.op.51

kyla grėsmė žmonių sveikatai ir net gyvybei.

LR BK 270 str. numato atsakomybę už aplinkos apsaugos arba gamtos išteklių naudojimo taisyklių pažeidimus. Šio straipsnio pirmoje dalyje numatyta atsakomybė asmeniui, kuris pažeidė teisės aktų nustatytas aplinkos apsaugos arba gamtos išteklių naudojimo taisykles, jeigu tai sukėlė pavojų daugelio žmonių gyvybei ar sveikatai arba dėl to galėjo būti padaryta didelės žalos gyvūnijai, augmenijai ar atsirasti kitų sunkių padarinių aplinkai. Ši norma, beje, kaip ir daugelis už nusikaltimus aplinkai numatytų normų yra blanketinė. Tai reiškia, kad norint išaiškinti jos turinį, reikia remtis ne tik LR BK, bet ir kitais aplinkos apsaugos arba gamtos išteklių naudojimo klausimus reglamentuojančiais įstatymais, poįstatyminiais aktais. Šio nusikaltimo pagrindinis ir tiesioginis objektas - aplinkos apsaugos ir gamtos išteklių naudojimo pagrindai. Objektyviają šio nusikaltimo pusę apibūdina aplinkos apsaugos ir gamtos išteklių naudojimą reglamentuojančių teisės aktų pažeidimas. Šie veiksmai gali būti padaromi, tiek veikimu, tiek ir neveikimu, pvz.: nevykdant kokių nors įstatyme numatytų pareigų. Pagal aptariamą straipsnį atsakomybė atsiranda tik tuomet, kai nustatomos dispozicijoje numatytos sąlygos:

- tokia veika sukėlė pavojų daugelio žmonių gyvybei ar sveikatai;
- dėl veikos galėjo būti padaryta didelės žalos gyvūnijai, augmenijai;
- dėl veikos galėjo atsirasti kitų sunkių padarinių aplinkai.

Pažymėtina, kad LR BK nenurodo kokio dydžio ir pobūdžio žala pripažįstama didele. Taip pat įstatymas nenurodo sunkių padarinių aplinkai apibrėžimo. Taigi, kiekvienu atveju, svarstydami klausimą dėl baudžiamosios atsakomybės buvimo konkretaus asmens veikoje, teismai turės įvertinti, ar konkreti veika padarė didelę žalą augmenijai ir gyvūnijai ir ar dėl jos galėjo atsirasti kitų neigiamų padarinių aplinkai. Taigi yra būtina nustatyti priežastinį ryšį tarp aplinkos apsaugos arba gamtos išteklių naudojimo ir kilusių arba tiesiogiai grėšiančių pasekmių. Šios veikos subjektas - 16 metų sulaukęs pakaltinamas asmuo. Subjektyviajai pusei būdinga tyčia ir neatsargumas, nes LR BK 270 straipsnio 5 dalyje yra numatyta, kad šiame straipsnyje numatytos veikos yra nusikalstamos ir tais atvejais, kai jos padarytos dėl neatsargumo.

LR BK 270 str. 4 d. numatyta, kad baudžiamojon atsakomybėn gali būti traukiamas ir juridinis asmuo. Ši norma yra bendra lyginant su kitomis normomis ir taikoma tais atvejais, kai nėra specialių normų.

LR BK 270 str. 2 d. numatytas kvalifikuotas aplinkos apsaugos arba gamtos išteklių naudojimo pažeidimas, padaręs didelės žalos gyvūnijai, augmenijai ar kitų sunkių padarinių

aplinkai. Taigi ši veika yra sunkesnė, nes atsakomybė kyla tuomet, kai nustatoma ne grėsmė, o tai, kad padaryta didelė žala augmenijai, gyvūnijai ar kilo kiti sunkūs padariniai aplinkai.

Sunkiais padariniais aplinkai gali būti pripažįstamas miško ekosistemos pakitimas, pvz.: nyksta tam tikros žolinės augmenijos rūšys, plinta menkaverčių minkštųjų lapuočių atžalos ir varpinės žolės; pažeistas kraštovaizdis, ekosistemos stabilumas ir palankios jos formavimosi sąlygos, pasikeitė dirvožemio vandens režimas, vyksta dirvožemio erozija.

Už LR BK 270 str. 3 d. numatytą veiką atsako asmuo aukščiau aptartais veiksmais padaręs nedidelės žalos gyvūnijai, augmenijai ar kitų nesunkių padarinių aplinkai. Toks veikimas pripažįstamas baudžiamuoju nusižengimu.

LR BK 271 straipsnis numato baudžiamąją atsakomybę už saugomų teritorijų ar saugomų gamtos objektų sunaikinimą ar sužalojimą. Ši norma - taip pat blanketinė ir numato atsakomybę asmeniui, sunaikinusiam ar suniokojusiam valstybinį parką, rezervatą, teritoriją ar kitą saugomą gamtos objektą.

Objektyvi veika pasireiškia sunaikinimu ar suniokojimu. Praktikoje gana sunku išsivaizduoti atvejį, kuomet bus pripažįstama, kad asmuo sunaikino ar suniokojo parką, rezervatą ir t.t. Kyla klausimas, ar baudžiamajai atsakomybei pagal šį straipsnį atsirasti būtina nustatyti viso parko, rezervato ar kt. saugomos teritorijos ar objekto sunaikinimą ar suniokojimą.

Asmuo, pažeidžiant įstatymus organizuodamas kirtimus ar nelegaliai regioniniame parke iškirsdamas beveik 1000 kubinių metrų medienos, padaro didelę žalą miškui. LR BK 271 straipsnis numato, kad pagal šį straipsnį baudžiamas asmuo, kuris sunaikino ar suniokojo valstybinį parką, rezervatą, kraštovaizdžio ar kitą valstybės saugomą gamtinę teritoriją ar objektą. Tačiau kyla klausimas, ar draustinis yra suniokotas ar sunaikintas? Juk jis ir toliau egzistuoja. Iš tiesų, sunaikinti ir suniokoti visą saugomą teritoriją vargu ar įmanoma. Tuomet kyla klausimas, ar asmuo atsakys pagal baudžiamąjį įstatymą, ar bus pritaikytas Lietuvos Respublikos Administracinių Teisių Pažeidimų Kodeksas⁵³ (toliau – LR ATPK), kuris už tokio pobūdžio pažeidimą numato tik pinigines baudas.

Saugomų objektų ir teritorijų apibrėžimai numatyti kituose norminiuose aktuose. Ši veika taip pat padaroma tiek tyčia, tiek ir dėl neatsargumo. Baudžiamojon atsakomybės gali būti traukiamas ir juridinis asmuo.

LR BK 273 straipsnis numato atsakomybę tam, kas neturėdamas leidimo iškirto ar kitaip išnaikino didesnę negu vieno hektaro savo miško plotą. Praktikoje tai dažniausiai

⁵³ Lietuvos Respublikos Administracinių Teisių Pažeidimų Kodeksas// VŽ, 1985, Nr.1-1.

pasitaikantis nusikaltimas. Atsakomybę už panašaus pobūdžio veiką numato ir LR ATPK, todėl pagrįstai kyla veikų atribojimo klausimas. Pažymėtina, kad vienas iš esminių kriterijų baudžiamajai atsakomybei atsirasti - iškirto miško kiekis matuojamas iškirto miško plotu. Vėliau bus aptarta, kad atsakomybė už savavališką miško iškirtimą pagal LR ATPK kyla priklausomai nuo iškirštų medžių kiekio, skaičiuojant jį kietmetriais. Taigi, miško savininko savo miške be leidimo iškirtusio didesnę negu 1 hektaro miško plotą, kuriame buvo iškirstas jau net nesvarbu koks medienos kiekis, atsakomybę nustato tiek LR BK, tiek ir LR ATPK. Neteisėtai iškirto miško ploto kriterijus, numatytas baudžiamajame kodekse kaip pagrindas baudžiamajai atsakomybei kilti yra nelogiškas - galimi atvejai, kai iškertamas ne visas miškas, o tik tam tikros rūšies medžiai, pvz.: ąžuolai arba tik brandūs vertingi medžiai, o kiti, ne tokie vertingi, paliekami. Tačiau pagal galiojančius įstatymus tokio kirtimo negalima laikyti plynu, taigi negalima nustatyti, koks miško plotas yra iškirstas. Asmuo kelių hektarų plote neplynu kirtimu iškirtes, kad ir visus komercinę vertę turinčius medžius, pagal LR BK 273 straipsnį atsakyti negalėtų, nes minėtas straipsnis numato atsakomybę tik tuo atveju, jei iškertamas ar išnaikinamas didesnis negu vieno hektaro savo miško plotas. Būtų kur kas logiškiau baudžiamosios atsakomybės ribas sieti taip pat su iškirtos medienos kiekiu, kaip tai yra nustatyta LR ATPK 62¹ straipsnyje. Tokiu atveju, būtų paprasčiau sprendžiamas klausimas ir dėl to, kokia atsakomybė - baudžiamoji ar administracinė, taikytina asmeniui, padariusiam teisės pažeidimą. Be to, baudžiamojon atsakomybėn pagal šį straipsnį bus traukiamas tik tas asmuo, kuris iškirto savo mišką. Darytina išvada, kad asmuo, iškirtes daugiau nei 1 hektarą ne savo miško, o svetimo - pagal LR BK 273 straipsnį atsakomybėn nebus traukiamas. Tai yra įstatymų spraga, kuri praktikoje taisoma taip, kad asmuo, iškirtes valstybinį ar ne savo mišką, yra traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už svetimo turto grobimą arba sugadinimą, priklausomai nuo įvykdytos veikos. Tokiais atvejais lieka neįvertinta ta aplinkybė, jog tokia veika padaroma žala ne tik miško savininkui, bet ir gamtai. Ši veika yra padaroma tiesiogine tyčia ir užtraukia atsakomybę ne tik fiziniams bet ir juridiniams asmenims.

Vertinant baudžiamąją ir administracinę atsakomybę už žalą miškui, pažymėtina, kad administracinis procesas yra žymiai greitesnis ir paprastesnis, todėl pasitaiko atvejų kai pradėjus baudžiamąjį persekiojimą, asmuo jau būna už tą patį teisės pažeidimą nubaustas administracinio proceso tvarka. Tai baudžiamąjį procesą to paties asmens atžvilgiu daro itin komplikuoju, nes LR BK 2 str. 6 d. numatytas principas, kad niekas negali būti baudžiamas už tą pačią nusikalstamą veiką antrą kartą (*non bis in idem*), todėl iškyla dvigubos atsakomybės problema. Esant konkurencijai tarp LR ATPK nuostatų ir LR BK normų, pirmenybė turi būti teikiama LR BK. Tokią išvadą galima padaryti ir dėl LR ATPK 9 str. 2 d. įtvirtintos nuostatos,

kad administracinė atsakomybė už LR ATPK numatytus teisės pažeidimus atsiranda, jeigu savo pobūdžiu šie pažeidimai pagal galiojančius įstatymus neužtraukia baudžiamosios atsakomybės.

Sankcijos, numatytos už minėtus nusikaltimus miškui, nėra griežtos. Antai, nors LR BK 270 str. 1 d. ir numatyta galimybė nuteistajam skirti laisvės atėmimo bausmę iki 3 metų, tačiau taip pat numatytos ir alternatyvios bausmės - bauda, laisvės apribojimas ar areštas. Juridiniam asmeniui maksimali bauda gali siekti net 50 000 MGL dydį. Griežtesnė sankcija numatyta už antroje dalyje numatytą veiką - tai laisvės atėmimas iki 6 metų ir tik dvi alternatyvios bausmės - bauda ir areštas. Juridinis asmuo vadovaujantis LR BK 43 str. nuostatomis gali būti baudžiamas bauda, juridinio asmens veiklos apribojimu ar juridinio asmens likvidavimu (LR BK 47, 52, 53 straipsniai). Nepilnamečių asmenų bausmių ypatumus numato LR BK 90 straipsnis, o bausmių skyrimo ypatumus ir baudžiamosios atsakomybės ypatumus – LR BK 91 str. bei kiti XI skyriuje numatyti straipsniai.

LR BK 271 str. 1 d. numatyta bausmė - laisvės atėmimas iki 5 metų bei bauda ar laisvės apribojimas ar areštas. LR BK 273 str. numatyta veika priskiriama prie nesunkių nusikaltimų ir numato sankciją - laisvės atėmimą iki 2 metų arba baudą, arba areštą.

Pagal prokuratūros paskelbtus 2006 duomenis, buvo pradėti 173 ikiteisminiai tyrimai dėl aplinkos apsaugos pažeidimų, daugiausiai - 149 dėl miško medienos vagysčių ir kitokių želdinių išskirtimo privačiuose ir valstybei priklausančiuose miškuose (neįskaičiuojant neteisėtų kirtimų saugomose teritorijose). Iš jų 29 bylos buvo perduotos teismui, 33 tyrimai nutraukti, visi kiti tęsiami, 130 tyrimų neteisėtų kirtimų miškuose įvardinti kaip vagystė.⁵⁴ Taigi, statistika rodo, kad baudžiamųjų bylų dėl miškui padarytos žalos nėra daug. Tai leidžia teigti, kad Lietuvoje už tokius teisės pažeidimus dažniau taikoma administracinė atsakomybė, kuri yra nors iš švelnesnės atsakomybės rūšis, tačiau jos taikymo procesas yra žymiai paprastesnis.

Europos parlamentas ir Taryba tam, kad būtų užtikrintas aukštas aplinkos apsaugos lygis, siūlo priimti Direktyvą⁵⁵ dėl aplinkos apsaugos pagal baudžiamąją teisę. Šiuo metu valstybėse narėse, įgyvendinant aplinkos apsaugos politiką, nepakanka taikomų sankcijų. Valstybėse nenustatyta baudžiamoji atsakomybė už sunkius nusikaltimus aplinkai. Baudžiamoji atsakomybė yra veiksmingiausia todėl, kad baudžiamosios atsakomybės skyrimas parodo socialinį nepritarimą, kuris kokybės požiūriu yra visai kitokio pobūdžio, lyginant su

⁵⁴ Duomenys paimti iš

<http://www.prokuraturos.lt/Naujienos/Prane%C5%A1imaispaudai/tabid/71/ItemID/868/Default.aspx>

⁵⁵ Europos Bendrijų Komisija, Europos Parlamento Ir Tarybos Direktyvos projektas dėl aplinkos apsaugos pagal baudžiamąją teisę 2007/0022 (COD).

administracinėje ar civilinėje teisėje nustatytu kompensaciniu mechanizmu. Administracinės sankcijos gali ir neatgrasinti pažeidėjų, jei jie neturi pinigų ar yra labai turtingi. Jei asmenys turi labai daug pinigų, yra ganėtinai nesudėtinga susimokėti baudas ir toliau vykdyti neteisėtus veiksmus. Taip padarė 2004m UAB „Vilniaus Akropolis“, kuris vykdydamas statybos darbus ir neturėdamas leidimo, iškirto 306 pušis ir 91 liepą ir be didelių problemų šią žalą - 201,4 tūkstantį litų, atlygino. Baudžiamųjų nusikaltimų tyrimas ir baudžiamojo persekiojimo priemonės turi didesnę galią nei administracinės ar civilinės. Direktyvoje siūloma nustatyti sunkių nusikaltimų aplinkai veikų, kurios padaromos tyčia ar ypatingo aplaidumo būdu, sąrašą. Tiek dalyvavimas tokioje veikloje, tiek ir jos kurstymas turi būti vienodai laikomi baudžiamuoju nusikaltimu. Direktyvoje siūloma nustatyti Bendrijos lygmeniu minimalius sunkių baudžiamųjų nusikaltimų aplinkai sudedamųjų dalių taikomų bausmių dydžių standartus. Tai užtikrins, kad svarbūs nusikaltimų aplinkai atvejai visose valstybėse narėse bus nagrinėjami remiantis vienoda tvarka ir kad nusikaltėliai negalės pasinaudoti nacionalinių teisės aktų skirtumais. Tai taip pat palengvins valstybių narių bendradarbiavimą tais atvejais, kurie gali turėti tarpvalstybinių pasekmių. Šios direktyvos priėmimas gali sąlygoti ir Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso pakeitimus.

Lyginant baudžiamąjį bylų nagrinėjimą su administraciniu, darytina išvada, kad baudžiamasis procesas yra žymiai ilgesnis, tačiau šio proceso eigoje yra nagrinėjami ne tik asmens kaltės, bet ir padarytos turtinės ir neturtinės žalos klausimai. Baudžiamasis procesas dėl žalos atlyginimo yra itin glaudžiai susijęs su civilinės teisės normomis. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Proceso Kodekso (toliau LR BPK)⁵⁶ 113 str. įtvirtinta nuostata, kad civilinis ieškinys baudžiamojo proceso tvarka nagrinėjamas pagal LR BPK nuostatas, tačiau, jei nagrinėjant ieškinį kyla klausimų, kurių sprendimo šis kodeksas nereglementuoja, taikomos civilinio proceso normos

LR BPK 109 str. numatyta galimybė asmeniui, dėl nusikalstamos veikos patyrusiam turtinės ar neturtinės žalos, pareikšti civilinį ieškinį, kuris nagrinėjamas kartu su byla ir išsprendžiamas priimant nuosprendį ar nutartį. Pažymėtina tai, kad taikant baudžiamąją atsakomybę, visuomet galima reikalauti neturtinės žalos atlyginimo, nes LR CK 6.250 str. 2 d. įtvirtinta nuostata, kad neturtinė žala atlyginama visais atvejais, kai ji padaryta dėl nusikaltimo.

Teismas, priimdamas apkaltinamąjį nuosprendį, gali: patenkinti ieškinį; atmesti ieškinį; išimtiniais atvejais, kai negalima civilinio ieškinio tiksliai apskaičiuoti neatidėjus bylos nagrinėjimo ar negavus papildomos medžiagos, teismas gali pripažinti civiliniam ieškovui teisę

⁵⁶ Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Proceso Kodeksas 2002 kovo 14d., Nr.IX – 785, V.Ž. 2002, Nr.37 – 1341, Nr.46

į ieškinio patenkinimą, o klausimą dėl dydžio - perduoti nagrinėti civilinio proceso tvarka.

Priimant išteisinamąjį nuosprendį, teismas: atmeta civilinį ieškinį; palieka jį nenagrinėtą. Šiuo atveju civilinis ieškovas turi teisę pareikšti ieškinį civilinio proceso tvarka.

2.4.3. Administracinė atsakomybė už žalą miškui

Administracinėje teisėje įtvirtinta nuostata, kad įstatymų uždavinys yra saugoti Lietuvos Respublikos visuomeninę santvarką, nuosavybę, socialines, ekonomines, asmenines ir politines piliečių teises. Taip pat saugoti įstaigų, organizacijų teisėtus interesus, stiprinti teisėtumą, užtikrinti valstybinę ir viešą tvarką, užkirsti kelią teisės pažeidimams. Administracinė atsakomybė apibrėžiama kaip savarankiška atsakomybės rūšis, taikoma pažeidimą padariusiems asmenims, skiriant jiems ir realizuojant įstatymų numatytas administracines nuobaudas. Ši teisinės atsakomybės rūšis pasižymi plačia taikymo sfera, užtikrina teisėtumą ir teisėtumą. Administracinė atsakomybė turi tik jai būdingų, specifinių bruožų, padedančių atskleisti jos esmę ir paskirtį:

- administracinės atsakomybės teisinis pagrindas yra administracinės normos, kurios numato išsamius teisės pažeidimus, nuobaudų skyrimą ir nurodo skiriančių institucijų ir jų pareigūnų sąrašus;
- pagrindinis teisės aktas, skirtas reglamentuoti administracinę atsakomybę, yra LR ATPK;
- administracinės atsakomybės pagrindas yra administracinės teisės pažeidimas. Administracinės teisės pažeidimas - tai priešingas teisei, kaltas veikimas arba neveikimas, kuriuo kėsiamasi į valstybinę arba viešąją tvarką, nuosavybę, piliečių teises ir laisves, į nustatytą valdymo tvarką, už kurį įstatymai numato administracinę atsakomybę;
- administracinė atsakomybė taikoma fiziniams asmenims, išskiriant pareigūnų ir kitų specialių individualių subjektų administracinę atsakomybę;
- administracinės teisės pažeidimų bylas tiria ir nagrinėja, administracines nuobaudas pažeidėjams skiria valstybinio valdymo institucijos ir įstaigos - policija, valstybinės inspekcijos ir kitos institucijos bei jų pareigūnai, didelę dalį administracinės atsakomybės priemonių taiko ir teismai, taip pat kolegiali institucija - administracinė komisija;
- administracinės nuobaudos yra baudžiamojo pobūdžio valstybės prievartos priemonės, tačiau jos yra švelnesnės už kriminalines bausmes ir jų taikymas teisės pažeidėjui nesukelia teistumo.

Atsižvelgiant į minėtus požymius, galima teigti, kad administracinė atsakomybė yra savarankiška teisinės atsakomybės rūšis, taikoma administracinio proceso teisės normų nustatyta tvarka, administracinės teisės pažeidimus padariusiems fiziniams asmenims, skiriant

jiems įstatymų numatytas administracines nuobaudas, kuriomis siekiama užtikrinti teisinę tvarką įgyvendinant valstybinį valdymą.

Administracinės atsakomybės principai:

1) atsakomybės teisėtumas. Šis principas apima kelis aspektus ir kildinamas iš konstitucinių nuostatų:

- administracinė atsakomybė gali būti taikoma tik pagal įstatymų nustatyta tvarka paskelbtą ir neprieštaraujantį Konstitucijai įstatymą;
- fizinis asmuo gali būti nubaustas tik už konkrečią teisės normą pažeidžiančią veiką, o ne už mintis ar įsitikinimus;
- atsakomybė atsiranda tik už priešingą teisei veikimą ar neveikimą ir tik esant kaltei.

Teisėtumo principas įtvirtintas LR ATPK 7 straipsnyje. Jame teigiama, kad niekam negali būti taikoma poveikio priemonė už administracinį teisės pažeidimą kitaip, kaip įstatymų nustatytais pagrindais ir tvarka⁵⁷;

2) žmogaus neliečiamumas:

- žmogaus laisvė, jo asmeninis privatus gyvenimas, nuosavybė, būstas ir įsitikinimai negali būti varžomi kitaip, kaip tik teisės pagrindu ir jos nustatyta tvarka pačiam pažeidėjui nevykdant savo pareigos gerbti tam tikras kitų asmenų teises ir laisves;
- draudžia nustatyti tokias bausmes, kurios žemintų žmogaus orumą, žmogų žalotų ar kankintų.

3) atsakomybės proporcingumas:

- prievartos priemonės taikomos tik tokios ir tik tiek, kiek reikia tikslui pasiekti;
- nustatant administracinių nuobaudų rūšis ir dydžius įstatymuose turi būti atsižvelgiama į tai, kokie yra administracinės atsakomybės tikslai ir ar jie bus pasiekti. LR ATPK 20 straipsnis numato, kad administracinė nuobauda yra atsakomybės priemonė, kuri skiriama administracinį teisės pažeidimą padariusiems asmenims nubausti bei siekti auklėti, kad jie laikytųsi įstatymų, gerbtų bendro gyvenimo taisykles, taip pat, kad pats teisės pažeidėjas, tiek ir kiti asmenys nepadarytų naujų teisės pažeidimų;
- paskirta administracinė nuobauda turi būti efektyvi. Nuobauda neturi būti pernelyg švelni, o ją skiriant, būtina atsižvelgti į padaryto teisės pažeidimo pobūdį, pažeidėjo asmenybę bei atsakomybę sunkinančias ir lengvinančias aplinkybes;

⁵⁷ Cit.op. 53, str.7

- už administracinį teisės pažeidimą gali būti paskirta pagrindinė arba pagrindinė ir papildomoji nuobauda;

4) asmenų lygybė įstatymui ir teisei.

Šis principas suformuluotas Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 straipsnyje. Tai reiškia, kad įstatymui ir teisei visi asmenys yra lygūs, valstybės tarnautojas privalo vienodai tarnauti visiems gyventojams nepaisant jų rasės, tautybės, lyties, religinių įsitikinimų, politinių pažiūrų.⁵⁸

6) atsakomybės teisingumas. Šis principas labai glaudžiai susijęs su proporcingumo principu.

Vadovaujantis atsakomybės principu turi būti atsižvelgiama į visas reikšmingas bylos aplinkybes ir parenkama individuali administracinės atsakomybės priemonė - nei per griežta, nei per švelni.

7) atsakomybės neišvengiamumo:

- turima imtis visų teisinių priemonių, kad kiekvienas, administracinį teisės pažeidimą padaręs asmuo, būtų išaiškintas;

- teisės pažeidimą padariusiam asmeniui būtų paskirta LR ATPK numatyta nuobauda.

LR ATPK 9 straipsnyje įtvirtinta administracinio teisės pažeidimo sąvoka: administraciniu teisės pažeidimu (nusižengimu) laikomas priešingas teisei, kaltas (tyčinis arba neatsargus) veikimas arba neveikimas, kuriuo kėsiniama į valstybinę arba viešąją tvarką, nuosavybę, piliečių teises ir laisves, į nustatytą valdymo tvarką, už kurią įstatymai numato administracinę atsakomybę⁵⁹.

Lietuvos Respublikoje galioja daug teisės aktų, susijusių su LR ATPK ir jo taikymu, numatančių fiziniams ar juridiniams asmenims tam tikras pareigas ir teises. Be abejo, norminių aktų gausa sąlygoja ir tai, kad ne visi asmenys žino minėtus norminius aktus. Tačiau administracinėje teisėje galioja bendras teisės principas, kad įstatymų nežinojimas neatleidžia nuo atsakomybės. Valstybė kuria teisės normas ir, savaime suprantama, kad kiekvienas turi pasirūpinti tų normų pažinimu. Be to, itin svarbu santykiyje su kitais nepažeisti kitų individų interesų. Kai asmuo padaro administracinį teisės pažeidimą, atsiranda administracinė atsakomybė. Jei asmens veikimas nenumatytas LR ATPK, jo negalima traukti administracinės atsakomybės ir bausti. Tik tinkamai nustatius administracinės teisės pažeidimo požymius,

⁵⁸ Cit.op.1, str. 29.

⁵⁹ Cit.op.53, str.9.

asmens veiklą galima teisingai ir juridiskai kvalifikuoti bei atriboti nuo kitų rūšių teisės pažeidimų.

Teisės pažeidimo sudėtį sudaro keturi elementai:

- teisės pažeidimo subjektas;
- teisės pažeidimo subjektyvioji pusė;
- teisės pažeidimo objektas;
- teisės pažeidimo objektyvioji pusė.

Keturi administracinio teisės pažeidimo sudėties elementai yra tarpusavyje susiję. Administracinio teisės pažeidimo sudėtis - tai veikos juridinių požymių visuma, pasireiškianti priešingumu teisei ir pavojingumu visuomenei. Administracinio teisės pažeidimo sudėtis yra būtinas pagrindas juridiskai kvalifikuoti veiką kaip administracinį teisės pažeidimą ir asmenį patraukti administracinę atsakomybę. Tik esant visiems keturiems elementams asmuo gali būti traukiamas administracinę atsakomybę. Antai, asmuo neturintis 16 metų, iškirtes miške medžius, nebus traukiamas administracinę atsakomybę, nes LR ATPK 12 straipsnyje yra įtvirtinta nuostata, kad administracinę atsakomybę traukiami asmenys, kuriems iki administracinio teisės pažeidimo padarymo sukako 16 metų. Tačiau už tam tikrus nepilnamečių nuo 14 iki 16 metų amžiaus padarytus pažeidimus, atsakomybę gali būti traukiami tėvai arba globėjai. Administracinį teisės pažeidimą miško apsaugos srityje padarius asmeniui iki 16 metų, tiesiogiai jam administracinė atsakomybė nekyla, tačiau už jo veiksmus gali būti traukiami atsakomybę tėvai pagal LR ATPK 181 str.

Administracinio teisės pažeidimo subjektu gali būti tik fizinis ir pakaltinamas asmuo. Nepakaltinamu pripažįstamas toks asmuo, kuris darydamas priešingą teisei veikimą arba neveikimą, buvo nepakaltinamumo būsenoje, t.y. nebegalėjo suprasti savo veiksmų esmės arba jų valdyti dėl chroniškos psichinės ligos, laikino psichinės veiklos sutrikimo, silpnaprotystės ar kitokios pataloginės būsenos.

Tam tikrais atvejais, kad asmenį pripažinti administracinio teisės pažeidimo subjektu, nepakanka nustatyti vien tik jo amžių ir pakaltinamumą. Kai kurių administracinių teisės pažeidimų subjektais gali būti tik asmenys turintys dar kitus specialius požymius. Šie požymiai gali nurodyti šių asmenų vykdomas profesines ar socialines funkcijas arba teisinę padėtį. Pareigūnai - tai asmenys kurie nuolat ar laikinai vykdo valdžios atstovų funkcijas, taip pat kurie valstybinėse ar kitų nuosavybės formų įmonėse, įstaigose ar organizacijose nuolat ar laikinai eina tarnybą, susijusią su organizacinių tvarkymu ar administracinių pareigų vykdymu. Pareigūnas kaip specialus administracinis teisės pažeidimo subjektas atsakys tada, kai

padarytas pažeidimas susijęs su jo tiesioginių pareigų nevykdymu ir tokia veika yra nurodyta konkrečiame norminiame akte ir LR ATPK. Nors už aplinkos apsaugos taisyklių, tame tarpe ir administracinių teisės pažeidimų miško ir jo išteklių apsaugos srityje, policijos, tikrosios karo tarnybos, vidaus reikalų tarnybų pareigūnai ir jiems prilyginti asmenys traukiami administracinėn atsakomybėn bendrąja tvarka, tačiau pareigūnas, skiriantis administracinę nuobaudą, gali perduoti medžiagą dėl teisės pažeidimo atitinkamiems organams, kad jie spręstų kaltininkų patraukimo drausminėn atsakomybėn klausimą.

Reikia skirti administracinio teisės pažeidimo subjektą ir administracinės atsakomybės subjektą. Gali būti taip, kad šie subjektai nesutampa. Teisėjai, prokurorai, padarę administracinės teisės pažeidimus, administracinėn atsakomybėn nėra traukiami. Šie asmenys traukiami drausminėn atsakomybėn ir jiems gali būti skiriamos drausminės nuobaudos.

Subjektyviuoju administracinio teisės pažeidimo požymiu yra kaltė. Asmuo už administracinį teisės pažeidimą atsako tik esant jo kaltei. Kaltė gali pasireikšti tyčios ar neatsargumo forma.

Administracinės teisės pažeidimas laikomas padarytu tyčia, jei jį padaręs asmuo suprato priešingą teisei savo veikimo ar neveikimo pobūdį, numatė žalingas jo pasekmes ir jų norėjo, arba nors ir nenorėjo šių pasekmių, sąmoningai leido joms kilti.⁶⁰

Administracinės teisės pažeidimas laikomas padarytu dėl neatsargumo, jei jį padaręs asmuo numatė, kad jo veikimas arba neveikimas gali sukelti žalingas pasekmes, bet lengvabūdiškai tikėjosi, kad jų bus išvengta, arba nenumatė, kad gali kilti tokios pasekmės, nors turėjo ir galėjo jas numatyti.⁶¹

Administracinio teisės pažeidimo miško ir jo išteklių apsaugos objektas ir teisinis gėris į kurį kėsinamasi yra: miško išteklių nuosavybės teisė, miško išteklių naudojimo tvarka, miško apsauga, miško ekosistemos apsauga.

Administracinio teisės pažeidimo sudėtį apibūdinantis objektyvus požymis - veika. Kaip jau buvo minėta veika gali pasireikšti tiek veikimu, tiek ir neveikimu. Administracinio teisės pažeidimo miško išteklių ir naudojimo objektyvioji pusė dažniausiai pasireiškia veikimu. Veika yra išoriškai pasireiškiantis žmogaus elgesys. Jis pasireiškia aktyviais veiksmais pvz.: miško medžių kirtimu, paklotės naikinimu ar kitais veiksmais. Veikos pavojingumas pasireiškia tuo, kad administracinės teisės pažeidimu kėsinamasi į tam tikrą visuomenėje nustatytą tvarką, tam tikras teises vertybes ir joms padaroma žala. Ši žala gali būti turtinio ir fizinio pobūdžio. Būtent administracinio teisės pažeidimo žalingumas ir sąlygoja jo

⁶⁰ Cit. op.53.str.10

⁶¹ Cit .op.53.str.11

pavojingumą. Veikos pavojingumas pasireiškia tuo, kad administracinės teisės pažeidimu kėsiniama į tam tikrą visuomenėje nustatytą tvarką, tam tikras vertybes, joms padaroma žala. Pavyzdžiui, pažeidžiama miško kirtimų tvarka ir iškertama daugiau medžių negu nurodyta leidime.

Veikos priešingumas teisei reiškia, kad pavojingą veikimą draudžia įstatymas ar kitoks teisės aktas (taisyklės, nuostatai) pvz.: nesilaikoma leidimų kirsti mišką išdavimo tvarkos - nepasirūpinama leidimais ir savavališkai iškertamas miškas. Veika gali pasireikšti ir neveikimu pvz. teisėtų pareigūnų reikalavimų nevykdymas ar teisės aktuose numatytos pareigos neatlikimas.

Teisei priešingą veiką gali sudaryti ne vienas veiksmas, o keli veiksmai, pagal tai yra skirstoma:

- paprasta veika iš vieno priešingo teisei veiksmo pvz. LR ATPK 70 straipsnis, pažeistos lankymosi miške taisyklės, miške važiavimas automobiliu ten kur yra draudžiama tai daryti;
- sudėtinė veika, kuri susideda iš kelių teisės normoje numatytų veikų;
- tęstinės veikos, kai teisės pažeidimas padaromas keletu panašių neteisėtų veiksmų, kuriuos sieja viena kaltė ir vieningas tikslas. Tęstinis pažeidimas - tai keletas veikų kurių ir kiekviena atskirai sudarytų pažeidimą, tačiau tai tęsiasi tam tikrą laiką, jis laikomas baigtu padarius pirmą neteisėtą veiksmą ir trunka tol kol pažeidėjas pats nusprendžia ją pabaigti arba šiuos veiksmus nutraukia valstybės įgalioti pareigūnai,
- trunkamosios veikos, kurios susideda iš tam tikros teisinės pareigos nevykdymo ir tęsiasi ištisai, kol valstybės įgalioti pareigūnai ją nutraukia, pvz. LR 64 straipsnio 2 dalis, miškų neatkūrimas per tam tikrą nustatytą laiką.

Kai kurių administracinių teisės pažeidimų sudėtys yra sukonstruotos taip, kad veikai pripažinti pažeidimu nepakanka vien tik veikimo ar neveikimo. Įstatymo leidėjas į šias sudėtis įveda dar vieną objektyvų požymį - pasekmes. Šiuo atveju veiką pripažinti administracinės teisės pažeidimu galima tik tada, kai atsiranda sudėtyje numatytos pasekmės. Kai įstatymo leidėjas į administracinio nusižengimo sudėtį įtraukia pasekmes, tai norint patraukti asmenį administracinėn atsakomybėn, dar reikia nustatyti priežastinį ryšį tarp veikos ir pasekmių. Daugelio administracinių teisės pažeidimų sudėtys yra sukonstruotos taip, kad asmenį galima traukti administracinėn atsakomybėn vien už veikos padarymą.

Administracinį teisės pažeidimą apibūdina ir kiti objektyvūs požymiai, kurie liečia šio pažeidimo padarymo laiką, vietą ir priemones. Kvalifikuojant veiką jie turi reikšmės tuomet,

kai tiesiogiai įvardinami teisės normoje, pvz. LR ATPK 76 straipsnis numato saugomų gamtinių teritorijų režimo pažeidimą arba LR ATPK 77¹ numato atsakomybę už miško sanitarinės apsaugos reikalavimų nevykdymą - kirtaviečių neišvalymą iki tam tikro termino.

Apibendrinant šią dalį, galima pasakyti, kad nusižengimo sudėčiai būtini visi paminėti administracinės teisės pažeidimo sudėties elementai. Jei bent vieno elemento nėra, nėra ir nusižengimo sudėties kaip visumos. Tai yra svarbiausia nusižengimo sudėties, kaip teisinio instituto reikšmė.

Teisės pažeidimo, turinčio visus įstatymo numatytus administracinio teisės pažeidimo požymius, padarymas reiškia, kad yra faktinis pagrindas kaltą asmenį patraukti administracinėn atsakomybėn ir skirti jam atitinkamas poveikio priemones. Kad atsirastų administracinė atsakomybė, būtinas procesinis pagrindas, tai yra teisės aktai turi numatyti procedūras, kurios leistų taikyti teisės normoje numatytas sankcijas konkrečiam pažeidėjui, o kompetentingos valstybės institucijos ar pareigūnai privalo šias sankcijas atlikti.

LR ATPK numatyta administracinė atsakomybė už miškui ir jo komponentams padarytą žalą. Tokių straipsnių minėtame kodekse gana daug. Jie visi numatyti septintame LR ATPK skirsnyje, numatančiame administracinius teisės pažeidimus aplinkos apsaugos, gamtos išteklių naudojimo, gamtos, istorijos ir kultūros paminklų apsaugos srityje. Teisės pažeidimų dispozicijos straipsniuose numatytos sunkėjančia linkme, nors ir ne visuose. Be to, kai kuriuose aptariamų straipsnių dalyse numatyta atsakomybė pareigūnams. Kai kuriuose LR ATPK numatytas veikas kvalifikuojantis požymis - kai veika padaroma asmens, bausto administracine nuobauda už tame straipsnyje numatytus pažeidimus.

Pagal LR ATPK 60 str. atsakomybėn bus traukiami asmenys neteisėtai naudoję miškų žemę, t.y. be reikiamo leidimo miškų žemės sklypuose statę pastatus, statinius ar naudoję juos kitiems tikslams. Ši norma sietina su atsakomybe dėl netinkamo miškų žemės naudojimo. Be abejo, ši norma yra blanketinė, nes LR ATPK tiesiogiai nenumato miškų žemės naudojimo taisyklių, todėl atsakomybėn bus traukiami asmenys, pažeidę ir kitus miškų žemės paskirtį reguliuojančius teisės aktus. Įstatymas numato, kad už tokio pobūdžio nusižengimus, asmenys yra baudžiami gan simboliškomis baudomis - nuo 500 iki 1000 litų. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje tokio pobūdžio nusižengimai yra padaromi gana dažnai, kas byloja apie nepakankamą asmenų baimę dėl kiliančios atsakomybės, todėl baudos dydis turėtų būti didinamas. LR ATPK 61 straipsnis numato atsakomybę už miško projektų sudarymo ir tvirtinimo, miško naudojimo, medienos gabenimo reikalavimų, apvaliosios medienos matavimo, apskaitos ženklavimo tvarkos pažeidimus. Šis straipsnis įdomus tuo, kad 1, 4 ir 6 dalyse numatyta atsakomybė piliečiams ir pareigūnams, o 2, 3 ir 5 - tik pareigūnams. Ši norma

- blanketinė, nes asmenys, turintys teisę atlikti aptariamus veiksmus, nurodyti kituose norminiuose aktuose. Kituose norminiuose aktuose yra įtvirtintos ir miškų amžiaus, rūšinės sudėties nustatymas, projektavimo taisyklės bei kiti šiame straipsnyje nurodyti dalykai. Atsakomybė pagal šį straipsnį dėl žalos miškui aktuali tuo, kad siekiant tinkamai naudoti miškų išteklius, būtina turėti tinkamą informaciją apie juos, t.y. jų amžių, rūšį ir kitus esminius dalykus. Todėl, asmenys, nustatantys miško išteklių būseną, turėtų tai daryti tinkamai ir kvalifikuotai, nes jų neteisėtų veiksmų pasėkoje gali atsirasti žala asmeniui ir miškui, pvz.: iškertant pažymėtus, tačiau faktiškai ne tuos medžius ir pan.

LR ATPK 62 straipsnyje numatyta veika užtraukia administracinę atsakomybę už savavališką medžių ir krūmų kirtimą, naikinimą arba žalojimą valstybei nuosavybės teise priklausančioje miško žemėje, o LR ATPK 62¹ straipsnis numato atsakomybę už analogiškus veiksmus, padarytus privačios nuosavybės teise priklausančiuose miškuose. Pažymėtina, kad minėti straipsniai skiriasi tik tuo, kad neteisėti veiksmai padaromi skirtingos nuosavybės formos miškuose. Šios dvi normos taip pat blanketinės. Dispozicijoje numatytas savavališku pripažįstamas toks kirtimas, kuris atliekamas negavus norminių aktų nustatyta tvarka, leidimų. Medžių ir krūmų naikinimu laikomi veiksmai, kuriais pašalinami miško žemėje augantys medžiai, jų nekertant, pvz.: padegant, patvenkiant ir pan. Aptariant šias dispozicijas svarbi yra ta aplinkybė, kad atsakomybė siejama su padariniais, o veikos sunkumas - medžių ir krūmų kiekiu bei veikos pakartotinumumu. Pažymėtina ir tai, kad įstatymų leidėjas, numatydamas atsakomybę už analogiškas skirtingos nuosavybės formos miškų kirtimą, naikinimą arba žalojimą, numatė atitinkamai analogiškas sankcijas. Be to, šiuose straipsniuose numatyta galimybė teisės pažeidėjui paskirti papildomą administracinę nuobaudą - pažeidimo padarymo įrankių ir priemonių konfiskavimą. Praktikoje šis teisės pažeidimas padaromas dažniausiai. Tokiu būdu daroma išvada, kad šiais pažeidimais yra padaroma didžiausia žala miškui bei jo komponentams. Matyt dėl to įstatymų leidėjas numatė itin dideles pinigines baudas asmenims, padariusiems šiuos teisės pažeidimus, griežtinant jų atsakomybę priklausomai nuo iškirto, sunaikinto ir sužaloto medžių ir krūmų kiekio bei veikos pakartotinumumo. Ši veika svarbi ir tuo, kad savo dispozicija ji itin panaši į LR BK 273 str., kuri numato baudžiamąją atsakomybę tiems, kurie neturėdami leidimo, iškirto ar kitaip išnaikino didesnę negu vieno hektaro savo miško plotą. Be abejo, BK 273 str. numatyta veika skiriasi nuo LR ATPK 62 ir 62¹ str. numatytų veikų, tačiau yra ir tam tikrų panašumų, sąlygojančių sunkumus atribojant šias veikas. Antai, BK 273 str. numatyta veika užtraukia baudžiamąją atsakomybę tik tuo atveju, jei iškertamas savas miško plotas, o administracinė - priklausomai nuo miško savininkų - valstybės ar privačių asmenų. BK 273 str. numato atsakomybę tik už miško kirtimą, o LR

ATPK - medžių ir krūmų kirtimą, naikinimą arba žalojimą. Tačiau pagrindas kilti baudžiamajai atsakomybei pagal LR BK 273 str. kyla tik tuomet, kai iškertama ne mažiau kaip 1 ha savo miško, o LR ATPK - su medžių ir krūmų kiekiu, t.y. nustatyti skirtingi atsakomybės kilimo kriterijai. Atsižvelgiant į tai, kad ne visuomet daugiau žalos miškui ir gamtai padaroma, kai iškertamas didesnis jo plotas, nei, kad iškertami vertingesni medžiai, minėtas kriterijus baudžiamajai atsakomybei kilti yra gan nelogiškas, nes baudžiamajame įstatyme numatyta veika savo pavojingumu turėtų skirtis nuo administracinio teisės pažeidimo.

LR ATPK 62² straipsnis numato atsakomybę už savavališkai iškirstų medžių ir krūmų, augusių miško žemėje, ištraukimą arba išvežimą (be leidimo). Ši norma taip pat blanketinė, nes atsakomybė už ją taip pat sietina su taisyklėmis, numatytomis kituose teisės aktuose, kuriuose reglamentuojama ne tik medžių ir krūmų kirtimo tvarka, tačiau ir jų ištraukimas bei išvežimas. Plačiau ši norma nebus aptarinėjama, nes iš esmės žala miškui padaroma ne netinkamai jį išvežant ar ištraukiant, o savavališkai iškertant, naikinant ar žalojant.

LR ATPK 64 straipsnis numato administracinę atsakomybę už miško išteklių naudojimo ir jų atkūrimo pažeidimą. Ši norma aktuali tuo, kad numato atsakomybę ne tik už miško išteklių naudojimo pažeidimus, tačiau ir už miškų neatkūrimą per įstatyme numatytus terminus. Joje įtvirtinama pareiga asmenims elgtis taip, kad dėl miško iškirtimo ar sunaikinimo atsiradę padariniai gamtai, būtų kaip galima greičiau pašalinti, atkuriant ir atstatant tai, ką pakeitė žmonių veikla. Pažymėtina tai, kad 2, 3 ir 4 dalyse numatyta atsakomybė už neveikimą. Miškų įstatyme įtvirtinta norma atkurti iškirstą ar kitaip sunaikintą mišką. Ši teisės norma bei kiti poįstatyminiai aktai įtvirtina miško atkūrimo tvarką ir terminus. Pagal minėtą LR ATPK straipsnį administracinė atsakomybė bus traukiami asmenys, nevykdantys šios pareigos. Pažymėtina, kad atsakomybė gali būti traukiami ir pareigūnai. Ši norma ypatinga ir tuo, kad 3 ir 4 dalyse numatytos sankcijos skiriasi nuo prieš tai aptartųjų, nes jų dydis skaičiuojamas priklausomai nuo kiekvieno neatkurto miško hektaro ir neteisingai parinktos medžių rūšies, kuri numatyta Lietuvos Respublikos miškų įstatyme.

LR ATPK 65 straipsnis numato atsakomybę už šienaujimų pievų ir ganyklų gadinimą miškų žemėje ir savavališką šienavimą bei gyvulių ganymą. Šios normos aktualumas aptariamai temai nėra labai reikšmingas, tačiau dispozicijoje numatyti veiksmai tam tikrais atvejais sukelia žalą miškui. Antai, gyvulių ganymas miškui auginti skirtose vietose, be abejo, bus žalingas. Pažymėtina, kad šioje normoje atsakomybė numatyta ne tik piliečiams, tačiau ir pareigūnams.

LR ATPK 66, 67 ir 68 straipsniuose numatytos veikos nors ir susijusios su mišku bei jo komponentais, tačiau nėra reikšmingos svarstant klausimą dėl žalos miškui. Plačiau šiame darbe jos nebus aptariamoms.

LR ATPK 69 straipsnis numato atsakomybę už išlaužų, išvartų ir nukirstų medžių pasisavinimą. Veiksmams, nurodytais aptariamos normos pirmoje ir antroje dalyse, žala iš esmės padaroma ne miškui, o miško savininkui. Ši norma susijusi su LR BK 178 str. numatyta atsakomybe už svetimo turto pagrobimą ir nuo jos atribojama tiksliai pagal pagrobto turto - šiuo atveju išlaužų, išvartų ar nukirstų medžių, vertę.

LR ATPK 70 straipsnis numato atsakomybę už lankymosi miške taisyklių pažeidimą. Ši norma blanketinė, nes lankymosi miške taisyklės numatytos kitame norminiame akte. Pažymėtina, kad Lietuvos miškams didelę žalą daro asmenys, nesilaikantys nurodytų taisyklių, kurios numato tokius draudimus, kaip: kurti laužus tam tikslui neįrengtose vietose, mėtyti neužgesintas nuorūkas, plauti automobilius, šiukšlinti mišką ir t.t. Nors akivaizdu, kad tokių „miško lankytojų“ Lietuvos miškuose apstu, tačiau nubaustųjų skaičius - gana nedidelis. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad atsakomybė už tokio pobūdžio teisės pažeidimus itin švelni: pirmoje dalyje numatyta sankcija nuo dvidešimt penkių iki penkiasdešimt litų, o antroje dalyje - nuo vieno šimto iki dviejų šimtų litų.

LR ATPK 76 straipsnis numato atsakomybę už saugomų teritorijų režimo pažeidimą. Pirmoje dalyje yra numatyta atsakomybė už rezervatų, draustinių, nacionalinių ir regioninių parkų, biosferos rezervatų, jų buferinės apsaugos zonų režimo pažeidimus. Kas laikytina rezervatais, draustiniais, nacionaliniais ir regioniniais parkais ir kt. numato kiti norminiai aktai, kurie apibrėžia ir minėtų saugomų teritorijų režimą. Pažymėtina, kad aukščiau aptartose teritorijose žmogaus veikla itin minimalizuota ir griežtai reglamentuota norminiuose aktuose. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad minėto straipsnio antroje dalyje numatyta atsakomybė už pirmoje dalyje numatytą veiką, kai yra padaroma žala aplinkai. Šis požymis, sąlygojantis griežtesnę atsakomybę, yra vertinamasis ir kiekvienu atveju turi būti nustatinėjamas. Atsakomybė už minėtą veiką įstatyme yra numatyta ne tik piliečiui, bet ir pareigūnui. Tačiau stebina ta aplinkybė, kad sankcijoje už minėtus pažeidimus, yra numatytos nedidelės baudos. Šis straipsnis susijęs su LR BK 271 straipsnyje numatyta atsakomybe už saugomų teritorijų ar saugomų gamtos objektų sunaikinimą ar suniokojimą. Nors abu straipsniai numato atsakomybę už skirtingus veiksmus, tačiau juos vienija - objektas, t.y., kad abiejuose straipsniuose numatyta atsakomybė už tam tikrus įstatymų nustatyta tvarka saugomos teritorijos pažeidimus. Atribojant šias veikas, atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad LR BK 271 str. 2 d. numato, jog 1 dalyje numatytos veikos yra nusikalstamos ir tais atvejais kai jos padarytos dėl neatsargumo.

Tačiau vertinant galimybę patraukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn už saugomų teritorijų ar objektų sunaikinimą ar suniokojimą, visiškai pagrįstai kyla klausimas kaip tokie veiksmai turėtų būti padaromi, tačiau šiuo aspektu jau buvo rašyta prieš tai esančiame šio darbo skyriuje.

LR ATPK 77 straipsnis numato atsakomybę už priešgaisrinės miškų apsaugos reikalavimų pažeidimą. Aptariant minėtą normą, pažymėtina, kad įstatymų leidėjas šio straipsnio dispoziciją suformulavo gana prieštaringai, nors tai itin aktualus straipsnis tiek dėl to, kad gaisrais Lietuvoje padaroma didelė žala gamtai, tiek ir tuo, kad itin sunku nustatyti asmenis, kaltus dėl minėtos veikos. Tačiau šis straipsnis numato ne vien atsakomybę už padegimus, tačiau ir už priešgaisrinės miškų apsaugos reikalavimų pažeidimus. Miškų priešgaisrinės apsaugos taisyklėse nurodyta, kad Lietuvos Respublikos teritorijos miškuose taikoma vientisa valstybinė priešgaisrinių priemonių sistema, apimanti stebėjimo, profilaktines ir priešgaisrines saugos priemones. Svarbiausieji šios priemonių sistemos tikslai yra mažinti miško gaisrų pavojų, vykdyti jų prevenciją, didinti medynų atsparumą gaisrams, prognozuoti, stebėti ir gesinti gaisrus.⁶² Šios taisyklės privalomos miško valdytojams, savininkams, naudotojams ir lankytojams. Taigi atsakomybė pagal aptariamą straipsnį atsiranda už minėtose taisyklėse numatytų reikalavimų nesilaikymą ar netinkamą jų vykdymą. Antroje dalyje numatyta atsakomybė už miško naikinimą arba žalojimą jį padegant arba nerūpestingai elgiantis su ugnimi, taip pat už kitokią priešgaisrinės miškų apsaugos reikalavimų pažeidimą, sukėlusį miško gaisrą arba jo plitimą. Analizuojant minėtą normą, galima pastebėti esminius prieštaravimus, suformuluotus numatant veiką, užtraukiančią atsakomybę. Antai, pagal minėtą straipsnį administracinė atsakomybėn bus traukiamas asmuo už miško naikinimą arba žalojimą jį padegant, t.y. už tyčinę veiką. Taip pat pagal minėtą straipsnį administracinė atsakomybėn bus traukiamas asmuo už miško naikinimą arba žalojimą nerūpestingai elgiantis su ugnimi, t.y. už administracinio teisės pažeidimo padarymą dėl neatsargumo. Veika, kuria padaromas kitoks priešgaisrinės miškų apsaugos reikalavimų pažeidimas, sukėlęs miško gaisrą arba jo išplitimą, bus traukiamas administracinė atsakomybėn pagal tą patį LR ATPK 77 str. 2 d. Atsižvelgiant į tai, kad dėl minėtų teisės pažeidimų padaroma didelė žala miškui, kyla pavojus miško gyvūnijai bei žmogaus gyvybei ir sveikatai, sankcijoje numatytos ne itin didelės baudos.

Be to, taikant šį straipsnį, gali kilti atribojimo problema su LR BK 187 str. 2 d. numatyta atsakomybe asmeniui, sunaikinusiame ar sugadinusiame svetimą turtą visuotinai

⁶² Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995m balandžio 7d. Nutarimas Dėl miškų priešgaisrinės apsaugos taisyklių patvirtinimo Nr.500, V. Ž. 1995, Nr. 32-751

pavojingu būdu, jeigu dėl to galėjo nukentėti žmonės arba sunaikino ar sugadino didelės vertės svetimą turtą. Vertinant teisės požiūriu, LR ATPK 77 str. 2 d. numatyta veika - miško naikinimas arba žalojimas jį padegant, panaši į aukščiau aptartą BK187 str. 2 d. numatytą normą. Tačiau BK 187 str. 2 d. nusikaltimo sudėtis - materialioji, t.y. reikalauja, kad dėl priešingos teisei veikos atsirastų įstatyme numatytos pasekmės - turto sunaikinimas ar sugadinimas. Be to, minėtas straipsnis numato atsakomybę tik už svetimo turto sunaikinimą ar sužalojimą, tuo tarpu LR ATPK 77 str. 2 d. nurodyta veika tokio požymio nenumato.

Administracinio teisės pažeidimo padarymas užtraukia tam tikras valstybės prievartos priemones, t.y. administracinės nuobaudos taikymą, kurios dažniausiai pasireiškia pinigine išraiška. Administracinių teisės pažeidimų sudaryta teisių pareigų pusiausvyra atkurama ne tik nubaudžiant asmenį, bet ir priverčiant atlyginti padarytus nuostolius - atsiradusią žalą.

Administracinis teisės pažeidimas fiksuojamas administraciniame teisės pažeidimų protokole. Administracinių teisės pažeidimų protokolus surašo valstybės įgalioti pareigūnai. Valstybiniai miškų pareigūnai surašydami administracinio teisės pažeidimo protokolą visada privalo nurodyti žalos gamtai dydį ar turtinį nuostolį. Valstybinis miškų pareigūnas, skirdamas administracinę nuobaudą, neturi teisės įpareigoti pažeidėją atlyginti turtinį nuostolį, išskyrus LR ATPK 37¹ straipsnio numatytą atvejį, kai pažeidimą padaro nepilnametis ir padarytas turtinis nuostolis neviršija 50 litų. LR ATPK 37 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad jeigu administraciniu pažeidimu piliečiui, įmonei, įstaigai arba organizacijai padaromas turtinis nuostolis ne didesnis kaip 500 litų, administracinė komisija, savivaldybės seniūnijos kaimo vietovės seniūnas sprendžiamas nuobaudos skyrimą gali kartu išspręsti ir žalos gamtai atlyginimo klausimą. Visais kitais atvejais turtinio ir žalos miškui atlyginimo klausimai sprendžiami civilinio proceso tvarka.

Egzistuoja ir kita teisininkų nuomonė, kad žala gamtai visada turi būti atlyginama civilinio proceso tvarka, nes žala nėra turtinis nuostolis vien asmeniui ar organizacijai ir jos atlyginimo klausimo neturėtų reguliuoti LR ATPK 37 straipsnis. Siūloma šį straipsnį taikyti tik tada, kai nuostolis padarytas privačiam miško savininkui. Tačiau visus neaiškumus turėtų išspręsti naujos redakcijos Lietuvos Respublikos administracinio teisės pažeidimo kodeksas ir pagal jį susiformavusi teismų praktika.⁶³

Pagal LR ATPK 9 straipsnio 2 dalį administracinė atsakomybė atsiranda už LR ATPK numatytus pažeidimus, jei savo pobūdžiu šie pažeidimai pagal galiojančius įstatymus neužtraukia baudžiamosios atsakomybės, todėl būtina sugebėti atskirti administracinį teisės

⁶³ Kučinskas A. Administracinė atsakomybė už pažeidimus miškų apsaugos ir išteklių naudojimo srityje, Vilnius 2004, p.14.

pažeidimą nuo baudžiamojo nusižengimo arba nusikaltimo. Tais atvejais kai administracinių ir baudžiamųjų normų dispozicijos sukonstruotos panašiai ar net identišškai, pirmenybė teikiama baudžiamajai atsakomybei. Atribojant atsakomybės rūšis, lemiamą reikšmę turi teisės pažeidimo sudėties subjektyviųjų ir objektyviųjų požymių visuma. Tai gali būti neigiamos veikos padarinių pobūdis: didelė žala gamtai ar sunkūs padariniai aplinkai, nedidelė žala gamtai ar nesunkūs padariniai aplinkai. Didelė žala, sunkūs padariniai - nusikaltimas, nedidelė žala, nesunkūs padariniai - baudžiamasis nusižengimas, žalos nebuvimas - administracinis teisės pažeidimas. Tačiau LR BK nuostatos nepateikia didelės žalos ir sunkių padarinių apibrėžimo, tai vertinamasis požymis, paliktas teismo diskrecijai.

Peržvelgus jau išnagrinėtas administracines bylas matoma, kad daug miško iškertama savavališkai nesilaikant miško kirtimo reglamentuojančių norminių aktų. Dažniausiai pažeidimai padaromi savavališkai kertant mišką ar iškertant daugiau medžių negu nurodyta leidime. Miško kirtimus dažniausiai vykdo ne patys miško savininkai, o sudaromos sutartys su įmonėmis, kurios turi specialią techniką tokiems miško kirtimo ir išvežimo darbams atlikti. Nustačius pažeidimus, kaip taisyklė, ginčijamas pažeidimo subjektas. Tačiau tokių pažeidimų atvejais, administracinė atsakomybė traukiami miško savininkai (arba jų įgalioti asmenys), nepriklausomai nuo to, kas atlieka darbus. Dažnai miškų savininkai, bylos nagrinėjimo metu pasisako, kad apie kirtimus nieko nežinojo, tačiau policijai nepraneša ir dėl iškirstų medžių pretenzijų nereiškia. Tyrimo metu paaiškėja, kad miško savininkai žino apie neteisėtus jam priklausiančio miško kirtimus ir net sumoka už šiuos kirtimus atlygį. Bandoma prisidengti tuo, kad kertant sausuolius leidimo kirsti nereikia, tad šalia sausuolių kertami ir žali medžiai. Yra bylų kuriose neteisėtą iškirtimą bandoma užmaskuoti neteisingu medžių sužymėjimu, t.y. bandoma primesti atsakomybę asmenims, kurie atžymi (atlieka žymėjimą) leidžiamus iškirtimui medžius, tai yra iš anksto sutartiniais būdais pažymi tuos medžius kuriems bus išduotas leidimas iškirtimui.

Administraciniai teisės pažeidimai nagrinėjami vadovaujantis LR ATPK. Galiojantis LR ATPK numato ne tik veikas, laikytinas administraciniais teisės pažeidimais, bet ir administracinių teisės pažeidimų teiseną. Pastebėtina, kad ši teiseną nėra itin išsami (kaip pavyzdžiui, LR BPK), todėl praktikoje susiduriama su problema, kaip procesiškai išspręsti tam tikrus klausimus, kylančius taikant ir nagrinėjant administracinių teisės pažeidimų bylas. Nepaisant to, kad administracinių bylų procesinis reglamentavimas nėra itin išsamus, administracinių pažeidimų bylos, priešingai nei bylos, nagrinėjamos baudžiamojo ar civilinio procesų tvarka, yra pakankamai operatyvios. Dažnai administracinės nuobaudos teisės pažeidėjams skiriamos teisės pažeidimo vietoje (pvz. už lankymosi miške taisyklų pažeidimą),

surašant administracinį teisės pažeidimo protokolą. Be to, Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas⁶⁴ (toliau Administracinių bylų teisenos įstatymas) numato 15 straipsnyje numatytų kategorijų bylų nagrinėjimo tvarką. Administracinių teisės pažeidimų bylos, susijusios su atsakomybe dėl miškui padarytos žalos pagal Administracinių bylų teisenos įstatymą, bus nagrinėjamos tuo atveju, jei bus skundžiamas nutarimas administracinėje byloje.

⁶⁴ Lietuvos Respublikos Administracinių bylų teisenos įstatymas 2000m. rugsėjo 19d. Nr.VIII – 1927, 2000-10-11, Nr. 85-2566

3. Užsienio valstybių praktikos reguliuojant atsakomybę už žalą miškui analizė

Miškai dengia beveik 30 proc. Žemės sausumos paviršiaus ir sudaro beveik 4 milijardų hektarų plotą. Miškų plotai pasaulyje pasiskirstę labai netolygiai: iš 229 pasaulio valstybių 43 - jose miško plotai sudaro daugiau nei pusę jų sausumos teritorijos, o 64-iose - mažiau nei 10 proc. Penkios šalys - Rusija, Brazilija, Kanada, JAV ir Kinija kartu valdo daugiau nei 50 proc. visų pasaulio miškų plotų. Miškų kirtimo mastai per pastaruosius kelis dešimtmečius pasiekė nerimą keliantį lygį: per metus iškertama apie 13 mln. hektarų miško, iš jų daugiau nei 7 mln. hektarų iškertama negrįžtamai ir neatsodinama. Per paskutinius 15 metų bendras pasaulio miškų plotas sumažėjo 3 proc. Pagal 2000-2005 m. duomenis sparčiausias miškų ploto mažėjimas yra Afrikos valstybėse (0.62 proc. per metus), Lotynų Amerikos ir Karibų jūros baseino šalyse (0.51 proc. per metus) ir Artimuosiuose rytuose (0.43 proc. per metus). Azijoje situaciją iš esmės pakeitė Kinijos pradėta vykdyti nacionalinė miško atsodinimo programa, tad čia jau kuris laikas stebima miškų plotų didėjimo tendencija (0.1 proc. per metus). Europoje miškų plotų didėjimo tendencija išsilaiko jau keletą dešimtmečių, o Šiaurės Amerikoje bei Rusijoje miškų plotai išlieka daugmaž stabilūs. 36 proc. visų miškų kategorizuojami kaip pirminiai, t.y. tokie, kuriuose vyksta natūralūs ekologiniai procesai, plati ir savita biologinė įvairovė ir stebimi tik labai minimalūs žmogaus veiklos pėdsakai. Daugiausia - tai tropiniai miškai, net 75 proc. Lotynų Amerikos ir Karibų jūros baseino regiono miškų yra pirminiai. Per metus yra negrįžtamai prarandama iki 6 mln. hektarų pirminių miškų dėl miško kirtimo ir miško plotų pakeitimo į agrarinės paskirties žemę. Nuo 2000 iki 2005 Indonezija išnaikino 13 proc, Meksika 6 proc, Brazilija 4 proc. visų pirminių tropinių miškų.⁶⁵

Susidariusią tropinių miškų padėtį C. Segallas apibūdina kaip įstatymo viršenybės krizę⁶⁶. Ši krizė yra dvejopa: iš vienos pusės tai - Pietų Amerikos, Centrinės Afrikos ir Rytų Azijos valstybių autokratiškos vyriausybės piktnaudžiavimai, besaikis miškų kirtimo licenzijų išdavimas ir greito pelno vaikymasis, o iš kitos pusės - tai vietinių gyventojų piktnaudžiavimai pasinaudojant neveiksmingais įstatymais ir silpna įstatymų vykdymą kontroliuojančių institucijų veikla. Šiose valstybėse dešimtmečius buvo vykdoma masinio tropinių miškų kirtimo politika, kuri nešė trumpalaikę naudą daugelio regionų vystymuisi. Kai kuriuose regionuose tropinių miškų išskirtimo mastai buvo pasiekę katastrofinį lygį - 20 a. pabaigoje Haitije iškirta 50 proc., Filipinuose 40 proc., o Ekvadore 20 proc. visų miškų. Tokią

⁶⁵ Food and Agriculture Organization of the United Nations, Forestry legislation in Central and Eastern Europe: a comparative outlook, FAO legal papers online #23, 2001

⁶⁶ Segall C., The forestry crisis as a crisis of the rule law, Stanford Law Review **58**, 1539-1562 (2006).

miškininkystės politikos kryptį sąlygojo visa eilė demografinių, socialinių ir ekonominių priežasčių, su kuriomis susidūrė 19 - 20 amžiuje iš kolonijinio jungo išsivadavusios šalys⁶⁷. Didelio masto miškų kirtimas buvo naudojamas ūkinių, pramonės, gyventojų užimtumo ir kitų problemų trumpalaikiam sprendimui. Pelną skatinantis požiūris suformavo ar darė ryškų spaudimą formuojant miškų sektoriaus įstatyminę bazę. Šiose valstybėse ilgą laiką vykdoma centralizuota miškų naikinimo politika suardė tarpus ir kartu trapius per ilgus amžius nusistovėjusius glaudžius ryšius tarp vietinių bendruomenių, kurios harmoningai puoselėjo ir saikingai naudojo miško resursus. Nutraukus šiuos ryšius, didžia dalimi buvo prarastas tropinius miškus puoselėjantis žinių bagažas.

Pastaruoju metu pasauliniu mastu matomi kai kurie pozityvūs postūmiai harmoningo, subalansuoto ir darnaus miškų sektoriaus vystymo linkme. Inicijuota visa eilė konvencijų bei susitarimų, kurie tame tarpe nustato ir visą eilę darnaus pasaulinio miškų sektoriaus vystymo aspektų:

1971 m. Ramsaro konvencija⁶⁸

1973 m. Tarptautinės prekybos nykstančia flora ir fauna konvencija (CITES)⁶⁹

1992 m. Biologinės įvairovės konvencija⁷⁰

1992 m. Klimato kaitos konvencija⁷¹

1997 m. Klimato kaitos konvencijos Kioto protokolas⁷²

Nuo 1992 m. JT Aplinkos ir vystymosi konferencijos (UNCED) daugelyje pasaulio šalių buvo priimti šiuolaikines aktualijas atspindintys miškų įstatymai ir pradėta vykdyti atitinkama politika. Daug šalių sukūrė ilgalaikes nacionalines miško programas, atitinkančias darnaus pasaulinio miškų sektoriaus vystymo programą. Tačiau pirmasis UNCED „Miškų principas“ skelbia, kad miškų tvarkymas yra kiekvienos šalies vidaus reikalas ir atsakomybė. Todėl konkretūs kiekvienos šalies įstatymai yra unikalūs, nors yra aiški tendencija laikytis bendrų principų.

Kaip ryškėjančią ilgalaikę tendenciją galima paminėti tai, kad vis didesni miškų plotai yra perleidžiami į lokalią jurisdikciją (devoliucija), tolydžio daugėja privačių miškų plotų (privatizacija). Tendencinga ir tai, kad visoje eilėje šalių atsakomybę už miškų ūkį iš žemės

⁶⁷ Burns T. J., Kick E. L., Murray D. A. and Murray D. A., Demography, development and deforestation in a world-system perspective, *International Journal of Comparative Sociology* **35**, 221-239 (1994).

⁶⁸ <http://www.ramsar.org/>

⁶⁹ <http://www.cites.org/>

⁷⁰ Biologinės įvairovės konvencija, priėmė tarptautinius dokumentus pasirašiusios šalys, *Official Journal L*: 1993-12-13 Nr.309-3.

⁷¹ www.unfccc.int

⁷² Klimato kaitos konvencijos Kioto protokolas, *V. Ž.*, 2002-12-31, Nr. 126-5735

ūkio ministerijų perima aplinkos ministerijos, kas rodo, kad keičiasi valstybinis požiūris miškų išsaugojimo politikos naudai⁷³.

Europoje nėra miškų plotų nykimo problemos, ir miškų plotai nuo 1990 iki 2005 m. padidėjo 7 proc. iki 193 mln. hektarų. Šiuo požiūriu Europa yra vienintelė iš viso pasaulio regionų, kur per paskutinius 15 metų miškų nuolat plotai didėjo. Pažymėtina, kad sparčiausiai miškų plotai didėjo šalyse, kur miškų yra mažai – Islandijoje (3.9 proc. per metus) ir Airijoje (1.9 proc. per metus). 62 proc. Europos Sąjungos šalių miškų priklauso privačiai nuosavybei ir pagal šį rodiklį Rytų Europos šalys vežasi Europos Sąjungos senbuves dėka spartaus privatizacijos proceso. Europos rezultatai išsaugant ir didinant miškų plotus buvo pasiekti griežtai laikantis gairių, kurias numatė jau minėtos pasaulinės ir eilė Europos konvencijų:

1979 m. Europos laukinės gamtos išsaugojimo konvencija

1993 m. Helsinkio konferencija

1998 m. Europos miškų apsaugos konferencija Lisabonoje.⁷⁴

Europos miškų politika ir ja paremta teisinė bazė remiasi šiais principais:

- miškų plotai neturi mažėti;
- miškų kirtimas yra griežtai reguliuojamas;
- po iškirtimo miškas turi būti atsodinamas;
- miškininkystė turi būti daugiatišklė;
- skatinamas žemės ūkio paskirties plotų apsodinimas mišku.

Europos sėkmę miškų sektoriuje užtikrino ir plačiosios visuomenės įtraukimas formuojant miškų politiką. Visų Europos šalių valstybinė politika ir ją įgyvendinantys įstatymai atspindi keletą bendrų fundamentinių aspektų, apimančių darnaus miško panaudojimo ir išsaugojimo principus. Be to visų Europos šalių įstatymai labai apsunkina miško plotų konvertavimą į kitos paskirties žemę, skatindami kaip tik priešingos linkmės procesus.

Lyginant JAV, Kanados ir Vakarų Europos šalių su miškininkystę reglamentuojančius įstatyminius teisės aktus, galima surasti daug skirtumų, tačiau apibendrinant, juos galima suskirstyti į 10 kategorijų⁷⁵:

⁷³ Meidinger E., The administrative law of global private-public regulation: the case of forestry, *European Journal of International Law* **17**, 47-87 (2006).

⁷⁴ Meidinger E., The administrative law of global private-public regulation: the case of forestry, *European Journal of International Law* **17**, 47-87 (2006).

⁷⁵ Hickey G. M. and Jones J. L., Monitoring and information reporting through regulation: an inter-jurisdictional comparison of forestry-related hard laws, *Silva Fennica* **40**, 365-387 (2006).

1. Administravimas ir reguliavimas (apibrėžiami tikslai, galių delegavimas, taikymo sritys, miškų valdymas, tvarkymas ir panaudojimas, nuosavybę reguliuojantys ir reglamentuojantys įstatymai, prevencinės priemonės ir pan.).

2. Tikslai ir politika (balansas tarp medienos gavybos ir miškų plotų reprodukcijos, ekologinės pusiausvyros išlaikymas, rekreacinių bei paveldo tikslų apibrėžimas).

3. Tvarkymas ir planavimas (miškų klasifikacija, apsauga ir komercinių plotų reglamentavimas, regioninis planavimas, kirtimų planavimas, atsižvelgiant į socialinius ir ekonominius veiksnius, miškų regeneracijos standartų apibrėžimas).

4. Miškų resursų apsauga (poveikis gretimiems regionams, miško funkcijų nustatymas).

5. Miškų panaudojimas ir apribojimai (miškų ir žemės naudojimo reglamentavimas, apribojimai miškų naudotojams, kirtimų kvotos ir pan.).

6. Monitoringas (miško resursų priklausomybė, saugomų teritorijų apskaita bei reguliavimas).

7. Licenzijavimas (miško vystymo ir panaudojimo planų sudarymas, licenzijavimo tobulinimas, kompensacijų politika, miško plotų pardavimą reguliuojantys įstatymai).

8. Inspektavimas (miško plotų panaudos reglamentavimas, kirtimo ir atsodinimo standartai).

9. Žala ir jos atlyginimas (žalą miškui ir jos atlyginimą apibrėžiantys teisės aktai).

10. Atsakomybė (administracinė, civilinė ir baudžiamoji atsakomybė, kuri apima licenzijų sustabdymą ar anuliavimą, miško resursų konfiskavimą, baudas ar laisvės atėmimą).

Pastebime, kad Vakarų Europos šalyse (Didžiojoje Britanijoje, Danijoje, Švedijoje, Norvegijoje bei Suomijoje) įstatymai, susiję su miškininkyste, nepaisant skirtumų, yra gana panašūs pagal savo struktūrą ir statistinį teisės aktų pasiskirstymą pagal minėtas kategorijas. Tai yra nulemta miškų plotų priklausomybe: šiose šalyse vidutiniškai apie 70% miškų priklauso privatiems savininkams, yra gilios miškininkystės tradicijos, o taip pat kuriant įstatymus vadovaujamosi Europos Sąjungos teisės aktais bei konvencijomis. Vienok įstatyminės nuobaudos už įstatymų pažeidimus labai smarkiai skiriasi kiekvienoje šalyje. Tas ypač akivaizdu lyginant Šiaurės Amerikos (JAV ir Kanados) ir Europos baudžiamuosius įstatymus, kurie atspindi ir konkrečią vyraujančių pažeidimų bei baudžiamųjų veikų problematiką. Pvz. Šiaurės Amerikoje ypač griežti įstatymai dėl tyčinių ir netyčinių miškų padegimų, kadangi miškų ten gaisrai yra valstybinio masto problema ir kasmet sunaikina didžiulius miškų plotus. Viena pagrindinių problemų kyla tarp nacionalinės įstatymų, kuriuose

įtvirtinami šalies suverenumo principai ir bendros pasaulinės reguliavimo politikos gairių, nors pastaruoju metu yra stebimas tokių įstatymų harmonizavimas nacionaliniu lygiu⁷⁶.

Pradedant 1990 metais, Centrinės ir Rytų Europos šalims išsivadavus iš sovietinio jungo, dramatiškus politinius pokyčius lydėjo ir naujos įstatyminės bazės sukūrimas. To pasėkoje šios šalys priėmė ir naujus miškininkystės įstatymus bei ėmė vykdyti miškininkystės reformas, kurios didžiąja dalimi buvo susijusios su privačių miško savininkų atsiradimu bei jų teisių pripažinimu. Naujai priimti miškų įstatymai kardinaliai pakeitė buvusią įstatyminę sistemą. Bendrais bruožais apibūdinsime naujosios miškų įstatymų leidybos problematiką. Naujieji miškų įstatymai Centrinės ir Rytų Europos šalyse buvo kuriami vadovaujantis 6 baziniais principais⁷⁷:

1. Darni miškų plėtra. Šis principas yra įgyvendintas pripažįstant miškus kaip nuolat atsinaujinantį gamtos resursą, turintį plačias panaudojimo galimybes nuo medienos produkcijos gavybos, miškų atsodinimo iki rekreacinių zonų sukūrimo ir turizmo. Problemos, su kuriomis susiduriama įgyvendinant šį principą, susiję su pvz. miškų kirtimų planavimu, kuris išliko labai centralizuotas ir įpareigojantis privačius miškų savininkus įvairiais įstatyminiais reikalavimais. Įstatymiškai reglamentuota savininkų atsakomybė už jų valdomų miškų plotus ir jų apsaugą. Daugelyje Centrinės ir Rytų Europos šalių įtvirtintas reikalavimas, kad miško išteklių naudojimas būtų vykdomas profesionalių miškininkų, kas savo ruožtu kelia tam tikrą riziką, kad privačios miškininkystės iniciatyva yra mažai skatinama ir palaikoma.

2. Privatizacija ir privati miškininkystė. Miškų sektoriaus privatizacija skirtingose šalyse vykdyta siekiant gana skirtingų tikslų, kuriuos galima suskirstyti į 4 tikslines grupes:

- restitucija ir nuosavybės atstatymas;
- skatinimas kurti privatų miškų sektorių;
- valstybinių įmonių, užsiimančių miškininkyste, transformacija;
- miško produkcijos kainų liberalizavimas.

Kiekviena tikslinė grupė reikalauja atitinkamų reguliuojančių įstatymų, tačiau neretais atvejais jie lieka neįtraukti į miškų įstatymą. Kaip svarbiausią pavyzdį galima paminėti Centrinės ir Rytų Europos šalių miško nuosavybės restitucijos įstatymus, kurie, apibrėžiami privatizacijos, bet ne miškų įstatyme.

Apžvelgsime kai kurias svarbias problemas, ir palyginsime, kaip jos sprendžiamos kai kuriose šalyse.

⁷⁶ Brune J. and Nollkaemper A., Between the forests and trees – an emerging international forest law, *Environmental Conservation* **23**, 307-314 (1996).

⁷⁷ Food and Agriculture Organization of the United Nations, Forestry legislation in Central and Eastern Europe: a comparative outlook, *FAO legal papers online #23*, 2001

2.1. Įstatyminis privačių miškų reguliavimas. Svarbiausia sprendina problema šiuo požiūriu yra nustatyti tam tikrą įstatyminį privačių miškų reguliavimo režimą, kuriame būtų subalansuota valstybinė kontrolė ir privati iniciatyva. Problemos kyla iš to, kad dideliems miškų plotams perėjus į privačią nuosavybę, administruojančios institucijos nenori likti be darbo, o kartu ir pajamų, kurias neša administravimas. Yra skatinamas miškų savininkų asociacijų kūrimas, kuriame dalyvautų ir mišką administruojančios institucijos, reguliuojant miško kirtimus, miškų plėtros planavimą ir pan. Europos Sąjunga inicijuoja integruotas programas, skatinančias privačių miškų vystymą.

2.2. Miško atsodinimas. Privačios iniciatyvos šiuo klausimu yra remtinos, tačiau būtinas ir tam tikras valstybinių institucijų dalyvavimas, užtikrinant valstybinę miškų politiką. Įstatymiškai privalu privatiems miškų savininkams atsodinti iškirstus plotus, tačiau valstybinių institucijų bendradarbiavimo lygis šiuo klausimu apibrėžiamas gana įvairiai.

2.3. Miškų ūkis kaip visuma. Įvairių šalių įstatymuose jis apibrėžiamas labai skirtingai, tiek miškų nuosavybės požiūriu (privatūs ir valstybiniai) miškai, tiek sudėties požiūriu (apibrėžiant miškų kadastrą). Rusijoje, Bulgarijoje ir Armėnijoje nėra privačių miškų, visi miškų plotai be išimčių yra valstybiniai. Centrinės ir Rytų Europos šalių įstatymuose yra vienaip ar kitaip apibrėžiami miškų tvarkymo ar naudojimo standartai. Šių standartų nesilaikymas privačių miškų savininkams užtraukia atsakomybę iki pat eksproprijavimo (nusavinimo). Daugiausia problemų iškyla dėl nederlingų žemių panaudojimo, kai kriterijumi laikomas produktyvumas, ir tai slopina privačią iniciatyvą.

3. Miškų valdymas. Tradiciškai miškų valdymas buvo siejamas su medienos produkcijos kiekiais, tačiau toks požiūris yra labai siauras ir neatspindi nūdienos aktualijų, ypač atsižvelgiant į aktyvėjantį plačiosios visuomenės dalyvavimą bei miško paskirties svarbą kuriant rekreacines zonas, plėtojant turizmą, išsaugant gyvosios gamtos įvairovę ir pan. Potencialūs interesų konfliktai kyla tarp miško pramonės institucijų, privačių miškų savininkų, žemės ūkio bendrovių ir visuomeninių bei gamtos saugos organizacijų. Įstatyminis reguliavimas yra būtinas norint to išvengti, tačiau visuomenės informuotumo bei dalyvavimo lygis svarstant įstatymus tebėra pakankamai žemas.

4. Miško kirtimai. Visų šalių įstatymai apibrėžia miško kirtimo leidimų išdavimą, kurį vykdo administruojančios institucijos. Jos taip pat atsakingos už kirstinų medžių žymėjimą bei kirtimų planų realizavimą, o taip pat nelegalių kirtimų prevenciją. Kai kuriose šalyse, pv. Čekijoje, leidimai išduodami atsižvelgiant į amžiaus cenzą, pilietybę, teistumo buvimą, profesinę kvalifikaciją, anksčiau padarytus pažeidimus ir pan. Ir yra labai griežtai reglamentuojami. Daugelyje šalių taikoma koncesijos (sutartis dėl valstybei priklausančių

miškų atidavimo privatiems asmenims eksploatuoti tam tikrom sąlygom) praktika, tačiau įstatyminis reguliavimas dar nėra pakankamas.

5. Visuomeninė miškininkystė. Šis punktas gana menkai apibrėžiamas įstatymuose, išimty yra Lietuva, Estija ir Lenkija, kur įstatymu numatyta visuomenės teisė miškuose (privačiuose ir valstybiniuose) rinkti miško gėrybes (uogas, grybus, vaistinius augalus ir pan.).

6. Įstatymų vykdymas. Nors Centrinės ir Rytų Europos šalys susiduria su rimtais miško įstatymų pažeidimais, įstatymus vykdančioms pareigūnams nėra suteikta pakankamai efektyvių galių, o pačios galios ir jų įgyvendinimo priemonės nėra tinkamai ir griežtai apibrėžtos. Galima pažymėti, kad atsakingų pareigūnų galių stiprinimas tebėra viena svarbiausių kryptių Centrinės ir Rytų Europos šalių įstatyminėje bazėje. Būtina atkreipti dėmesį aiškiai reglamentuojant tokias pareigūnų galias, kaip nuolatinis transporto priemonių tikrinimas kelyje ar medienos supirkimo bei apdirbimo punktuose, galimybė sulaikyti pažeidėjus, kurie atsisako nurodyti savo tapatybę, o taip pat stabdyti veiklą bei riboti produkciją pažeidėjų įmonėms. Einama ir kitokiu keliu, siekiant gerinti miškų įstatymų vykdymo efektyvumą t.y. įtraukiant plačiąją visuomenę per teisinės informacijos sklaidą, o taip pat konsultuojant privačių miškų savininkus teisiniais miškininkystės klausimais.

Visų Centrinės ir Rytų Europos šalių problema yra įstatymų vykdymo užtikrinimas ir kontrolė privačiuose miškuose, kur neretai patys jų savininkai yra atsakingi už nelegalias veikas, bet retai už tai baudžiami. Estijos duomenys už 1998-2003 metus byloja, kad apie 50 proc. privačių miškų medienos produkcijos yra vienoje ar kitoje formoje susiję su įstatymų pažeidimais - miško vagystėmis, žala gamtai ar mokesčių slėpimu, o problemos kyla dėl pernelyg liberalių post-sovietinių reformų ir prasto monitoringo, kuris leistų imtis efektyvių kontrolės priemonių⁷⁸. Rumunijoje buvo iškilusi netikėta teisinė problema, kadangi kaltinimai buvo formuluojami padarytos žalos dydžio pagrindu. Privatūs miško savininkai, kurie vykdė nelegalius kirtimus savo miškuose, lengvai išsisukdavo nuo bausmių, teigdami, kad jie esą nepatyrė jokios žalos. Iš esmės tai buvo nulemta įstatymų spragomis, kuriomis buvo apsukriai naudojamosi. Lietuvos įstatymuose ši sritis yra neblogai reglamentuojama per privačių miškų valstybės kontrolę, o privatūs miškų savininkai, nevykdantys jiems keliamų reikalavimų, baudžiami baudomis.

Apžvelgiant Miško įstatymo raidą kaimyninėse valstybėse. Miškai Švedijoje užima 22,9 milijonų hektarų plotą, arba 56 procentų šalies teritorijos. Nuosavybės struktūroje vyrauja privačių savininkų (51 procentai) ir stambių pramonės bendrovių miškai (24 procentai).

⁷⁸ Hain H. and Ahas R., The structure and estimated extent of illegal forestry in Estonia 1998-2003, *International Forestry Review* 7, 90-100 (2005).

Valstybinių miškų yra 18 procentų, kitoms nuosavybės formoms tenka 7 procentų. Iš viso Švedijoje yra apie 250 000 privačių miško valdų ir 350 000 savininkų, vidutinis valdos dydis - apie 50 hektarų. Didėja savininkų skaičius, kurie savanoriškai sutinka, kad jų miškams būtų suteiktas saugomų teritorijų statusas su atitinkamais veiklos apribojimais. Savininkas dažnai skatinamas dalyje valdos išskirti rezervacines ar apsaugines zonas su įvairaus lygio veiklos apribojimais. Per pastaruosius penkerius metus valstybė kasmet išperka dalį privačių valdų biologinės įvairovės požiūriu vertingiausiuose miškuose. Vis dėlto, palyginti su Lietuva, miško savininkas Švedijoje turi kur kas daugiau sprendimų laisvės. Švedijoje pirmas Miškų įstatymas priimtas 1903 metais jau tada įpareigojęs savininkus po kirtimų atkurti miškus. Antrasis priimtas 1948 m. jis labiau atitiko miško pramonės interesus, juo buvo siekiama užtikrinti miškų našumą, ekonominį pelningumą ir stabilią medienos pasiūlą. Smarkiai kritikuojant perdėtą nuosavybės naudojimo ribojimą, apribojant savininkų teises, 1994 metais išleistas naujas ketvirtas, kuris galioja ir iki šiol. Jis žymiai liberalesnis, miško savininkai turi daugiau laisvės miškininkystės darbuose. Kita vertus, šiame įstatyme aplinkosaugos svarba prilyginta medienos gamybos svarbai.⁷⁹

Peržvelgiant atsakomybės institutą už miškams padarytą žalą, dažniausiai žala yra atlyginama civilinio proceso tvarka.

Švedijos baudžiamojo kodekso 12 straipsnio 2 dalis numato, kad asmuo, kuris neteisėtai miške kerta augančius medžius, pjauna žolę, ar nuo medžių laužo šakas, renka vaisius, arba nuvirtusius medžius, akmenis, žvyrą ir kitas gėrybes, kurios neparuoštos vartojimui, gali būti laikomas padaręs pažeidimą.⁸⁰ Taip pat numatyta atsakomybė už tyčinį ar neatsargų miško padegimą, ypatingas dėmesys kreipiamas į tai ar gaisras gali lengvai plisti ar gali kelti grėsmę žmonių gyvybei ir sveikatai.

Suomijoje valstybiniai miškai sudaro 25 procentus visų miškų, privatūs miškai - 61 procentą, privačių kompanijų miškai - 9 procentus. Suomijos miškai tvarkomi vadovaujantis liberaliais principais, daug sprendimų gali priimti patys miškų savininkai. Pavyzdžiui, nustatytas minimalus medyno amžius, kurio sulaukusį mišką jau galima kirsti. Miško savininkas, sulaukęs to amžiaus, gali pats spręsti, kada jį kirsti ir kokius kirtimus (ugdомуosius ar pagrindinius) naudoti. Jeigu medynas nėra perspektyvus ir nepasiekęs maksimalaus prieaugio, nekertama išvis, nes tai neatneša pelno. Suomijoje yra priimtas Miškų aktas, kuris detalizuoja kirtimus. Labiausiai netinkamai Suomijos miškai buvo tvarkomi nuo 1970 iki 1986

⁷⁹ Kupstaitis N. Privačių miškų valstybinis reguliavimas Baltijos šalyse, www.forest.lt

⁸⁰ <http://www.legislationline.org/upload/legislations/59/94/4c405aed10fb48cc256dd3732d76.pdf>

metų, nes atlikus kirtimus nebuvo reikalaujama jų atkūrimo, tačiau 1986 buvo priimtas įstatymas, kuris įpareigojo atkurti iškirstus medynus.⁸¹

Gamtos išteklių apsaugai Suomijos Baudžiamajame Kodekse yra skirtas 48a straipsnis, trečioji jo dalis skirta miško apsaugai kuris skelbia, kad asmuo, kuris tyčia kerta mišką pažeisdamas kirtimo tvarką ar sąlygas, numatytas Miškų akte, pažeidžia Miškų aktą apibrėžiantį saugotinus miško plotus, yra baudžiamas dėl miško apsaugos pažeidimo bauda arba laisvės atėmimu iki 2 metų. Taip pat nurodoma, kad jei asmuo, kuris tyčia pažeidžia miškų naudojimo priemones, apibrėžiamas Miškų akte, kenkia natūraliai aplinkai, padaro žalą natūralaus miško biologinei įvairovei, bei jos aplinkos sąlygoms, baudžiamas taip pat, kaip ir už Miško įstatymo pažeidimą.⁸²

Latvijoje Miškų įstatymas priimtas 2000 metais. Pagal Latvijos Respublikos Miškų įstatymą miškas yra ekosistema, kurioje vyrauja medžiai, kurių aukštis natūralioje augavietėje gali pasiekti 7 metrus, o medžių lajų danga užima ne mažiau 20 procentų medyno ploto. Miško žemę sudaro žemė, kurioje auga miškas, kurią apima miško infrastruktūra, miško proskynos, aikštės, pelkės, esančios miške arba besiribojančios su mišku. Miškui nepriskiriamos iki 0,1 ha medžių grupės, esančios ne medynuose, medžių juostos iki 20 metrų pločio, taip pat vaismedžių sodai, parkai, kapinės, medelynai. Latvijoje miškų savininkų skaičius yra apie 170 tūkstančių, nuosavybės teisių atkūrimo procesai yra užbaigti. Latvijos Respublikos miškų įstatymas detaliam nustato atvejus, kada galima kirsti mišką ir kokiais atvejais reikalingi valstybinės miškų tarnybos išduodami leidimai kirsti mišką, o kokiais atvejais galima kirsti mišką be leidimo.⁸³

Latvijos Administraciniame pažeidimų kodekse numatyti nesunkūs pažeidimai, tokie kaip miško šiukšlinimas, nedidelių apimčių neteisėti kirtimai, jie užtraukia administracines nuobaudas, kurios dažniausiai pasireiškia pinigineis baudomis. Latvijos Baudžiamasis Kodeksas numato atsakomybę asmenims už tyčinį ir neatsargų miško padegimą, numatytas yra žalos dydis, kuris apibrėžiamas kaip “žymi žala”, taip pat nustatyta atsakomybė už savavališkus kirtimus valstybės saugomose teritorijose.⁸⁴

Estijoje Miškų įstatymas priimtas 1998 metais ir vėliau iš dalies keistas. Pagal Estijos miškų įstatymą miškas yra ne mažesnis kaip 0,5 ha sumedėjusios augmenijos augavietės plotas, kuriame auga ne mažesni kaip 1,3 metro aukščio medžiai 30 procentų lajų glaudumu arba kuris naudojamas medienos ruošai. Miškų įstatymas netaikomas privačiai žemei, kuri

⁸¹ Kupstaitis N. Privačių miškų valstybinis reguliavimas Baltijos šalyse, www.forest.lt

⁸² <http://www.legislationline.org/upload/legislations/de/cf/21c0f3bd5cf3cd7fb893ca5d8dc4.pdf>

⁸³ Kupstaitis N. Privačių miškų valstybinis reguliavimas Baltijos šalyse, www.forest.lt

⁸⁴ <http://www.legislationline.org/upload/legislations/c3/84/4dec8cf259653bc629bb4ff390d0.htm>

žemės registre nėra užregistruota kaip miško žemė ir kurioje augančių medžių amžius nesiekia 20 metų. Privatūs miškai Estijoje užima 37 procentus visų miškų, miškų savininkų 50 tūkstančių. Estijos Miškų įstatyme detalai ir atskirai reglamentuotos atskirų miško kirtimų rūšys ir reikalavimai šiems kirtimams, kirsti mišką galima tik gavus nustatytos formos leidimus, išskyrus tam tikrus atvejus.⁸⁵ Nesunkūs pažeidimai už žalą miškui Estijoje įtvirtinti Administracinių teisės pažeidimų kodekse, Civiliniame kodekse atsakomybė ir žalos atlyginimas sprendžiamas bendra tvarka, taip kaip bet kokiam kitam turtu, tačiau yra reikalavimas atstatyti padarytą žalą ir numatyta kompensacija už prognozuojamą žalą. Estijos Baudžiamasis kodeksas numato atsakomybę už neteisėtą miško kirtimą, jei anksčiau buvo taikyta administracinė nuobauda, taip pat jei tokie veiksmai sukėlė didelę žalą, numato atsakomybę už miško neatsargų ar nerūpestingą padegimą, išskirtas tarptautinis sunaikinimas ar kenkimas miškui, medžiams, krūmams.⁸⁶

⁸⁵ Kupstaitis N. Privačių miškų valstybinis reguliavimas Baltijos šalyse, www.forest.lt.

⁸⁶ <http://www.legislationline.org/upload/legislations/07/6a/4d16963509db70c09d23e52cb8df.htm>

4. Išvados

1. Egzistuojanti svarbi teisinio reguliavimo problema - sudėtingas administracinės ir baudžiamosios atsakomybės atribojimo klausimas. LR ATPK 9 str. 2 d. įtvirtinta nuostata, kad administracinė atsakomybė už nurodytame kodekse numatytus teisės pažeidimus atsiranda, jeigu jie savo pobūdžiu pagal galiojančius įstatymus neužtraukia baudžiamosios atsakomybės. Taigi galima teigti, kad spendžiant klausimą dėl atsakomybės rūšies, pirmenybė yra teikiama baudžiamajai atsakomybei. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad baudžiamoji atsakomybė yra pati griežčiausia iš visų atsakomybių rūšių. Dėl šios priežasties įstatymuose turėtų būti itin tiksliai apibrėžti baudžiamosios atsakomybės atsiradimo pagrindai ir sąlygos, leidžiantys atriboti baudžiamąją atsakomybę nuo kitų atsakomybės rūšių. Tokiu būdu būtų siekiama išvengti nepagrįsto ar neteisėto asmens patraukimo baudžiamajon atsakomybėn.

2. Taikant baudžiamąją atsakomybę už žalą miškui, problemų sukelia vertinamųjų sąvokų, pvz., „didelė, nedidelė žala gyvūnijai ar augmenijai“ ir kitų įtraukimas į dispozicijas neišaiškinant jų turinio. Todėl būtų tikslinga straipsnių dispozicijose išaiškinti kokiomis kiekybinėmis ar kokybinėmis charakteristikomis tos sąvokos turėtų būti siejamos su nusikalstamos veikos padariniais.

3. LR BK 273 straipsnis numato baudžiamąją atsakomybę asmeniui, kuris neturėdamas leidimo iškirto ar kitaip išnaikino didesnę negu vieno hektaro savo miško plotą. Ši įstatymo norma yra gan prieštaringa. Baudžiamosios atsakomybės atsiradimas pagal šį straipsnį siejamas tik su „savo“ miško iškirtimu, tokiu būdu eliminuojant galimybę pagal šį straipsnį traukti baudžiamajon atsakomybėn asmenis, iškirtusius ar išnaikinusius valstybei priklausantį mišką. Be to, sunkiai paaiškinamas ir kitas kriterijus, numatytas aptariamame straipsnyje, kuris sieja baudžiamosios atsakomybės atsiradimą su iškirto ar išnaikinti miško plotu, o ne medžių verte.

4. Europos parlamento ir Tarybos siūlomame Direktyvos projekte dėl aplinkos apsaugos pagal baudžiamąją teisę, siūloma suvienodinti teisės pažeidimų aplinkai (tame tarpe ir miškui) nagrinėjimo tvarką, išplečiant baudžiamosios atsakomybės ribas. Šiuo metu Lietuvos Respublikoje dažniausiai taikoma administracinė atsakomybė už teisės pažeidimus aplinkai (miškui) bei civilinė (materialinė) atsakomybė dėl žalos atlyginimo. Tačiau tuo atveju, jei minėtos Direktyvos projektas bus patvirtintas, Lietuvos Respublikoje turės keistis ir atsakomybės už žalą aplinkai (miškui) koncepcija, teikiant pirmenybę - baudžiamajai atsakomybei. Šios direktyvos priėmimas gali sąlygoti ir Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso pakeitimus.

5. Nuostoliai, atsirandantys dėl miškui padarytos žalos yra visapusiški. Dažniausiai jie padaromi ne tik miško savininkams ar valdytojams, bet ir aplinkai. Visa tai yra susiję su negatyviomis ekologinėmis pasekmėmis. Praktikoje, apskaičiuojant žalą aplinkai, lieka neįvertinta žala kitiems miško komponentams, atsiradusi dėl miško išskirtimo (pvz. dirvožemio erozija, gyvūnijos gyvenimo sąlygų pablogėjimas ir pan.). Tokiu atveju visiškas nuostolių atlyginimas ar atstatymas iki pirminės būklės taip, kaip numato Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas ir kiti norminiai aktai, praktiškai neįmanomas.

6. Aplinkos apsaugos įstatymo 34 str. 2 d. įtvirtinta nuostata, kad ūkio subjektams taikoma civilinė atsakomybė, neatsižvelgiant į jų kaltę, už bet kokią žalą aplinkai arba realią jos grėsmę, atsiradusią dėl jų ūkinės veiklos. Lietuvos Respublikos Aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės įstatymas aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės pareigūnams suteikia teisę duoti privalomuosius nurodymus tais atvejais, kai yra grėsmė, kad bus pažeisti aplinkos apsaugą ir gamtos išteklių naudojimą reglamentuojančių įstatymų ar kitų teisės aktų reikalavimai. Taip pat, kai dėl fizinių ar juridinių asmenų veiksmų ar neveikimo gali būti padaryta žala aplinkai, siekiant tokių pažeidimų ir (arba) žalos aplinkai išvengti ar ją sumažinti. Pagal minėto straipsnio nuostatas aplinkai kenksmingą veiklą galima net sustabdyti. Tokiu būdu galima teigti, kad Lietuvos Respublikoje galiojantys įstatymai numato pagrindus ir priemones užkirsti kelią galimai žalai aplinkai (miškui) atsirasti.

7. Pagal šiuo metu galiojančius įstatymus, pažeidus miškų apsaugos reikalavimus, už kuriuos nekyla baudžiamoji atsakomybė, juridiniam asmeniui negali būti taikoma administracinė atsakomybė. Atsižvelgiant į tai, kad administracinė atsakomybė pasižymi plačia taikymo sfera, Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso projekte, skirtingai nuo galiojančio, numatyta ir juridinio asmens atsakomybė. Tokio pobūdžio pakeitimai turėtų padėti geriau realizuoti konstitucinę nuostatą, jog valstybė rūpinasi aplinkos apsauga.

Literatūros sąrašas

TEISĖS NORMINIAI AKTAI

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės Žinios, 1992, Nr.33-1014. Aktuali redakcija nuo 2006-04-25.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimas “Dėl LRV 1991 m. lapkričio 8 d. nutarimo Nr. 458 “Dėl nuostolių, padarytų gamtai, pažeidus aplinkos apsaugos įstatymus, skaičiavimo metodikos patvirtinimo” atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai // Valstybės žinios, 2003, Nr.103-4611.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. birželio 1 d. nutarimas “Dėl LRV 1991 m. rugpjūčio 14 d. nutarimo Nr. 329 “Dėl miškams padarytos žalos atlyginimo” 3.4 punkto 3 pastraipos atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai // Valstybės žinios, 1998, Nr.52-1435.
4. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas // Valstybės Žinios, 1985, Nr.1-1. Aktuali redakcija nuo 2008-02-12.
5. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso projektas 2004-11-03,Nr.IXP–3939,
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=244306&p_query=&p_tr2=
6. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės Žinios, 2000, Nr 89-2741. Aktuali redakcija nuo 2008-02-05.
7. Lietuvos Respublikos civilinis proceso kodeksas // Valstybės Žinios, 2002, Nr. 36-1340.
8. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės Žinios, 2000, Nr.74-2262. Aktuali redakcija nuo 2007-06-12.
9. Miškų ĮSTATYMAS, 1994 m. lapkričio 22 d. Nr.I-671 // Valstybės žinios, 1994-12-14, Nr. 96-1872 , Aktuali nuo 2008-01-01.
10. Aplinkos apsaugos ĮSTATYMAS, // Valstybės žinios, 1992-02-20, Nr. 5-75, Aktuali redakcija nuo 2005-03-24.
11. Laukinės augalijos ĮSTATYMAS, 1999 m. birželio 15 d. Nr. VIII-1226 // Valstybės žinios, 1999-07-09, Nr. 60-1944, Aktuali redakcijai nuo 2004-02-17.
12. Laukinės gyvūnijos ĮSTATYMAS, 1997 m. lapkričio 6 d. Nr. VIII-498 // Valstybės žinios, 1997-11-28, Nr. 108-2726 , Aktuali redakcija nuo 2005-04-14.

13. Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų ĮSTATYMAS, 1993-11-03, Nr. I – 301// Valstybės Žinios, 1993 Nr. 63 – 1188. Aktuali redakcija nuo 2001 -12 28, V. Ž. Nr.108 – 3902.
14. Lietuvos Respublikos Aplinkos monitoringo ĮSTATYMAS 2006 gegužės 4d. Nr.X – 595.
15. Lietuvos Respublikos Aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės ĮSTATYMAS 2002 m. liepos 1 d. Nr. IX-1005, V.Ž. 2002, Nr. 72 – 3017.
16. Europos Parlamento Ir Tarybos Direktyva 2004/35/EB, 2004 m. balandžio 21 d. dėl atsakomybės už aplinkos apsaugą siekiant išvengti žalos aplinkai ir ją ištaisyti (atlyginti), OL L 143, 2004 - 04 - 30, p. 357 – 375.
17. Dėl Fizinių ir juridinių asmenų neteisėta veika miškuose padarytos žalos aplinkai atlyginimo tvarkos bei Fizinių ir juridinių asmenų neteisėta veika miškuose padarytos žalos miško valdytojų, savininkų ir naudotojų miškui, turtui ar interesams atlyginimo dydžių patvirtinimo.// Valstybės Žinios 2002, Nr. 40-1501. Aktuali nuo 2004-05-12.
18. Dėl į Lietuvos raudonąją knygą įrašytų saugomų gyvūnų, augalų ir grybų rūšių sąrašo patvirtinimo// Valstybės žinios, 2003-10-24, Nr. 100-4506 . Aktuali redakcija nuo 2007-05-16.
19. Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. liepos 24 d. nutarimo Nr. 799 "Dėl privačių miškų tvarkymo ir naudojimo nuostatų patvirtinimo" pakeitimo, 2007 m. kovo 14 d. Nr. 248 // Valstybės žinios, 2007-03-20, Nr. 33-1191.
20. Dėl Fizinių ir juridinių asmenų neteisėta veika miškuose padarytos žalos aplinkai atlyginimo tvarkos bei Fizinių ir juridinių asmenų neteisėta veika miškuose padarytos žalos miško valdytojų, savininkų ir naudotojų miškui, turtui ar interesams atlyginimo dydžių patvirtinimo, 2002 m. balandžio 12 d. Nr. 521// Valstybės žinios, 2002-04-17, Nr. 40-1501
21. Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. liepos 24 d. nutarimo Nr. 799 "Dėl Privačių miškų tvarkymo ir naudojimo nuostatų patvirtinimo" pakeitimo, 2004 m. gegužės 26 d. Nr. 632// Valstybės žinios, 2004-05-28, Nr. 86-3117.
22. Dėl Miškų priskyrimo miškų grupėms tvarkos ir miškų priskyrimo miškų grupėms normatyvų patvirtinimo, 2001 m. rugsėjo 26 d. Nr. 1171// Valstybės žinios, 2001-10-03, Nr. 84-2931.
23. Dėl Žalos ir nuostolių, padarytų sunaikinus ar sužalojus į Lietuvos raudonąją knygą įrašytų saugomų rūšių gyvūnus, augalus, grybus ir jų buveines, skaičiavimo metodikos patvirtinimo, 1998 m. vasario 24 d. Nr. 233 // Valstybės žinios, 1998-02-28, Nr. 21-538 , Aktuali redakcija nuo 2007-08-15.

24. Dėl Žalos ir nuostolių, padarytų sunaikinus ar sužalojus į Lietuvos raudonąją knygą įrašytų saugomų rūšių gyvūnus, augalus, grybus ir jų buveines, skaičiavimo indeksuotų tarifų 2005 m. patvirtinimo, 2005 m. sausio 4 d. Nr. D1-4// Valstybės žinios, 2005-01-13, Nr. 5-139 .

25. Dėl žalos, padarytos augalų nacionaliniams genetiniams ištekliams bei jų augavietėms, apskaičiavimo tvarkos patvirtinimo, 2003 m. liepos 22 d. Nr. 391//Valstybės žinios, 2003-08-13, Nr. 79-3615 .

26. Dėl Žalos, padarytos laisvėje gyvenančiai laukinei gyvūnijai ar jos buveinėms, apskaičiavimo metodikos patvirtinimo, 2002 m. liepos 2 d. Nr. 1034 //Valstybės žinios, 2002-07-10, Nr. 70-2885 .

27. Dėl Žalos, padarytos laukinei augalijai, apskaičiavimo tvarkos patvirtinimo, 2000 m. balandžio 28 d. Nr. 179 // Valstybės žinios, 2000-05-10, Nr. 38-1070 .

28. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995m balandžio 7d. Nutarimas Dėl miškų priešgaisrinės apsaugos taisyklių patvirtinimo Nr.500, V. Ž. 1995, Nr. 32-751.

29. Dėl Leidimų kirsti mišką išdavimo tvarkos aprašo patvirtinimo, 2004 m. liepos 14 d. Nr. D1-386 // Valstybės žinios, 2004-07-27, Nr. 116-4348. Aktuali redakcija nuo 2007-03-30.

30. Dėl valstybinės miškų inventorizacijos, valstybinės miškų apskaitos, miškotvarkos projektų rengimo, derinimo ir tvirtinimo, miškotvarkos duomenų centralizuoto kaupimo, tvarkymo ir pateikimo miškų savininkams bei valdytojams tvarkos patvirtinimo, Valstybės žinios, 2001-07-19, Nr. 63-2301 2001 m. liepos 2 d. Nr. 352.

31. Dėl Miškų tvarkymo schemų ir Vidinės miškotvarkos projektų rengimo taisyklių patvirtinimo 2006 m. rugsėjo 1 d. Nr. D1-406 //Valstybės žinios, 2006-09-09, Nr. 95-3741.

32. Dėl Miškotvarkos darbų vykdymo instrukcijos patvirtinimo, Valstybės žinios, 2007-01-26, Nr. 11-479 , 2006 m. gruodžio 29 d. Nr. 53-06-G.

33. Dėl Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos nuostatų patvirtinimo, 1998 m. rugsėjo 22 d. Nr. 1138 // Valstybės žinios, 1998-09-25, Nr. 84-2353 . Aktuali redakcija nuo 2004-11-15.

34. Dėl Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2002 m. rugsėjo 9 d. įsakymo Nr. 471 Dėl Aplinkai padarytos žalos atlyginimo dydžių apskaičiavimo metodikos patvirtinimo" pakeitimo // 2008 m. sausio 29 d. Nr. D1-65.

35. Lietuvos Respublikos Aplinkos apsaugos ministerija/ Lietuvos Respublikos Miškų ūkio ministerijos įsakymas 1996m. gruodžio 5 d. Nr.176/240, Dėl lankymosi miške taisyklių patvirtinimo, Valstybės žinios 1996-12-13, Nr. 120-2833.

36. Lietuvos Respublikos Aplinkos ministro 2007 balandžio 11d. patvirtintos įsakymu Nr.D1 – 204 Miško sanitarinės apsaugos taisyklės, Valstybės žinios, 2007-04-14, Nr. 42-1596.

37. Lietuvos Respublikos Aplinkos ministro 2001 liepos 2d. įsakymas Nr.352 Dėl valstybinės miškų inventorizacijos, valstybinės miškų apskaitos, miškotvarkos projektų rengimo, derinimo ir tvirtinimo, miškotvarkos duomenų centralizuoto kaupimo, tvarkymo ir pateikimo miško savininkams bei valdytojams tvarkos patvirtinimo, Valstybės žinios, 2001-07-19, Nr. 63-2301.

38. Lietuvos Respublikos Aplinkos Ministro 2004 lapkričio 10d. įsakymas Nr.D1 – 577 Dėl biržių atrėžimo ir taisyklių patvirtinimo, Valstybės žinios 2004-11-17, Nr. 167-6157.

39. Lietuvos Respublikos Aplinkos ministro 2004 m. liepos 14d. įsakymas D1- 386 Dėl leidimų kirsti išdavimo tvarkos aprašo patvirtinimas, Valstybės žinios, 2004-07-27, Nr. 116-4348.

40. Lietuvos Respublikos Aplinkos ministro 2003 gruodžio 19d. įsakymas Nr.670 Dėl pagrindinių miško taisyklių pakeitimo, Valstybės žinios 2004 -01 – 20, Nr. 10 – 284.

SPECIALIOJI LITERATŪRA

1. Andriuškevičius A., Administracinės teisės principai ir normų ribos. Vilnius, Teisinės informacijos centras, 2004.

2. Burns T. J., Kick E. L., Murray D. A. and Murray D. A., Demography, development and deforestation in a world-system perspective, *International Journal of Comparative Sociology* **35**, 221-239 (1994).

3. Brunee J. and Nollkaemper A., Between the forests and trees – an emerging international forest law, *Environmental Conservation* **23**, 307-314 (1996).

4. Hain H. and Ahas R., The structure and estimated extent of illegal forestry in Estonia 1998-2003, *International Forestry Review* **7**, 90-100 (2005).

5. Hickey M. and Jones J. L., Monitoring and information reporting through regulation: an inter-jurisdictional comparison of forestry-related hard laws, *Silva Fennica* **40**, 365-387 (2006).

6. Kučinskas A. Administracinė atsakomybė už pažeidimus miškų apsaugos ir išteklių naudojimo srityje. Vilnius, 2004.
7. Kupstaitis. N. Privačių miškų valstybinis reguliavimas Baltijos šalyse, http://www.forest.lt/lit/Privaciu_misku_tvarkymo_teisinis_reglame/196
7. Mališauskas V., Gamtos išteklių naudojimas ir apsauga. Vilnius, 1993.
8. Marcijonas A., Sudavičius B., Ekologinė teisė. Vilnius, Eugrimas, 1996.
9. Marcijonas A., Sudavičius B., Materialinė atsakomybė už gamtai padarytą žalą, Teisė **23**, 11-18 (1989).
10. Marcijonas A., Materialinė atsakomybė už žalą, padarytą gamtai. Vilnius, 1996.
11. Marcijonas A., Sudavičius B., Aplinkai padarytos žalos kompensavimo teisiniai pagrindai, Teisė **31**, 109-118 (1997).
12. Meidinger E., The administrative law of global private-public regulation: the case of forestry, European Journal of International Law **17**, 47-87 (2006).
13. Paužaitė-Kulvinskienė J., Administracinė justicija teorija ir praktika, Vilnius, Justitia, 2005.
14. Petkevičius P., Administracinių teisės pažeidimų teisena, Vilnius, Teisinės informacijos centras, 2003.
15. Petkevičius P., Administracinė atsakomybė, Vilnius, Justitia, 1994.
16. Ragulskytė-Markovienė R.. Aplinkos teisė: Lietuvos teisės derinimas su Europos Sąjungos reikalavimais. Vilnius: Eugrimas, 2005.
17. Segall C., The forestry crisis as a crisis of the rule law, Stanford Law Review **58**, 1539-1562 (2006).
18. Šedbaras S., Administracinė atsakomybė: vadovėlis, Vilnius, Justitia, 2005.
19. Vaišvila A., Teisės teorija, Vilnius, Justitia, 2000.
20. Vansevičius S., Valstybės ir teisės teorija: mokomoji priemonė, Vilnius, Justitia, 2000.
21. Žvaigždiniene I., Europos Tarybos ir Europos Parlamento Direktyva dėl aplinkosauginės atsakomybės, atsižvelgiant į prevenciją ir žalos aplinkai atlyginimą, bei šios Direktyvos įtaka Lietuvos ekologiškai teisei, Teisė. **56**, 92-114 (2005).
22. Žvaigždiniene I., Materialinės atsakomybės už žalą aplinkai samprata, Teisė **59**, 140-156 (2006).
23. 2005 m. vasario d. Lietuvos Respublikos Seimo apsaugos komiteto išvada "Dėl Administracinio teisės pažeidimų kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymo projekto

(XVIII skyriaus “Administraciniai teisės pažeidimai aplinkos apsaugos ir gamtos išteklių naudojimo srityje”).

24. Baudžiamoji teisė, specialioji dalis, 2 knyga, Vilnius, Eugrimas 2000.

25. Baudžiamoji teisė, bendroji dalis, Vilnius, Eugrimas 1998.

26. Food and Agriculture Organization of the United Nations, State of the world's forests, FAO 2007.

27. Food and Agriculture Organization of the United Nations, Forestry legislation in Central and Eastern Europe: a comparative outlook, FAO legal papers online #23, 2001

PRAKTINĖ MEDŽIAGA

1. Lietuvos Aukščiausio Teismo Nutartis 2006 m. gruodžio 4 d.
Civilinė byla Nr. 3K-3-636/2006.

2. Lietuvos Aukščiausio Teismo Nutartis 2004 m. rugsėjo 15 d.
Civilinė byla Nr. 3K-3-472/2004.

3. Lietuvos Aukščiausio Teismo Nutartis 2001 m. birželio 4 d.
Civilinė byla Nr. 3K-3-663/2001.

4. Lietuvos Aukščiausio Teismo Nutartis 2001 m. vasario 7 d.
Civilinė byla 3K-3- 189/2001.

5. Lietuvos Aukščiausio Teismo Nutartis 2006m. kovo 7d.
Baudžiamoji byla Nr.2K-152/2006.

6. Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo Nutartis 2006m. rugsėjo 26d.
Administracinė byla Nr.N-1-1039/2006.

7. Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo Nutartis 2004m. liepos 22d.
Administracinė byla Nr.N12-841-04.

8. Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo Nutartis 2004m. birželio 18d.
Administracinė byla Nr.N12-680-04.

9. Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo Nutartis 2004m. balandžio 14d.
Administracinė byla Nr.N12-423-04.

10. Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo Nutartis 2003m. lapkričio 21d.
Administracinė byla Nr.1542-03.

11. Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo Nutartis 2006m rugsėjo 25d.
Administracinė byla Nr.N17-1018/2006.

12. Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo Nutartis 2006m sausio 12d.

Administracinė byla Nr.N3-102-06.

13. Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo Nutartis 2005m liepos 14d.
Administracinė byla Nr.N7-1182-05.

14. Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo Nutartis 2005m gegužės 4d.
Administracinė byla Nr.N12-756-05.

15. Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo Nutartis 2005m. kovo 4d.
Administracinė byla Nr.N(9)-368-05.

16. Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo Nutartis 2005m vasario 9d.
Administracinė byla Nr.N12-211-05.

17. Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo Nutartis 2005m balandžio 7d.
Administracinė byla Nr.N-9(62)-560/2005.

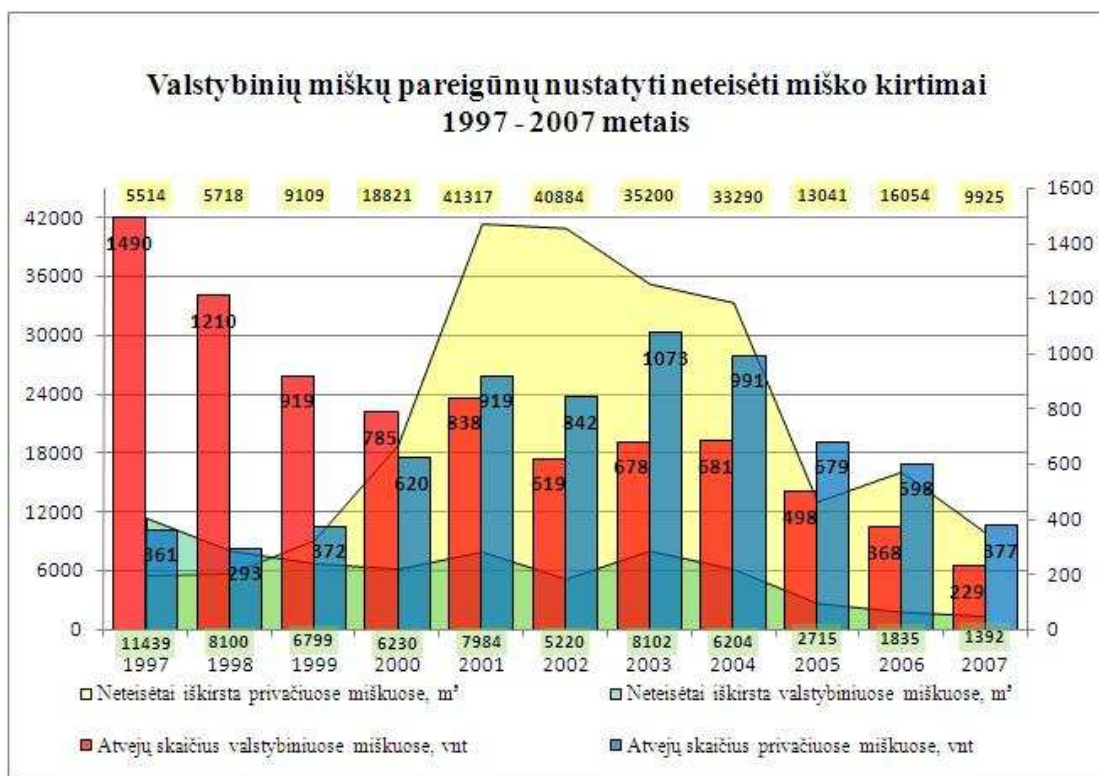
18. Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo Nutartis 2006m lapkričio 17d.
Administracinė byla Nr.N16-1680/2006.

19.<http://eurlex.europa.eu/Notice.do?val=463376:cs&lang=lt&list=465892:cs,464104:cs,464098:cs,463719:cs,463376:cs,463432:cs,463007:cs,463006:cs,463005:cs,463004:cs,&pos=5&page=1&nbl=211&pgs=10&hwords=&checktexte=checkbox&visu=#texte>

20.<http://eurlex.europa.eu/Notice.do?mode=dbl&lang=en&lng1=en,lt&lng2=cs,da,de,el,en,es,et,fi,fr,hu,it,lt,lv,mt,nl,pl,pt,sk,sl,sv,&val=443357:cs&page=1&hwords=>

21. Europos Bendrijų Komisija, Europos Parlamento Ir Tarybos Direktyvos projektas dėl aplinkos apsaugos pagal baudžiamąją teisę 2007/0022 (COD).

**Priedas Nr. 1. Valstybinių miškų pareigūnų nustatyti neteisėti miško kirtimai
1997-2007 metais.**

Santrauka

Miškas, kaip privačios nuosavybės objektas yra specifinis. Jis tenkina ne tik miško savininko, bet ir visuomenės interesus, yra vieningos ekologinės sistemos dalis. Toks ypatingas miško statusas nesuteikia miško savininkams teisės visiškai laisvai tvarkytis nuosavame miško plotuose, jų teisė ir pareigos griežtai apibrėžtos įstatymuose ir poįstatyminiuose aktuose. Šiame darbe išanalizuotas administracinės, baudžiamosios, civilinės (materialinės) atsakomybės taikymas už žalą padarytą miškui teoriniu bei praktiniu aspektu. Teisinės atsakomybės taikymas už žalą padarytą miškui yra efektyviausia priemonė, kovojant su neteisėtu miško išteklių naudojimu. Išanalizuota administracinės ir baudžiamosios teisės normų konkurencija, nurodyti atribojimo požymiai. Akivaizdu, kad administracinio ir baudžiamojo kodekso straipsnių sankcijos yra pernelyg švelnios. Civilinė atsakomybė už žalą, padarytą miškui, yra viena iš plačiai taikomų atsakomybės rūšių. Darbe nurodyta kodėl taip svarbu, kad juridiniai ir fiziniai asmenys atlygintų žalą gamtai, gresiančią ir atsiradusią dėl teisės aktuose nurodytų reikalavimų pažeidimų. Apžvelgta Europos ir trečiųjų šalių valstybinė pozicija miškų sektoriuje, aptarti miškų politiką įgyvendinantys norminiai aktai.

Summary

Liability for damage to forest: problems of legal regulation and application in practice.

Forest is the specific subject of private property. Forest is an important constituent of the entire ecological system; its use fulfills not only personal interests of the forest owner, but also much wider interests of the society. Therefore forest use is strictly defined by forestry legislation, and private forest owners are given well-defined rights and obligations. In this work, theoretical and practical aspects of administrative, penal and civil law enforcement in terms of liability and reimbursement of environmental damages are analyzed. Law enforcement is the most efficient tool for preventing the illegal forestry. Competition between the administrative and penal law is analyzed, providing their delimiting attributes. Obviously, administrative and penal code in many cases provides too facile sanctions. Civil liability is the most commonly used instrument for against illegal forestry and environmental damages. The importance of liability and reimbursement of the environmental damages is underlined. Forestry legislation and governmental policy of European and third countries is briefly reviewed.